

XIV/1

Vita a szabadpolcról

RÁCZ ANNAKA: Zárszó helyett

A szabadpolc, mint olvasószolgálati forma, nem teljesen új a magyar könyvtárügyben. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és az Országgyűlési Könyvtár szabadpolcon helyezi el a tájékoztatás, illetve az olvasóterem kézikönyvtárát. A tapasztalatok a rendszerrel kapcsolatban mindkét könyvtár esetében kedvezőek. A budapesti Műegyetemi Könyvtár szabadpolcon bocsátja a hallgatók rendelkezésére az általános irodalmi tájékozódásukat szolgáló szépirodalmat. A szabadpolc előnyeit ismerte fel a szegedi Egyetemi Könyvtár is, amikor 1953-ban az olvasószolgálat javítása érdekében a szabadpolccal kísérletezett. Főleg a szükséges feltételek hiánya okozta, hogy a szabadpolc ebben az esetben nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Nem hagyhatjuk említés nélkül a hajdani Eötvös Kollégium könyvtárát sem, amelyről ma is elismeréssel beszélnek azok, akik használták. - Találkozunk a szabadpolccal a közművelődési könyvtárak gyakorlatában is. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 2. sz. fiókja egy időben szabadpolc rendszerű volt.

A villamos mozgó könyvtára ma is az, szabadpolc

rendszerü az ujonnan létesített Lenin körut 32. szá-
fűók is. A gyermekkönyvtári részlegek pedig, mind
a budapesti, mind pedig a vidéki közművelődési könyv-
tárakban lépten-nyomon rákényszerülnek a szabadpolc
valamilyen válfajának alkalmazására. Tapasztalják,
hogy kis olvasóikat jobban ki tudják elégíteni az
állomány, mint a legpontosabb nyilvántartások alap-
ján.

Mindezek ellenére a szabadpolc csak szórva-
nyes jelenség olvasószolgálati gyakorlatunkban. Van-
nak ugyan lelkes hívei, de vannak ellenfelei is. A
viták eldöntésére a hazai gyakorlat még kevés. Na-
gyon hasznos azonban, ha a problémák az alkalmazás
előtt tisztázódnak.

• • •

A szabadpolc a közművelődési könyvtárakban

Itt az az első és legfontosabb kérdés, ho-
gyan biztosítja a szabadpolc a közművelődési könyv-
tárak társadalomnevelő feladatainak teljesítését.
Helyesen jegyezte meg Bóday Pál, hogy a szabadpolc-
cal kapcsolatos viták eddig jobbra csak gyakorlati
szempontokból folytak, az elvi kérdések tisztázása
háttérbe szorult. Meg kell vizsgálni - mondja Bóday -,
hogy a jelenlegi körülmények között a "meghatározó

aktus", tehát az olvasandó könyv kiválasztásának funkciója, hogyan oszlik meg az olvasó és a könyvtáros között, továbbá hogyan illeszkedik bele az olvasószolgálat többi aktusába. Más szavakkal: meg kell vizsgálni, hogy milyen mértékben jelentkezik az olvasó önálló, saját igénye, és mikor kell ezt a könyvtárosnak, az olvasó érdekében módosítani. Meg kell vizsgálni, milyen mértékben és miért hagyatkoznak az olvasók a könyvtáros könyvajánlására? Megvizsgálandó továbbá, hogy milyen mértékben tekinthető kielégítőnek a közművelődési könyvtárakban jelenleg végzett olvasószolgálati nevelőmunka. E kérdések részletes, megbízható adatokra támaszkodó elemzését nem tisztázta a vita. Viszont már a vita-
indító cikk is rámutatott arra, és ezt számos hozzászólás is megerősítette, hogy a szabadpolc éppen a "meghatározó aktust", a könyvválasztás aktusát befolyásolja kedvezően: egyrészt, mert magukhoz a könyvekhez vezeti az olvasót; másrészt, mert felszabadítja az olvasóval foglalkozó könyvtárost az adminisztrációs munka alól, hogy minden erejét és idejét az olvasókra fordíthassa.

• • •

Melyek tehát azok a feltételek, amelyek a szabadpolc létesítéséhez alapvetően szükségesek?

1. Könyvállomány és raktározás. Mivel a könyvtár nevelőmunkája a szabadpolc esetében elsősorban az állományra van alapozva, szükségszerű, hogy a könyvállomány igen gondos válogatás eredménye legyen. Tartalmaznia kell a nevelő céljainkat szolgáló legértékesebb irodalmat; vonzónak kell lennie, hogy az olvasók érdeklődését folyamatosan ébren tartsa; sokszínűnek kell lennie, hogy minden olvasó találjon benne valami neki tetszőt. Számítani kell arra, hogy az olvasószolgálatnak ezek a kedvező feltételei jelentékenyen megnövelik az olvasók számát, ezért az állománynak ezt a megnövekedett forgalmát is ki kell elégítenie. Ha tehát a szabadpolc jobb munkáját biztosítani akarjuk, akkor az állományt a műveltség korszerű színvonalának, nevelési céljainknak megfelelő minőségben és mennyiségben kell összeállítani. Nem lehet a szabadpolc eredményességét 400-500 kötetnyi kísérleti állománnyal megállapítani. Minden kísérlet csak akkor sikerülhet, ha a szükséges feltételeket biztosítottuk. A szabadpolc békéscsabai kísérlete arra utal, hogy még szerény keretek között is ugrásszerű eredményeket hozhat

mind az állomány kihasználásában, mind pedig az olvasók számának emelkedésében.

Felvetődött az a kérdés is, hogy teljes vagy részleges legyen-e a szabadpolc? Csüry István és Bereczky László csak kis könyvtárak teljes állományára nézve javasol szabadpolcot. Nagyobb könyvtárakban (még a nagyobb közművelődési könyvtárakban is, mint pl. a megyei könyvtár) a részleges, inkább csak "könyv népszerűsítési" célokat szolgáló szabadpolcot ajánlanak. Csüry főleg a forgalmi állomány tulságos felduzzadásában látja a veszélyt. Ez a szempont kétségkívül figyelemre méltó. Az is tény, hogy a forgalmi anyag jelentős része évek folyamán elavul, vagy elhasználódik, ami súlyos teherterhelés mind a könyvtárnak, mind az olvasóknak. Ez azonban még nem zárja ki a teljes forgalmi állomány szabadpolcon való felállítását. A felvetett problémát megoldják a nagyobb közművelődési könyvtárakban már eddig is létrehozott ún. belső raktárak, amelyek természetesen nem nyújtanak szabad hozzáférést. Ezek a raktárak hivatottak arra, hogy a könyvtárak nem forgalmazott állományát felszívják. A további fejlődés szabja meg, hogy a meglévők mellett még hol szükséges "belső" raktár felállítása a közvetlenül nem forgal-

mazható anyag tárolására.

Bereczky álláspontja ebben a kérdésben a legszélsőségesebb, ő még a legkisebb szabadpolc rendszerű könyvtár mellett is szükségesnek tartja a "belső raktárat", azaz egy gyűjtőt, amely a felesleges anyagot tartalmazná. Lehet ez csupán egy szekrény is. Bereczky követelménye azonban, úgy érzem, túlzott. A közművelődési könyvtárak esetében a hálózati központok a legalkalmasabbak arra, hogy a forgalomból kivont anyagot összegyűjtsék és tárolják. A különösképpen értékes és fokozott védelmet igénylő könyvek mennyisége e könyvtárakban olyan elenyészően csekély, hogy védelmükről a könyvtár könnyen tud gondoskodni gyűjtőraktár felállításával is.

...

A megfelelő állomány és a helyiség biztosítása tehát a szabadpolc felállításának két alapvető feltétele. Csak ezek biztosítása mellett tudja a szabadpolc a hozzáfűzött reményeket beváltani.

A fentieken kívül számos részletkérdés merült még fel a vita során. Ilyen pl. az, hogy szükség van-e szabadpolc mellett katalógusokra? A hozzászólások egyértelműen amellett foglaltak állást, hogy mind betűrendes, mind pedig szakkatalógusra szükség

van. Mint ahogy a könyvtáros nem válik feleslegessé a szabadpolc rendszer mellett sem, sőt fokozottan értékesebb szerephez jut - annak ellenére, hogy a könyvkiválasztás tényében kevesebb része van -, fokozott pedagógiai jelentőséget kapnak a katalógusok, a bibliográfiák, az állományfeltárás, a könyvajánlás más segédeszközei is. Ami az állomány ellenőrzését és a legszükségesebb tájékozódást illeti, elboldogul a szabadpolc rendszerű könyvtár egy egyszerű raktári kartotékkal is, ha azon a teljes cimleírás rajta van. Betűrendes katalógusra azonban mindenképpen szükség van. A szakkatalógusnak különféle megoldásai lehetségesek. Azonban a legfontosabb követelmény vele szemben az, hogy sokoldalubb tájékoztatást adjon az állomány tartalmáról, mint maga a szakcsoporthoz felállított állomány.

A felnőttek szabadpolc rendszerű könyvtáráiban sajátos problémát jelent a 14 éven felüli ifjúság olvasószolgálatának megoldása. Egyes külföldi könyvtárak külön foglalkoznak az ifjúsággal, vagy a gyermekkönyvtárakhoz hasonlóan, külön olvasószolgálati részlegeket biztosítanak számukra. Nálunk ez egyelőre nyílt kérdés, a vita nem foglalkozott vele. Hasznos tapasztalatokat szolgáltathat azonban ehhez

a Szabó Ervin Könyvtár egyik fiókjának kísérlete, amely már a zárt olvasószolgálati rendszer mellett is külön olvasószolgálatot biztosított az ifjúságnak.

Nem tért ki a vita arra sem, hogy a szabadpolc mellett hogyan módosul a kölcsönzés jelenlegi technikája. Részleteiben itt sem térhetünk ki a kérdésre. Mindez további vizsgálatokat igényel.

A békéscsabai Megyei Könyvtár vetette fel hozzászólásában a könyvek elvesztésének kérdését. Szóbeli vitákból tudom, hogy szinte minden könyvtáros szemében ez az egyik legsúlyosabb érv a szabadpolc ellen. A megyei könyvtár adatai erre vonatkozólag valóban figyelemre méltók. Meg kell vizsgálni, hogy milyen körülmények idézik elő az elveszéseket, a lopásokat. A tapasztalatok azt mutatják, hogy legtöbbször a ruhatár és a kellő ellenőrzés hiánya. Milyen óvintézkedéseket tegyen hát a könyvtár, hogy a könyvek elvesztését a minimumra csökkentse? Mindenekelett ruhatárat kell létesíteni, ahol az olvasó leteszi kabátját, táskáját. Meg kell szervezni továbbá az olvasók észrevétlen, de állandó ellenőrzését. Ezt megkönnyíti a berendezés áttekinthetősége, a ki-

járat ellenőrzése. Itt lehet pl. elhelyezni a kölcsönzőpultot. Előidézhetik a könyvek elveszését egyéb okok is. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 10. sz. fiókjában pl. azt tapasztaltam, hogy sok könyv vesz el úgy, hogy az olvasó nem hozza vissza idejében, majd többszöri felszólítás után bejelenti, hogy a könyv elveszett és hajlandó a könyvtárnak kártérítést fizetni. A könyvtárosok megfigyelték, hogy főleg olyan könyveket "veszítenek el" az olvasók, amelyeket nem lehet könyvtárosi forgalomban megkapni. Bár a könyvtár nem is a törvényesen előírt egyszeres, hanem többszörös forintértékét kéri a könyvnek kártérítéseképpen, az olvasó szemrebbenés nélkül fizeti ki az összeget, ha a könyv neki ezt "megéri". Volt eset azonban arra is, hogy a könyv megkerült, mert időközben új kiadása jelent meg a könyvesboltokban, jóval olcsóbban, mint a könyvtár által követelt kártérítés összege. Ugy látszik, a könyvtárak állományvédelméhez az is hozzátartozik, hogy a kiadott könyvek példányszáma megközelítse a keresletet.

Egyébként a könyvek elveszésének kérdését, amíg ez nem ölt rendkívüli méreteket, bizonyos pedagógiai türelemmel kell néznünk. Valószínű, hogy

a rendszer bevezetésekor több lesz a lopás, az elveszés, mint később, amikor az olvasók maguk is felismerik a rendszer előnyeit és az ellenőrzésben az olvasótábor egésze segít. Szilárd meggyőződésem, hogy az ép idegzetű, közösségi életre alkalmas embert jobban neveli a közvagyon védelmére a szabadpolc, mint a zárt olvasószolgálati rendszer.

. . .

Szabadpolc, nyílt polc, nyitott polc?

Utolsónak hagytam, mint fontos, de nem lényegi kérdést, az elnevezés kérdését. A magyar nyelv tisztítása, a szaknyelv jó magyar kifejezéseinek megtalálása közös jog és kötelesség. Tombor Tibor a nyílt, illetve nyitott polc mellett tör lándzsát. Ez az angol "open shelf" szó szerinti fordítása, amely azonban az angolban többet mond, mint a magyarban. A nyitott, vagy nyílt-polc nem fejezi ki a fogalom pontos tartalmát. Nem azt akarjuk mondani ugyanis vele, hogy a polc nincsen bezárva, beüvegezve, hanem azt, hogy az olvasók szabadon válogathatnak a rajta elhelyezett könyvek között. Nem véletlen tehát, hogy az angol (open shelf) és a német (Freihand) kifejezés értelmét kissé felemásan tükröző "szabadpolc" ment át a köztudatba. Nem tartom

a "szabadpolc" kifejezést helytelennek. Figyelembe kell venni azt is, hogy a nyelvhasználat törvényesíti az ilyen kakukkfiók-szavakat és ezen sokszor a legvilágosabb logikai elemzéssel sem lehet változtatni. Mindazonáltal nem ragaszkodunk a "szabadpolc"-hoz, ha a fordításoktól független, valóban tősgyökeres magyar kifejezést találunk számára.

Rácz Aranka: Vita a szabadpolcról. Zárzó helyett.

= A Könyvtáros, 1958. 1. sz. 15-19.p.

Szné

Mikrofilm-készítés "háziilag"

Könyvtárainkban és a szakemberek körében egyre jobban felismerik a mikrofilm jelentőségét. Az igények növekedését mutatja az is, hogy az utóbbi időben több könyvtáros, tanár és kutató fordult hozzám tanácsért, hogyan készíthetnek saját maguk mikrofilmet a kölcsönben rövid időre náluk levő könyvekről, folyóiratcikkekről, ha azokra munkájukhoz huzamosabban szükségük van. (Megjegyzendő, hogy különbséget kell tenni a művet teljesen helyettesítő mikrofilm és a csupán kis részleteket tartalmazó kifényképezés, fotomásolat között.) Mikrofilmek üzemszerű tömeges készítésére természetesen csak modernül felszerelt mikrofilm-laboratórium vállalkozhat, alkalomszerűen azonban kisfilmes fényképezőgép birtokában bizonyos terjedelm-határig magunk is készíthetünk könyvtárunkban, vagy akár otthon személyes használatra minden követelményenk megfelelő mikrofilmet.

Hangsúlyozni kell, hogy mikrofilm készítésének csak olyan esetben van jogosultsága, és csak abban az esetben éri meg a költségeket is, ha 1. az eredeti mű többé nem szerezhető be, vagy

beszerzése olyan hosszadalmas lenne, hogy a kutatás érdeke ezt nem engedi meg; 2. a kiadványnak csak egy önálló és összefüggő részére (pl. folyóiratcikre) van szükségük; 3. a kutatási célnak megfelelő csoportosításhoz munkaeszközként szükséges a mikrofilm, vagy a róla készült másolat.

A mikrofilm készítés fototechnikai szempontból reprodukációs feladat. A reprodukálható méretet a felvételi távolság és a fényképezőgép objektívjének látószöge, illetve gyújtótávolsága szabja meg. A kisfilmes fényképezőgépek 50 mm-es normál objektívjével könyvreprodukcióhoz maximálisan 1 méterről kell fényképezniük. Erről a távolságról A/2 formátumot (42x59,4 cm) fényképezhetünk és ekkor a kicsinyítés aránya kb. 1:20 lesz. A mikrofilmnél ennél nagyobb mértékű kicsinyítés jelenleg nem kívánatos, mert az olvasókészülékben való olvasásnál vagy a visszagyításnál ez nehézségeket okozna. Épp ezért nagyobb formátumu dokumentumok fényképezése perforált normálfilmre már nem ajánlható. A leggyakoribb A/4 és A/5 formátumok fényképezése 1:8-1:12 arányban - mint látni fogjuk - fél méter körüli távolságról

történik.

Az egy méteren belüli felvételekre a fényképezőgépek kihuzatuk rövidsége miatt általában nem alkalmasak minden további nélkül. Ehhez vagy a kihuzatot kell növelni - ez cserélhető objektív gépeknél közgyüri segítségével lehetséges -, vagy pedig előtétlencsét kell használni.

Könyvtárainkban és kutatóink birtokában ma már nem ritkák az olyan tükörreflexes fényképezőgépek (Contax D, Practina, Exacta Varex, Exa stb.), melyek közgyürükkel kiválóan alkalmasak reprodukcióhoz. Néhány ügyes fogás segítségével azonban bármely olcsóbb, nem tükörreflexes kisfilmes fényképezőgéppel (Zorkij, Altix stb.) is készíthetünk mikrofilmet.

Babiczy Béla: Mikrofilm-készítés "háziilag". A Könyvtáros, 1958. 6. sz. 421-424. p. /Részlet/

Szné

GERŐ GYULA

XIV/3₂

A könyvtári statisztika felhasználásáról

Az új könyvtáros leggyorsabban a statisztikából ismerheti meg a gondjaira bízott könyvtár adig végzett munkáját.

1951. elején a bajai városi könyvtárban én is egy teljes hetet fordítottam arra, hogy a könyvtár statisztikai adatait utólag összegyűjtsem és a megalakulástól kezdve feldolgozzam.

A kapott adatok azután nem maradtak puszta számok, hanem milliméter papirosra vetettük, vonalas grafikon formájában. S ha szükség volt, oszlopokat is sorakoztattunk mellé, bemutatva a könyvtár forgalmi adatait és körös ábrák is készültek, amelyek az olvasók életkorát, vagy foglalkozását lehetett összehasonlítani.

Érdekes dolgokat mondtak el ezek az ábrák: a vonalas grafikonon pl. meg lehetett látni, hogyan hullámzik a kölcsönzések száma az évszakok szerint. Nyáron a Duna bizony elvonta az olvasók egy részét a könyvtárból és a megmaradt olvasók is kevesebbet olvastak. (Akkor még nem ismertük a strandkönyvtárak jelentőségét!) Voltak viszont olyan meglepő törések, kiugrások és visszaesések a görbe irányában, amelyeket csak az évszakok változá-

sával nem lehetett megmagyarázni. A könyvtár története adta meg a választ: pl. felemelték a tagdíjat: csökkent az olvasók száma. Leszállították a tagdíjat, vagy új, szebb helyiségbe költözött a könyvtár: hirtelen felszökött az olvasók számának vonala. Ha pedig az idényszerű hullámzások csúcspontjait és mélypontjait összehasonlítottuk, kiderült, hogy ezek mindig magasabban vannak, mint az előző évben. Ez a könyvtárpropaganda eredményességét mutatta és a könyvtár fejlődő, jó munkáját. A hirtelen törések, kiugrások, vagy visszaesések pedig azt, hogy a könyvtármunka eredményességét külső tényezők is befolyásolják (jó vagy rossz helyiség, tagdíj mértéke stb.).

Tehát a statisztika szemléltetésének jó hasznát vettük a könyvtár helyzetének mérésében. Itt azonban nem volt megállás: a statisztika segítette a könyvtár további terveiben is. Pár nap múlva ugyanis a könyvtár falitábláján megjelentek a rajzok. Az olvasók érdeklődéssel nézték a fejlődést, az olvasók számának szaporodását és a könyvállomány gyarapodását. A könyvállomány gyors gyarapodása nekik a választék növekedését is jelentette. Érdekelte

váltak a könyvtár munkájában. A táblázatok szemléltői közül nemsokára többen jelentkeztek, akik felajánlották, hogy segítenek a belső munkában.

A tanács is többször érdeklődött a könyvtár helyzete iránt. Gyakran hívtak be minket a tanácsházára. Még ma is megvan az a pár gyűrött grafikonpapír, az elmosódott oszlopokkal, vonalakkal, melyet ilyenkor magunkkal vittünk. Nagyon sok baj volt ugyanis az első időben a szűk költségvetési kerettel is. Ezért a pénzügyi tárgyalásokon az asztalra kerültek ezek az ábrák, amelyek a könyvtár eredményeit mutatták és amelyek így valósággal a könyvtárosok helyett érveltek. (Természetesen tulzás volna azt állítani, hogy ezek után annyi pénzt kapott a könyvtár, amennyit csak kért, de biztos, hogy sokkal könnyebben ment mindig a tárgyalás, mégpedig nemcsak a pénzügyi, hanem a többi vezetőszerivel is.)

De máshol is a statisztika jelezte azt az irányt, amerre haladni kellett: a könyvtár belső munkájában és mindenütt segített, ahol helyesen tudtuk alkalmazni.

a) Most hadd mutassunk be egy példát, hogyan használhatja fel a könyvtáros a statisztikát

a könyvtár könyvbepozíciójában.

(1. ábra)

Ebben a fiókkönyvtárban a bajai könyvtár az állomány kiegészítésekor figyelembe vette az olvasók tényleges érdeklődését. A könyvállomány összetétele általában megfelelő. Az ország legtöbb könyvtárában azonban nem ilyen kedvező a kép. A legtöbb helyen igen kevés a szépirodalmi és az ifjúsági mű.

Ha az ismeretterjesztő művek olvasottságát most egyéb tényezőktől (könyvpropaganda) függetlenül vizsgáljuk, a csekély érdeklődést az is okozhatja, hogy a könyvek közül vannak összeválogatva: ezeken a könyveken belül sok az olvasók műveltségi és szakmai színvonalát meghaladó munka. Vagy egy részük tartalmilag túlhaladott, elavult könyv és broszúra. Az érdeklődés hirtelen csökkenhet egy-egy csoport iránt bizonyos idő múlva, ha a csoporton belül sem megfelelő a könyvek megoszlása. Pl. kevés fajta politikai könyv van a könyvtárban, de egy-egy mű túlságosan sok példányszámban van meg.

b) A könyvkiadási politikának is figyelembe kell vennie az olvasók jelzéseit, amelyeket a lenti oszlopos diagram mutat. Ugyanis a könyvtár kölcsönzéseinek műfaji megoszlása az olvasók igényeinek mércéje. Az olvasók azt ol-

vassák, amit szeretnek, amire szükségük van. A könyvkiadás ezzel úgy függ össze, hogy a könyvtárak viszont csak azt szerezhetik be, az olvasók pedig azt olvashatják, ami van, ami kapható.

Az ország más helyein végzett mérések azt bizonyítják, hogy a magyar klasszikusok és az ifjúsági irodalom együtt a könyvállomány alig 20-25%-a, viszont a kölcsönzések több mint 60-70%-át teszi ki e két csoport (ld. 4. ábra). Nyilvánvaló, hogy a könyvtár nem tudja megfelelőképpen kielégíteni az olvasók igényeit ezekből a könyvekből, de jelenleg a könyvpiac sem. A megoldás a kiadott klasszikusok és ifjúsági művek példányszámának sürgős növelése. Viszont téved az a könyvtáros, aki azt hiszi, hogy ha pl. a mérések eredményeként a kölcsönzések 50%-a a magyar klasszikusokra jut, a könyvállományt is 50%-ra kell ezekből feltöltenie. A könyvállomány és a kölcsönzések száma közti feszültséget most az okozza, hogy rendkívül kevés a keresett irodalom, de ha fokozatosan növeljük a könyvek számát, a klasszikusok nagy forgási sebessége megszünteti az aránytalanságot. Ugyanez a helyzet az ifjúsági irodalomnál is, amelyből soha nincs és nem is lesz elég könyv egy-egy könyvtárban. (Ter-

mészetesen erre a könyvkiadás mégsem hivatkozhat!)

c) A fenti diagramm a könyvtár propaganda-munkájának hiányosságait, egyoldalúságát is feltárja. Előfordul, hogy az olvasó teljesen ösztönösen választja a könyvet, s a statisztika éppen ezt az állapotot rögzítette. Másrészt, ha pl. az olvasók túlnagy része öreg és gyermek, akkor a könyvtárpropaganda is hibás. Ezért a statisztikát ki kell egészíteni az olvasók foglalkozás- és korszerinti megoszlásával. Ebből kiderült, hogy a könyvtárak milyen a viszonya a ténylegesen dolgozó, termelő korosztályokhoz. (2. ábra)

A rossz könyvpropagandát a hiányos érdeklődés egyik okául jelöltük meg. Ez abból is eredhet, hogy a könyvtáros maga sem ismer más könyveket, csak amelyeket az olvasói általában kérni szoktak. A mezőgazdasági könyvek iránti csekély érdeklődés néha abból adódik fahun, hogy a könyvtáros nem ért a mezőgazdasági munkához és különösebben nem is érdeklő az.

Az ideológiai művek hibás propagandájának tipikus esete, ha a könyvtáros a meglévő - nagyrészt idős és túlnyomórészt fiatal - olvasóival próbálja olvastatni

ezeket a műveket, viszont mitsem törődik a helyi pártoktatás és a könyvtár kapcsolatával.

Ezért helyes azt is kimutatni, hogy kik olvasták a kölcsönzött könyvek különböző csoportjait. Az első ábrából - kiegészítés nélkül - azt lehet mindenki, hogy az olvasók megoszlása vegyes. Holott előfordulhat az is, hogy minden fajta könyvet ugyanaz a csoport olvassa, pl. a 14 éven aluliak, akik megfelelő könyv és irányítás hiányában bármit elvisznek haza. Ha a bajszentistváni statisztikát teljessé kívánjuk tenni, ki kell egészíteni azzal, hogy az egyes műfajokat kik olvasták. Pl. a 17,2%-ban kölcsönzött új magyar szépirodalom olvasóinak megoszlása: (3. ábra)

(A magyar klasszikusok csoportjában a kölcsönzések 24,2%-a jut a 18 éven aluliak csoportjára.)

Vigyázni kell ezekenél a számításoknál a százalékokra is: ha pl. a műszaki könyvek kölcsönzéseinek száma 4 és ez az összes kölcsönzések 0,44%-át teszi ki, ezt a 0,44%-ot helytelen lenne tovább bontani így: olvastak ebből a felnőtt férfiak 75%-ot, a 18 éven aluliak pedig 25%-ot. Holott a 75% is mindössze 3 kötet, amelyet egy olvasó véletlenül is kivehetett. Ezért, ha ilyen kis számokról van szó,

leghelyesebb nemcsak a százalékokat, hanem az eredeti számokat is feltüntetni. Másként a statisztika torzít.

d) Az ismertetett módszer (amely maga is csak egy a felhasználható sok módszer közül) főleg kisebb könyvtárakban alkalmazható, ahol a könyvállományt és a könyvkártyákat gyorsan meg lehet számolni. Másutt csak akkor lehetne, ha a napi statisztika az általunk használt csoportosításban mutatná a kölcsönzések megoszlását. A könyvállomány megoszlásainak leméréséhez pedig szükséges volna az állománynapló (csoportos leltárkönyv) is, melyet még csak ezután vezetnek be a nagyobb tömegkönyvtárakban.

Addig is úgy segíthetnek megukon a könyvtárak - ha az olvasók igényét ismertetett módszerrel akarják megismerni -, hogy az olvasók meghatározott csoportjának személyi lapjaiból veszik a kívánt adatokat. Pl. kiemelik 100 felnőtt férfi, valamint 100 felnőtt nő személyi lapját. A két oszlopot a személyi lapon feljegyzett művek százalékos megoszlása adja. (Különleges csoportokat is lehet alkotni: mit olvasnak a tanulók, a háziasszonyok, az értelmiségiek stb.)

Természetesen az üzemi könyvtárak nem egyszerűen 100 felnőtt férfi személyi lapjait keresik ki, hanem pl. 100 segédmunkását, 100 szakmunkását (férfiak-nők) állítják szembe. Kisebb csoportokat alkothatnak a műszaki értelmiség, a sztahanovisták stb. olvasmányaiból is.

Az erzsébethelyi könyvtár ábráján feltűnő a népi demokratikus szépirodalom iránti nagy érdeklődés. Magyarázat: az olvasók egy része szlovák anyanyelvű. Ez minden megjegyzés nélkül nem található ki, eltér az országos képtől. A táblázatokat tehát nem elég közölni, ki kell egészíteni a szükséges megjegyzésekkel, magyarázatokkal is.

e) Az ilyenfajta statisztikából a könyvtárak fejlődését és az olvasók igényeinek fejlődését is le lehet mérni, de az egyes könyvtárak adatait országosan össze kell vetni. Az ország egész területére kiterjedő mérésekből alakul ki a teljes kép.

A méréseket azután bizonyos időközökben meg kell ismételni, természetesen azonos statisztikai elvek, azonos csoportok alapján. Mivel nagyobb könyvtárakban mérések alapja az olvasók személyi lapja, a megtelt személyi lapokat meg kell őrizni.

Ö s s z e f o g l a l v a : A statisztikai adatokat nem elég összegyűjteni, a statisztika önmagában néma. Meg kell szólaltatni, az adatokat ábrázolni kell, kifelé is megmutatni. A statisztikai szemléltetés a könyvtári statisztikának egyik legelhanyagoltabb területe. Pedig a jól szerkesztett, világos, áttekinthető statisztika a legjobb fegyvertársa a könyvtárosnak, aki a könyvtári munka minden részében hasznát veszi: tervek összeállításában, pénzügyi, költségvetési tárgyalásokon, a tanácsok és a könyvtári vezető hatóságokkal folytatott megbeszélésein stb.

Természetesen, míg odáig jut, komoly elmélyedés és sok munka előzi meg a könyvtáros részéről. A statisztikus szerepe a könyvtár módszertani munkájában egyre fontosabb lesz. Az a felismerés, hogy a statisztikus a könyvtár főkönyvelője, akinek minden észrevétele éppugy visszahat a könyvtár munkájára és irányítására, mint a vállalatokban és üzemekben - a könyvtárakban még nem tudatosodott eléggé. Pedig szerepe abban az arányban nő, ahogy a könyvtárak munkájában az olvasók igényeinek figyelembevétele, az olvasók igazi szolgálata szélesebb teret kap.

Gerő Gyula: A könyvtári statisztika felhasználásáról.
= A Könyvtáros, 1954. 1.sz. 3-7.p.

Szné

Vita a tudományos könyvtárak statisztikájáról

[A Szerkesztőség megjegyzése]

A Magyar Könyvszemle 1964. évi 3. számában (225-238.p.) Kovacsics József és Duxné Nagy Katalin "A könyvtári munka összehasonlító mérése standardizálás útján" címen megjelent tanulmánya könyvtárosi szakkörökben élénk visszhangot keltett. Csüry István, a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója, a Könyvtáros 1965. évi 2. számában (67-69.p.) érvekkel alátámasztott publicisztikai veretű cikkben bírálja a tanulmány számos megállapítását.

Horváth Tibor írása Csüry cikkének megjelenése előtt érkezett szerkesztőségünkhöz: a néhány Csüryével azonos, vagy hasonló következtetést - vállalva az ismétlés ódiomat - nem hagyuk ki Horváth cikkéből; ezek az egyezések talán a további vitában - aminek a Könyvtári Figyelő készségesen ad helyet - hasznos támpontul szolgálhatnak. [A Szerkesztőség megjegyzése]

Merész teoriákat igen gyakran éri az a vád, hogy a tények nem igazodnak hozzájuk. Nem lehet pontosan tudni, hogy a gondolkodás konzervativizmusa igazítja nehézkesen a tapasztalati anyagot az elmélethez, vagy az elméletben van a hiba. Mindkét esetre

bőven akad példa. Kovacsics József és Duxné Nagy Katalin tanulmánya a könyvtári munka összehasonlító elemzésére olyan módszert ajánl, amely mélyebb bepillantást enged a könyvtárak organizmusába. Szembetűnő azonban az ellentmondás e módszer által leszűrhető következtetések és könyvtáraink tényleges helyzete között. Az ellentmondás - érzésem szerint - ez esetben nem annyira a módszerben, mint inkább példák balszerencsés megválasztásában van.

1. A szerzők típusra, funkcióra merőben különböző könyvtárakat vizsgálnak meg. Az olvasótermi forgalom, ellátottság nem mérhető össze annyira más feladatokat ellátó könyvtárak esetében, mint pl. az OSZK, egyetemeink könyvtárai, az Országgyűlési Könyvtár, stb. A tanulmány utal arra, hogy a munka előkészítő szakaszában fokozott gonddal szükséges kiválasztani az összehasonlítandó könyvtárakat. A felsőoktatás szolgálatában álló könyvtárak a nemzeti könyvtárral, és ezek bizonyos szakkönyvtárakkal nem mérhetők össze. A közölt módszer alkalmazható azonos típusú könyvtárakra. Tekintve azonban könyvtárügyünk szervezetét, a hálózati elvet, a nagyfokú munkamegosztást stb. alapos kétely

merülhet fel, hogy ilyen könyvtárak egyáltalán vannak-e a közművelődési könyvtárakon kívül (vagy talán még ott sem). A két egyetemi könyvtár funkciója ugyan hasonló, de történetük, a gondozott szakterületek dokumentumanyagának eltérő természete, nagyságrendjük ezeket is meglehetősen elválasztja egymástól.

2. A szerzők az állomány, forgalom, könyvtároslétszám, a férőhelyek száma, stb. között igen finom összefüggésekre figyelnek fel. Bármilyen sokoldalú is a vizsgálat, a könyvtárak szolgáltatásait nem lehet csak az olvasótermi adatokkal reprezentálni. Könyvtáranként változik ugyanis, hogy erre mekkora súly esik. A közölt módszer nem ad lehetőséget arra, hogy az egyéb szolgáltatások fontosságuknak megfelelő hangsúlyt kapjanak. Így pl. a Budapesti Egyetemi Könyvtárban a kölcsönzés legalább akkora szerepet kap, mint a helybenolvasás, és hazai viszonylatban elismert tájékoztató munkája biztosítja közönségszolgálatára jó minőségét. Ugyanugy megfigyelhető a tanulmány az OSzK központi szolgáltatásairól, és a példák sorolhatók tovább. A könyvtárak munkájának ezek az individuális tényezők elsikkadnak a tanulmányban, pedig esetenként éppen ezekért keresik fel az olvasók.

3. Közismert tény, hogy bizonyos könyvtári funkciók ellátására az állománynak meghatározott, optimális nagyságrendje felel meg legjobban. Ha az állomány ezt a nagyságrendet meghaladja, az intenzitási mutatóknak az állományhoz viszonyított mérőszámai csökkenést mutatnak, jóllehet az adatok abszolút számokban növekednek. Ez azt jelenti, hogy nemcsak azok a könyvtárak nem hasonlíthatók össze, amelyeknek nagyságrendjében lényeges különbségek mutatkoznak, hanem azok sem, amelyek jellegükénél fogva kénytelenek gigantikus könyvtárakká fejlődni azokkal szemben, amelyek - figyelembevéve a szakirodalom mennyiségi növekedésének és avulásának törvényeit - állományukat az optimális nagyságrendben tartják.

4. Ismerve könyvtárainkat, az is nyilvánvaló, hogy az olvasótermi adatok pillanatnyilag olyan tényezőktől függenek, melyeknek semmi köze a könyvtárak érdemi munkájához. Az olvasóterem kihasználtsága, forgalma pl. azon múlik, hogymekkora; márpedig elhelyezés dolgában igen inséges állapotok uralkodnak a legtöbb könyvtárban. Alig találkozunk Magyarországon modern olvasótermi koncepcióval. De nem azért, mert nem akarjuk, hanem azért, mert nem áll módunkban megcsinálni. A Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának forgalmi grafikonja azért alakult olyan szerencsésen, mert a helyviszonyok hatalmas olvasóterem ki-

építését tették lehetővé.

5. A tanulmánynak mindezek ellenére olyan pozitívumai vannak, amelyek miatt nemcsak közlése volt indokolt, hanem megérdemli a szakmai körök higgadt, tárgyilagos értékelését is. Mindenekelőtt a szerzők igényességét emelném ki. Gondoljunk az előadásmód precizitására, s arra, hogy módszerüknek egzakt általánosítását adják a cikk utolsó fejezetében. Igaz, hogy a mátrixok bevezetésével a numerikus számolás lényegében nem változik, az egzakt-ság mégis elismerést érdemel olyan szakterületen, amelynek ez nem éppen erős oldala. Vannak olyan tanulmányok, amelyeknek megállapításai erősen vitathatók, mégis többet érnek, mint langys közhelyeket fásult pedantériával előadó dolgozatok, amelyekkel még vitázni sem érdemes. S ha ez a tanulmány csak azt a munkát végezte volna el, hogy a szakemberek bejáratott gondolkozásmódját új szempontok, lehetőségek felvetésével nyugtalanná tette, máris komoly eredményt könyvelhetne el magának.

Az is felmerül, hogy hol lehet hasznosítani a szerzők módszerét. Több könyvtár összehasonlítására nem nagyon alkalmas. Kísérletezni kellene azzal, hogy egyetlen könyvtárra több éven keresztül elké-

szített komplex mutatók milyen eredménnyel járnának. Nyilván a könyvtár szerkezetében végbement változások, a változások irányát és intenzitását igen érzékenyen tükröznék. Mindenesre többet tudnánk meg belőle, mint az eddigi - valljuk be elég formális és felszínes - statisztikai elemzésekből. Ehhez a két szerző módszerének továbbfejlesztése szükséges, s a továbbfejlesztés a könyvtárak egyedi sajátosságainak figyelembevételével képzelhető el. Azaz minden könyvtár saját funkcióinak megfelelően alakíthatja ki a teljesítményének mérésére szolgáló módszert. A szerzők cikke inkább kiindulópont legyen, kezdet, mert kár volna a példák szerencsétlen megválasztása miatt a módszerben rejlő lehetőségeket is elvetni.

Horváth Tibor: Vita a tudományos könyvtárak statisztikájáról. = Könyvtári Figyelő, 1965. 1.sz.
42-44.p.

Szné

XIV/74

BARTA GÁBOR

A könyvtári szabványosítás 10 éve

Az elmúlt hetekben volt 10 éve annak, hogy megjelent az első Magyar Népköztársasági Országos Szabvány, amely már az újjászervezett Magyar Szabványügyi Hivatal (korábban: Intézet) munkájának eredménye. A szocialista építés követelményeinek megfelelően, a szabványosítás a tervgazdálkodás hatásos segítője, a műszaki-, kulturális haladás eszköze. A legtermészetesebbnek kell tartanunk, hogy a felszabadulás után, a könyvtárügyi és dokumentációs szervek vezetői és dolgozói, - miközben keresték a munka újszerű szervezésének utjait, az egységes módszerek kialakításának lehetőségeit, - eljutottak a szabványosításhoz és a szabványok segítségével, a könyvtári feladatok egységes megoldásához. A témakör szabványosítását a korábban működő Országos Dokumentációs Központ kezdeményezte. A megalakított szakbizottság tagjai között könyvtárosok, dokumentalisták, nyelvészek, a könyvkiadás és könyvterjesztés dolgozói vesznek részt, szükség szerint kiegészítve a speciális témák szakértőivel.

A könyvtárügy és dokumentáció területén fel-

merülő szabványosítási feladatokat és azok elvégzésének sorrendjét részletes és megfontolt terv alapján valósítottuk meg. E munkaterület szabványai a következő témakörökre csoportosíthatók:

1. A könyvtári munka eszközeire (pl. berendezések, nyomtatványok stb.)

2. A különféle kiadványokra, azok szerkesztésére és kiállítására (pl. könyv, folyóirat stb.)

3. Az ismétlődő könyvtári munkafolyamatok egységes előírásaira (pl. állományeltárolás, címlírás, betűrendbe sorolás stb.)

4. Elvi kérdések (pl. terminológia)

Az 1. csoportba tartozó szabványok közül - amelyek a könyvtárimunka eszközeire vonatkoznak - meg kell említeni az elsőként kiadásra került MSZ 3406 Könyvtári és dokumentációs címfelvételi lap és az MSZ 3407 Könyvtári és dokumentációs osztólap című szabványokat, amelyek a katalóguslapok méretét és minőségét állapították meg. - Az MSZ 3403 Kartotéktartó fiók és szekrény c. szabvány a kis- és nagykönyvtárakban egyaránt jól használható, kis egységekre is szétszedhető típust írja le. Ujszerű a katalógusfiókok üvegfedőlapos megoldása, amely a katalóguscédulák lyukasztását teszi feleslegessé.

Az egységes könyvtári ügyvitel céljait szol-

gálja az MSZ 3396 Könyvtári ügyviteli nyomtatványok c. szabvány, amely a könyvbeszerzés és feldolgozás, valamint az olvasószolgálat keretében használt kb. 30 db nyomtatvány rendeltetését és mintáját tartalmazza.

A mikrofényképezés elterjedésével, a filmek cseréjének megkönnyítése céljából, vált szükségessé a képelhelyezésre, a tekercsben levő művek azonosító adataira, és a tárolásra vonatkozó előírások rögzítése, az MSZ 3498 Mikrofényképezés és mikrofelvétel-tárolás c. szabványban. A téma jelentőségét növeli az a körülmény, hogy a nemzetközi csere nagy mértékben fejlődik, és ez megköveteli, hogy a hazai felvételek megfeleljenek a használhatóságnak és a nemzetközi előírások követelményeinek.

A 2. csoportba tartoznak a különböző kiadványtípusokra, azok szerkesztésére és kiállítására vonatkozó szabványok. E kiadványtípusok szabványosítását szükségesnek tartottuk azért, hogy ezzel is biztosítsuk a kiadványok egységes tartalmi elrendezését és a legfontosabb adatok sorrendjét. A bibliográfiai követelményeknek megfelelően szerkesztett kiadvány megkönnyíti azok könyvtári feldolgozását, a címlétrást stb. Ilyen szempontból, mint

fontos munkákat kell kiemelni, a könyvek és folyóiratok címlapjára és egyéb adataira vonatkozó szabványokat. Ezek a következők: MSZ 3402 Könyvek címlapja, belső elrendezése és kolofonja; MSZ 3405 Folyóiratok fedőlapja, belső elrendezése. - E témakörbe tartozik még az MSZ 3398 Szakirodalmi tájékoztató (dokumentációs) kiadványok c. szabvány is, amely a külalakra, szerkesztésre, tipográfiára tartalmaz előírásokat.

A bibliográfiai munka egységét szolgálják az MSZ 3497 Bibliográfiai hivatkozás, MSZ 3404 Folyóiratcím-rövidítések, MSZ 3963 Időszaki kiadványok (hírlapok, folyóiratok stb.) jegyzékeinek, ill. bibliográfiáinak szabályai c. szabványok.

A 3. csoportba tartoznak a könyvtári munka egységét szolgáló előírások. Az MSZ 3449 A könyvtári bélyegzés c. szabvány, az állomány megjelölésének módját állapítja meg. Az MSZ 3448 Könyvtári állomány leltározás c. szabvány azon szabályokat tartalmazza, amelyek a társadalmi tulajdonban levő könyvtár állományának nyilvántartására vonatkoznak. Az MSZ 3394 Cirillbetűs címek átírása könyvtári és dokumentációs célokra c. szabvány, az átírásnál követendő szabályokat, az egységes átírási kulcsot tartalmazza a transliteráció elveinek megfelelően.

A könyvtári munka alapja a cimleírás. Az erre vonatkozó elveket az MSZ 3424 Könyvtári cimleírási szabályok c. szabvány tartalmazza. E szabvány megalkotása a könyvtári szakbizottság működésének egyik legnagyobb eredménye volt, mert ezzel vetették meg alapjait a könyvtári katalógusok egységének és küszöbölték ki a könyvtári munkára korábban annyira jellemző, "ahány ház, annyi szokás" gyakorlatának káros következményeit. E szabvány - bár egyes előírásait vitatták - alapelveiben helyesnek bizonyult és kiállta a próbát. Egyes kiadványtípusok tekintetében természetesen szükségessé válhat bizonyos mérvű kiegészítés, különösen ott, ahol a szabványban közölt előírások, a speciális gyűjtemények fokozottabb cimleírási igényeit nem elégítik ki. Ennek a felfogásnak megfelelően módosítottuk és kiegészítettük a szabványnak a periodikákra vonatkozó előírásait. A későbbiek során további bővítések ill. módosítások más kiadványtípusok (pl. zeneművek, térképek) tekintetében is lehetségesek.

A katalógusok rendjének egységét kívántuk biztosítani az MSZ 3401 A betürendbesorolás szabályai c. szabvány megalkotásával. A szabvány újabb, módosított kiadása részletes előírásokat tartalmaz a betürendezés általános és különleges szabályaira és a könyvészeti címmegállapítás és besorolás módjára

nézve.

A 4. csoportba tartozó témák közül az MSZ 2155 Könyvtári elnevezések és meghatározások c. szabványt kell megemlítenünk. E szabvány tárgya az általános könyvtári gyakorlatban használt elnevezések megállapítása, szakrendes csoportosítása és meghatározása. A szakbizottságot a szabvány megalkotásánál az a cél vezette, hogy elősegítse az érdekeltek számára a könyvtári elnevezések egységes használatát és értelmezését. A szabvány kb. 500 elnevezés meghatározását tartalmazza.

A Magyar Szabványügyi Hivatal mint a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) tagja tevékenyen részt vesz a könyvtárügyet és dokumentációt érintő, nemzetközi szabványosítási munkában. A nemzetközi szabványjavaslatok véleményezése, ezekre vonatkozó állásfoglalás is a könyvtári szakbizottság feladata. Az e témakörben az elmúlt években tartott nemzetközi tárgyalásokon magyar delegáció is részt vett azal a céllal, hogy biztosítsa a nemzetközi szabványajánlásoknak a magyar szabványokkal való összhangját. A kiadott nemzetközi szabványajánlások és ajánlástervezetek a következő témaköröket érintik:

1. ISO R 4 Folyóiratcím-rövidítések
2. ISO R 8 Folyóiratok külalakja
3. ISO R 9 Cirillbetűk átírása
4. ISO R 18 Folyóiratok tartalomjegyzéke
5. ISO R 30 Címjegyzék
6. ISO R 77 Bibliográfiai hivatkozás I.

Ajánlástervezetek kerültek kiadásra néhány témában, mint pl.: folyóiratcikkek külalakja, kivonatok és összefoglalások, görög-, arab-, héber betűk átírása, továbbá a mikrofilmekkel kapcsolatos előírások tekintetében.

Mint e felsorolásból látjuk, a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) által kiadott szabványok, témakörüket illetően tartalmilag is csaknem azonosak a vonatkozó magyar szabványokkal. E körülmény annál jelentősebb, mert a magyar szabványok kiadása éveken keresztül megelőzte a nemzetközi szabványosítási munkát. Ez is bizonyítja a magyar könyvtári szakbizottság munkájának magas színvonalát.

A könyvtári szabványosítási munka gyakorlati eredményeit a magyar könyvtárosok mindennapi munkájuk során tapasztalhatják. De segítik e szabványok a könyvtárosok oktatását, a könyvkiadók és a kereskedelem dolgozóinak munkáját is. Mint nagyobb a nemzetközi érdeklődés is a magyar könyvtári szabvá-

nyosítás iránt, amelynek bizonyítéka a külföldi szaklapokban, az elmúlt években megjelent nagy számú tanulmány, az e témakörben végzett magyar szabványosítási munkáról.

A könyvtári szabványosítási munka jövő feladatának kell tekintenünk a szabványok rendszeres felülvizsgálatát annak érdekében, hogy azok korszerű színvonalát a mindenkori követelményeknek megfelelően biztosíthassuk. Nagyobb figyelmet kell fordítanunk a szabványok betartásának ellenőrzésére, nemcsak a könyvtárakban, hanem a könyvkiadói, nyomdai munkánknál is. A könyvtáros csak a bibliográfia-ailag is kifogástalanul szerkesztett kiadványokat tudja helyesen, gyorsan feldolgozni és az olvasók rendelkezésére bocsátani. Ennek érdekében nagy súlyt kell helyeznünk az adathiányos - a szabványok előírásainak meg nem felelő - kiadványok számának csökkentésére, a kiadói munka színvonalának növelésére is.

A Magyar Szabványügyi Hivatal könyvtári szakbizottsága által végzett munka elismerésének tekintjük, hogy a művelődési miniszter dr. Lázár Péter elvtársat, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetőjét - aki 10 éve látja el a bizottság elnöki tisztét - a "Kiváló dolgozó" kitüntetésben részesítette.

Barta Gábor: A könyvtári szabványosítás 10 éve. = A könyvtáros, 1960. 4. sz. 251-252. p.

G [EMBOCZ] I [STVA'N]

XU/6

~~(G.I.)~~

Egyezménytervezet a nemzetközi kiadványcsere
szabályozására

Az Unesco már működésének kezdete óta nagy gondot fordít a nemzetközi kiadványcsere gondozására és általános elvi és gyakorlati kérdéseinek megoldására. A Közgyűlés, mint legfőbb szerv több ízben megbizta a Főigazgatót e kérdés beható tanulmányozására és ennek nyomán a párizsi Titkárság rendezésében az évek során több szakértői értekezlet foglalkozott e szerteágazó kérdés nemzetközi rendezésének legjobb megoldásaival. Különösen azzal foglalkoztak ezeken az értekezleteken, hogy a nemzetközi kiadványcserét szabályozó eddigi egyetlen nemzetközi egyezményt, - az 1886-ban kötött brüsszeli egyezményt - miként lehetne általános új és korszerű egyezményekkel helyettesíteni. A brüsszeli egyezménynek Magyarország is aláírója volt. Az egyezmény időszertlensége eddig is sok gondot okozott a végrehajtással megbízott Országos Könyvtári Központnak, majd az Országos Széchényi Könyvtárnak. Ezért magyar részről is örömmel üdvözljük az Unesco kezdeményezését, amely két új nemzetközi egyezmény kidolgozására

irányul. Az egyik egyezmény a hivatalos kiadványok cseréjét, a másik valamennyi egyéb kiadvány nemzetközi cseréjét szabályozná. A szövegtervezetet az Unesco a tagállamok részére megküldte, azok közölték is véleményüket. Magyarországon az Unesco Magyar Nemzeti Bizottságának Könyvtári és Bibliográfiai Albizottsága foglalkozott ezzel a kérdéssel, hozzászólását azóta az Unesco meg is kapta. Az összegyűjtött véleményeket a Brüsszelben május 28-tól június 7-ig üléselő nemzetközi szakértőértekezlet elé terjesztették. A módosítások után az egyezményekhez csatlakozhatnak az Unesco tagállamai.

(G/ombocz/ I/stván/): Egyezménytervezet a nemzetközi kiadványcsere szabályozására. = A Könyvtáros, 1958. 7. sz. 506. p.

Szné

A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában

A szakkutatás mai helyzete és fejlődésének lehetőségei

A *bibliológia* és ezen belül a *könyvtártudomány ismeretkörének* értékét és korszerű továbbfejlesztésének irányát, ütemét és mértékét — az elmondottak értelmében — alapvetően három körülmény, ill. követelmény határozza meg. Az első a tárgykör vizsgálatából adódó és a fejlődés mai fokán helytálló-

nak tekinthető *elméleti és történeti ismeretek* mennyisége és minősége: tehát a meglévő szakismeretek terjedelme és mélysége, színvonala és jellege, összetétele és rendszerezésének foka. A másik a szakkutatás tárgykörének: az írással és olvasással, a könyvvel, sajtóval és más kiadványokkal, valamint a könyvtárakkal összefüggő *mai társadalmi gyakorlatnak a szükségletei*: a gyakorlat minél tudatosabbá válásához és tudományosan megalapozott tervszerű továbbfejlesztéséhez nélkülözhetetlen elméleti és történeti szakismeretek iránti igényei. A harmadik a *korszerű kutatási szemlélet és módszer*: a marxista társadalmi-történeti szemlélet és módszer követelményei, amelyek megadják a lehetőséget a tárgykör eredményes feldolgozására és a korábbi eredmények kritikai értékelésére. Az ismeretkör értékelését és a továbbfejlesztés feladattervének kidolgozását tehát nem önmagában, a társadalmi valóságtól elszigetelten kell elvégezni, hanem összefüggésében: az ismeretkör történeti kialakulásának felvázolásával és mai állapotának elemzésével, valamint szocialista társadalmunk, még közelebről szocialista könyv- és könyvtárkultúránk elmélet iránti szükségleteinek körvonalazásával lehet és kell megkísérelni.

Mindjárt előljáróban ki kell emelni, hogy a *szakkutatás* ez idő szerint sem nálunk, sem pedig külföldön nincs azon a szinten, amit a tárgykör állandóan növekvő társadalmi szerepe és jelentősége indokoltan megkívánhat, bár ma már kisebb-nagyobb terjedelemben, alacsonyabb vagy magasabb színvonalon a világnak csaknem valamennyi fejlettebb országában művelik. Az egész világon, főként a világnyelveken évente nagyszámú és gyakran magasszínvonalú különféle szakkönyv és mintegy 200 tudományos folyóirat s más időszaki kiadvány jelenik meg az írás- és olvasás-, a könyv- és könyvtárkultúra köréből. A szakterület nemzetközi referáló folyóirata, a *Library Science Abstracts* erős válogatással is évenként közel 1000 nagyobb elméleti vagy történeti tanulmány, cikk ismertetését tartja szükségesnek. A kisebb, népszerűbb, a gyakorlatot közvetlenül szolgáló szakfolyóiratokat s a bennük megjelenő cikkeket pedig jóformán alig lehet számontartani. Nem is beszélve arról, hogy a tárgykör közleményeinek nem is jelentéktelen része más rokonterületek (irodalom, nyelvészet, történelem, művészet stb.) folyóirataiban és egyéb kiadványaiban lát napvilágot. A folyamatosan felhalmozódó elméleti és történeti szakismeretanyag tehát igen jelentős. És ez a felhalmozódás nem is újkeletű. Az utóbbi másfél évszázadban, főként a legutóbbi hat-nyolc évtizedben egyre bővülő terjedelemben, fokozódó igényességgel és erőteljesen gyorsuló ütemben folyik. A megnövekedett gyakorlat szükségleteinek — különösen a szocialista országok forradalmi gyorsasággal fejlődő könyv- és könyvtárkultúrája szükségleteinek — mégsem tud, még csak megközelítő mértékben sem megfelelni. Az elmélet mind máig világszerte — a szocialista országokban pedig a gyorsabban növekvő szükségletekhez viszonyítva különösképpen — elmarad a gyakorlat fejlődéséhez és igényeihez képest.

Ennek az elmaradásnak a fejlődés mai szakaszában, a két világrendszer egymás mellett élésének korában egyszerre két oka is van. Egyfelől ezt a polgári szakkutatás társadalmilag-történelmileg meghatározott ellentmondásai és korlátai, a polgári örökség viszonylag alacsony tudományelméleti színvonala teszik érthetővé. Másfelől pedig ez a marxista szakkutatás kezdeti hiányosságai-ban, viszonylagos fejletlenségében leli magyarázatát.

A *polgári szakkutatás* szükségképpen a kapitalista társadalom, ezen belül a polgári könyv- és könyvtárkultúra viszonyainak függvénye. Ellentmondásai és korlátai a polgári társadalom írással, olvasással, könyvvel, sajtó-

val és könyvtárakkal összefüggő gyakorlatának sajátosságaiból és a szakkutatás végső fokon idealista — jobbára pozitivista, szórványosan szellemtörténeti — szemléletéből és módszereiből adódnak.

A *pozitivist*a szakkutatás nálunk is, külföldön is zömében mindenekelőtt és fölött az írás, a könyv, a sajtó, a nyomdászat, a papír, a könyvkötés és a könyvkereskedelem, valamint a könyvgyűjtemények, könyvtárak történetével és gyakorlati működésével összefüggő tények és adatok felkutatását, összegyűjtését, leírását és publikálását tekintette feladatának. Tehát az érdeklődése elsősorban történeti, kisebb mértékben gyakorlati irányú, s főként a közvetlenül érzékelhető jelenségek, tárgyak, tények és adatok jobbára öncélú tisztázására szorítkozott. Félreértés ne essék, nem abban van a hiba, hogy a pozitivisták kutatás a tárgyi emlékeket körültekintően összegyűjtötte, a tények és adatok jelentős részét nagy szorgalommal és általában lelkiismeretes gondossággal feltárta és jórészt közre is bocsátotta, hiszen ez minden érdemleges tudományos kutatás alapja, hanem abban, hogy többnyire ezt tekintette a szakkutatás céljának, s ennél nem vagy csak ritkán jutott tovább.¹⁵ A szellemtörténeti kutatás pedig azért nem vezethetett eredményre, mert a könyv- és könyvtárkultúra jelenségeinek és folyamatainak önkényes, a társadalmi valóság törvényszerűségeinek ellentmondó, idealista értelmezésével kísérletezett.

A polgári szakkutatás ellentmondásai és korlátai alapvetően abból adódtak, hogy általában nem látta meg az írásos-nyomtatásos közlésmód különböző oldalainak: az írásnak és az olvasásnak, és különböző formáinak: az az írásműnek, a kiadványnak és a könyvtárnak láncszerű összetartozását, s nem vette figyelembe kellő súllyal ezek társadalmi összefüggéseit. Egyes, jobbára ösztönös kísérletektől eltekintve nem vette észre, hogy az írással, olvasással, a könyvvel, sajtóval és könyvtárral összefüggő társadalmi gyakorlat jelenségei és folyamatai, termékei és intézményei meghatározott sorrendben olyan láncolatként kapcsolódnak össze, amelynek egyes láncszemei szorosabban vagy lazábban, de kölcsönösen feltételezik egymást. Nem vagy nem kellő tudatossággal ismerte fel, hogy a gyakorlat a maga egészében a mindenkori társadalmi rendszer szükségszerű részeként és függvényeként jön létre. Ugyanakkor, sajátos adottságainak megfelelően, nyomban maga is a társadalom tudatának és életének további alakító tényezőjévé válik.

A marxizmus-leninizmus társadalmi-történeti szemlélete és kutatási módszerei megmutatják, hogy e közvetlenül tanulmányozható tárgyak és jelenségek, tények és adatok az írással és olvasással, a könyvvel, a sajtóval és könyvtárral összefüggő társadalmi gyakorlatnak általában csak a felszínét, külső övezetét alkotják. A lényeget mélyebben: a közvetlenül érzékelhető jelenségeken keresztül s azok mélyén: a könyv- és könyvtárkultúra, valamint a társadalom politikai, gazdasági-technikai és kulturális életének alapvető összefüggéseiben kell és lehet megragadni, s a társadalom fejlődéstörténetének törvényszerűségei alapján, a marxizmus-leninizmus tanításával összhangban lehet és kell a társadalmi valóságnak megfelelően megvilágítani.

A szakkutatás idealista szemlélete és metafizikus módszerei szükségképpen oda vezettek, hogy a polgári könyvtártudomány színvonalát a pol-

¹⁵ Nálunk pl. Szabó Károly, Petrik Géza és Szinnyei József nagy művei vagy Csontos János, Gárdonyi Albert, Iványi Béla, Hoffmann Edit, Gulyás Pál, Trócsányi Zoltán, Fitz József és mások érdemes munkássága, ill. a *Magyar Könyvszemle*-ben nyolc évtizeden át felhalmozott hatalmas ismeretanyag. Vö. Kovács Máté: *A Magyar Könyvszemle új évfolyamai a korszerű igények tükrében*. Magy. Könyvszle. 1957. 4. sz.

gári tudományosság viszonyaihoz képest sem lehetett kielégítőnek tekinteni. Világosan tanúsítják ezt azok az ismételt erőfeszítések, amelyek a szakkutatás tárgyának, ismeretkörének és rendszerének körvonalazására, helyének, szerepének és jelentőségének a tudományok polgári együttesében való kijelölésére és elismertetésére irányultak.¹⁶ Ezek a kísérletek ugyanis — annak ellenére, hogy általában számottevő ismeretanyagra és nemegyszer széleskörű tájékozottságra támaszkodtak — nem vezettek, és az alapvető összefüggések felismerése nélkül eleve nem is vezethettek a remélt eredményre: a polgári bibliológia elméleti problémáinak tisztázására.¹⁷ Lehetetlenné tette ezt az alapvető összefüggések, a társadalom politikai, gazdasági és kulturális életéből fakadó objektív szükségletek és tudatosuló igények beható tanulmányozásának mellőzésén kívül — egyebek között — olyan döntő összefüggések fel nem ismerése, mint pl. az írásbeliségnek s magának az írásos-nyomatatásos közlésmódnak alkotó, tevékeny részvétele a tartalom megformálásában, vagy olyan fontos kérdések tanulmányozásának elkerülése, mint az írás- és olvasás-, valamint a könyv- és könyvtárkultúra egyes területeinek kölcsönös egymásra hatása, illetve pl. egyes határterületek, továbbá a társadalom más jelenségeivel és folyamataival való kapcsolatok felderítése stb.

Az a körülmény pl., hogy a polgári szakkutatás az írás, a kiadvány és könyvtár műveltség-hordozó szerepét lényegében passzívnak, közvetítő jellegűnek fogta fel, elvileg is eleve kiiktatta azt a lehetőséget, hogy a szakkutatás ismeretanyagát, azonos értékűnek tekintsék más elismert tudományokéval, főként a társadalmi tudatformák tartalmi vizsgálatával foglalkozó társadalomtudományokéval. Holott a *tartalom* és *forma* dialektikus összefüggései nyilvánvalóvá teszik, hogy a kifejezendő tudattartalom és az írásos-nyomatatásos közlésmód sajátos adottságai az írásművet együttesen, kölcsönös, sokszoros és

¹⁶ Vö. pl.: Paul OTLET, Adolf HARNACK, illetve a MILKAU-féle nagy kézikönyv elgondolásait vagy a *Zentralblatt für Bibliotheksvesen* 1949—50. évfolyamaiban folyó vitát Georg LEYH, Joris VORSTIUS, Albert PREDEEK részvételével. A kérdés történeti alakulását összefoglalja: VARJAS Béla: *A könyvtártudomány elvi alapja és rendszere*. Magy. Könyvszle. 1955. 1—2. sz. és KŐHALMI Béla: *Vita a könyvtártudományról*. Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1957. — A legújabb elméleti anyag egy részét összeállította FUTALA Tibor: *A könyvtáros tudományos tevékenysége* c. bibliográfiájában.

¹⁷ A könyvtártudomány tárgyról, fogalmáról, jellegéről, ismeretei összetételéről és rendszeréről folytatott több évtizedes vita történeti alakulásának részleteire itt most nem térhetünk ki. Az egyes fontosabb felfogások, meghatározások, érvek és ellenérvek ismertetése KŐHALMI Béla és VARJAS Béla jelzett összefoglalásaiban részben megtalálható. A bibliológiával, illetve a könyvtártudománnyal kapcsolatos tudományelméleti felfogások történeti fejlődésének elemzése nyilvánvalóvá teszi, hogy a különféle elméleti megközelítések csaknem mindegyike kisebb-nagyobb lépés a kérdés tisztázása felé. De BURY *Philobiblonjától*, GESNER, NAUDÉ, DURIE, LEIBNIZ, DENIS, SCHRETTINGER, HARNACK munkásságán keresztül LEYH, VORSTIUS, PREDEEK vitájáig, VARJAS Béla és KŐHALMI Béla említett fejtegetéséig mindegyik hozzájárul valamivel az írás- és olvasás, könyv- és könyvtárkultúra tudományos kutatásának egyik vagy másik tudományelméleti problémájának a felismeréséhez. Ezek a különféle előrelépések azonban együttesen sem vezethettek el a marxista tudományelméleti alapvetéshez. A kérdés korszerű vizsgálatát nem erről az oldalról kell megindítani, hanem az a szocialista társadalmi gyakorlat elemzése alapján, MARX, ENGELS, LENIN, KRUPSKÁJA útmutatásai segítségével és a tudományelméleti előzmények eredményeinek ismeretében közelíthető meg. A korábbi felfogások részletes ismertetése és gondolatmenetének kritikája elterelné a figyelmet a tulajdonképpeni feladatunkról. Ezért helyesebbnek látszott, ha e tudományelméleti problémák közül itt csak a néhány leglényegesebbet emeljük ki. A tudományelméleti elgondolások fejlődésének tüzetes megvizsgálása és marxista értékelése külön elvégezendő feladat.

mélyenjáró egymásrahatásban alakítják ki, s az írásműben dialektikus egységben jelennek meg. A szakkutatás szempontjából ennek az összefüggésnek a felismerése és beható vizsgálata azért alapvető jelentőségű, mert lehetővé teszi annak a fontos ténynek a megismerését és elismertetését, hogy az írásos-nyomatásos közlésmód nemcsak megbízható megörökítője, hű hordozója és nagyhatású szétsugárzója az írásba foglalt tartalomnak, hanem a maga sajátos adottságaival alkotó módon résztvesz annak a kifejezésében és megformálásában is. Az írásos-nyomatásos közlésmód sajátos törvényszerűségeire vonatkozó kutatások és ismeretek éppen olyan fontosak és értékesek, mint magáé a kifejezendő elsődleges tartalomé.¹⁸

A polgári szakkutatás feladatának olyan értelmezéséből, mely igyekezett elhárítani magától az írásművek *tartalmának* mindennemű vizsgálatát, kettős hátrány is származott. Egyrészt még nagyobb hangsúlyt kapott az írásos-nyomatásos közlésmód egyoldalúan felfogott közvetítői, eszközi szerepe és jellege. Másrészt gazdátlanul maradt az írásművek, illetve kiadványok egyes olyan általános jellegű tartalmi jellemzőinek tanulmányozása (pl. a kiadványok tárgyköre, színvonala és funkciója, továbbá a kiadványfajták s azok jellege szerinti megoszlás, a művek tartalmának társadalmi kisugárzása köre és hatásoka stb.), amit összefoglalóan egyetlen más tudományág sem képes áttekinteni, s aminek az elemzésére és ismeretére a bibliológiának is, illetve a könyvtártudománynak is, a tartalom szerint illetékes tudománynak is feltétlenül szüksége van.

Végül a polgári könyvtártudományi kutatásnak az a törekvése, hogy az írásos-nyomatásos közlésmód egyes megjelenési formáit: pl. az írást és olvasást, a könyvet, a sajtót, a nyomdászatot, a papírt, a könyvkiadást, a könyvtárat — a polgári individualizmus szellemének megfelelően — egymástól elkülönítve, többé-kevésbé önálló kutatási területként vizsgálja, szükségképpen ezeknek az ismeretágaknak több-kevesebb különállását, sőt elkülönülését eredményezte. Ennek az önállósulási törekvésnek a következménye, hogy az egyes területek fontosabb ismeretáigai egymástól többé-kevésbé függetlenül lettek. Pl. az írástörténet és paleográfia, könyvismeret és könyvtörténet, szerkesztés-tan és kiadástörténet, papirismeret és papírtörténet, nyomdászatismeret és nyomdászattörténet, sajtótudomány és sajtótörténet, könyvterjesztési ismeretek és a könyvterjesztés története, a bibliográfia elmélete és története, a dokumentáció elmélete és története, vagy a könyvtártan, illetve a könyvtárügy története, könyvtártörténet stb. Ez viszont következményeiben hátrányos volt mind a szakkutatás belső fejlődése, mind a szaktudomány elismertetése szempontjából. Egyrészt azért, mert az egyes elkülönülésre törekvő ismeretágak nem támogatták egymást kellően az egyes kutatási témák sokoldalú komplex

¹⁸ Bár a tudattartalom először szükségképpen a *beszédben* ölt nyelvi burkot, és az írásba foglalás sorrendben csak ezután következhet, mégsem jelenti ez azt, hogy az írásmű a beszédben kifejezett gondolatok egyszerű technikai rögzítése. Mutatja ezt a szóbeliség és írásbeliség kifejezési formáinak és e formákban kifejezett tartalmak nagy különbsége. A szóbeliség viszonylag kevés és kisterjedelmű formáihoz képest (dal, mese, monda stb.) az írásbeliség kifejezési formái rendkívül változatosakká váltak, terjedelmük megnövekedett, magasabb színvonalra emelkedtek (pl. a regény vagy a tudományos írásművek). Ez természetes is. Az újabb közlésmódok újabb kifejezési formák kialakulását teszik lehetővé és szükségessé. Pl. napjainkban a szemünk láttára hozta létre a film a filmregényt, filmnovellát, filmjátékot, a rádió a hangjátékot, hangképet stb. — Az írás történetére és társadalmi jelentőségére vonatkozó irodalom jó összefoglalását l. COHEN, Marcel: *La grande invention de l'écriture et son évolution*. Paris, 1958. 1—3. köt.

kidolgozásában, az érintkező és határterületek megvilágításában. Másrészt pedig azért, mert az ismeretágak többé-kevésbé öncélú elkülönülése megakadályozta, hogy a bibliológia, illetve a könyvtártudomány egyetlen összefüggő, elvszerűen felépített ismeretrendszerre alakuljon, s annak súlyával illeszkedjék be a társadalomtudományok sorába. Következésképpen az egyes ismeretágak többségükben inkább csak segédtudománynak minősültek, vagy olyan gyakorlati jellegű ismeretágnak számítottak, ami a tudományként való elismerésre nem vagy alig tarthatott igényt.

Mindez — még így vázlatosan is — világosan utal azoknak az ellentmondásoknak társadalmi és világnézeti gyökereire, amelyek a polgári szakkutatás tudományelméleti célkitűzései és törekvései, valamint adott lehetőségei és korlátozott teljesítményei között kétségtelenül fennállottak és ma is fennállnak. Egyes kiváló kutatók előtt nyilvánvalóvá vált ugyan az írás és olvasás, az írásmű, kiadvány és könyvtár társadalmi jelentősége. Kísérletet is tettek a könyv- és könyvtárkultúra kutatásának tudományelméleti megalapozására és az ide tartozó ismeretágak rendszerezésére, de ez a polgári társadalom adott viszonyai között kielégítő eredményre nem vezethetett. A probléma tudományelméleti megvilágítása és gyakorlati megoldása csak a szocialista társadalom fejlettebb viszonyai között, a szocialista könyv- és könyvtárkultúra elmélyült vizsgálataival, a marxizmus-leninizmus világnézete alapján és módszereivel, a szocialista tudománypolitika tervszerű támogatásával lehetséges. Történelmileg tehát csak a szocialista társadalomban érkezett el az ideje annak, hogy az írás- és olvasás-, a könyv- és könyvtárkultúra átfogó tudományos vizsgálata meginduljon, és a szakkutatás ismeretrendszere elvszerűen kialakuljon.

A *marxista szakkutatás* a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban a szocialista társadalom, ezen belül a szocialista könyv- és könyvtárkultúra fejlődése és tudománypolitika megerősödése során most van kialakulóban. Viszonylagos fejletlenségének oka és magyarázata az, hogy a szocializmus alapjainak lerakása idején az írásos-nyomatásos közlésmódon alapuló társadalmi gyakorlat elvi, politikai-világnézeti megalapozása, szocialista tartalmának és formáinak minél gyorsabb és gazdagabb kialakítása volt az elsődleges feladat. A szakkutatás korszerű kifejlesztésére csak ezután, a vizsgálandó gyakorlat bizonyos fejlettségi színvonalán kerülhet sor. Annyi azonban már az eddigi kezdeményezésekből is megállapítható, hogy a kutatásnak a korábbihoz képest alapvetően új, marxista szemlélete és módszerei, gyökeresen új problémafelvetései máris számottevő eredményekre vezettek. A könyv- és könyvtárkultúra társadalmi alapjainak, összefüggéseinek és hatásának tanulmányozása, a könyv és könyvtár társadalmi funkcióinak megvilágítása, az olvasás és az olvasmány tudatformáló hatásának elemzése, a szocialista könyv- és könyvtárkultúra közvetlen előzményeinek felkutatása stb. már több tekintetben is jóval túl mutat azon, ameddig a polgári szakkutatás egyáltalán eljutott.¹⁹

¹⁹ A szocialista tábor országainak szakfolyóiratai és különböző évkönyvei első sorban: *Zentralblatt für Bibliothekswesen* (Berlin), *Der Bibliothekar* (Berlin), *Bibliotekar'* (Moszkva), *Szovetszkaja Bibliografija* (Moszkva), *Knihovnik* (Prága), *Bibliothekar* (Varsó), *Studii și cercetări de bibliologie* (Bukarest), *Csütaliste* (Szófia), *Bibliothekar* (Szófia) stb. Ezek számos fontos elméleti és történeti tanulmányt közölnek a szakkutatás legkülönbözőbb területeiről. Egy részüket magyar fordításban közlik a *Könyvtári Figyelő* (korábban: *Könyvtári Tájékoztató*, 1955—) évfolyamai.

Ma már nyilvánvaló, hogy a szocialista társadalomban nemcsak a könyv- és könyvtárkultúra, hanem a vizsgálatára hivatott szaktudomány fejlődése előtt is új korszak nyílt meg. Az új, fejlettebb társadalmi rendszer új, fejlettebb kultúrát teremt, s ennek során fejlettebb fokon gyökeresen megújítja és korszerűen kialakítja a számára szükséges tudományokat is. A feudalizmus korának szörványos kísérletei után és a polgári szakkutatás sokirányú, sok tekintetben eredményes, társadalmilag és világnézetileg azonban erősen korlátozott alapozó munkája után most, a szocializmus viszonyai között van meg az objektív szükséglet és a reális lehetőség arra, hogy a bibliológia, illetve könyvtár-tudomány a marxista társadalomtudományok egyik jelentős tagjává fejlődjék. A szocialista könyv- és könyvtárkultúra már eddig is elért és a továbbiakban gyors ütemben kibontakozó magasabb fejlettsége és állandóan növekvő társadalmi jelentősége, továbbá a gyakorlat egyre fokozódó igényei az elmélet eredményei iránt és a tudományok gyorsabb fejlődése, valamint a valóság megismerésének marxista-leninista elmélete és módszere együttesen megteremtette a feltételeit annak, hogy e szaktudomány tudománypolitikai problémái is tisztázódjanak, tudományelméleti ismérvei is korszerű megfogalmazást nyerjenek, és maga a kutató munka szélesebb körben, korszerű formában kibontakozzék. Már a fejlődés mai fokán, az eddigi kezdeményezések alapján is megvan a lehetőség arra, hogy a szakkutatás tárgykörét és ismeretkörét a marxizmus-leninizmus szemlélete és módszere alapján és a társadalmi gyakorlat követelményei szerint körvonalazhassuk, s ezzel az szilárd elvi megalapozást nyerjen.

A marxista szakkutatás a *tárgyát* és *ismereteinek körét* alapvetően és szükségképpen másként fogja fel, mint a polgári kutatás. A marxista szemlélettel és módszerekkel végzett kutatás természetszerűen nem elégedhetik meg az írás, a könyv, a könyvkiadás, a nyomdászat, a papír, a könyvkereskedelem, a könyvtár stb. önmagában való elszigetelt tanulmányozásával. Az írásos-nyomtatásos közlésmód különböző oldalait: az írást és olvasást és különböző megjelenési formáit: az írásművet, kiadványt, könyvtárt, az őket létrehozó társadalmi szükségleteket és igényeket, valamint a tudat formálásában betöltött szerepüket és kihatásaikat társadalmi összefüggéseikben vizsgálja. Az írás- és olvasás-, a könyv- és könyvtárkultúrát a társadalmi valóságnak megfelelően szükségképpen olyan jelenségek és folyamatok, termékek és intézmények szorosan összetartozó, sokrétű, bonyolultan összefonódott és szerteágazó szövevényének fogja fel, amelyben az egyes alkotó elemek meghatározott sorrendben, szorosabban vagy lazábban kapcsolódnak egymáshoz, és közvetlenül vagy közvetve kölcsönösen feltételezik egymást.

A marxista szakkutatás tárgyköre tehát szükségképpen és elvszerűen felel az *írás- és olvasás-*, a *könyv- és könyvtárkultúra* egészét és ennek a társadalom más jelenségeivel és folyamataival való kölcsönös kapcsolatait. Ennek megfelelően a kutatás tárgyköre magában foglalja:

a) a társadalomnak a tudattartalmak írásbafoglalásával és azok olvasásával, tehát az írásművekkel, kiadványokkal és könyvtárakkal összefüggő objektív *szükségeit* és az ezek tudatosulásából keletkező *igényeket*;

b) e szükségletek és igények kielégítését szolgáló különféle *tevékenységek* sorát (pl. könyvkiadás, nyomdászat, könyvterjesztés, könyvtári munka stb.);

c) valamint e tevékenységek *eredményeit*, vagyis *termékeit* (írásművek, kiadványok, könyvművészet stb.) és *intézményeit* (könyvkiadó, nyomda, könyvesbolt, könyvtár stb.);

d) továbbá az írásos-nyomatásos közlésmód különböző *oldalainak* (írás és olvasás) és különböző *formáinak* (írásmű, kiadvány és könyvtár) szerepét és hatását a tudat formálásában, főként a politikai tudat erősítése, az általános és szakműveltség tartalmának bővítése és színvonalának emelése terén; továbbá az erkölcs és ízlés fejlesztésében; végül

e) kölcsönös *összefüggéseit* a társadalom más jelenségeivel és folyamataival, különösen a társadalmilag fontos munkákkal (pl. a termeléssel, oktatással-neveléssel, tudományos kutatással stb.).

Mint ez a körvonalazás is mutatja, a marxista szakkutatás *tárgyköre* egyfelől valóban tágabb és mélyebb, másfelől pedig csakugyan szűkebb, de mindenképpen egységesebb, mint amilyenek azt a polgári tudományelméleti elgondolások felfogták. Szűkebb annyiban, mert elvszerűen és szorosan az írásos-nyomatásos közlésmódon alapuló társadalmi gyakorlatra összpontosítja a figyelmét. Az ahhoz nem tartozó tárgyakra, jelenségekre és folyamatokra nem terjeszkedik ki csak azért, hogy ismeretkörét így idegen ismeretekkel gazdagabbá és egyben jelentősebbé tegye. Így pl. nem tekintheti feladatának az írásművekbe foglalt tartalom szakszerű elemzését és értékelését, az összefüggések és határterületek minden irányú vagy éppen önmagában zárt vizsgálatát. Tágabb és mélyebb pedig annyiban, mert az írásos-nyomatásos közlésmóddal összefüggő társadalmi gyakorlat jelenségeit és folyamatait, termékeit és intézményeit egészében, azok társadalmi összefüggéseivel együtt veszi vizsgálat alá. A tárgykör ilyen szűkülése, illetve kitágulása és elmélyülése nem valami véletlen elzárkózás vagy önkényes terjeszkedési törekvés következtében jön létre, hanem a marxista társadalmi-történeti szemlélet szükségszerű következménye. A valóban összefüggő társadalmi jelenségek és folyamatok, termékek és intézmények összetartozásának felismeréséből elkerülhetetlenül adódik. Annak, hogy a szaktudomány híven tükrözhesse a vizsgált valóságot, mindenekelőtt az a feltétele, hogy a kutatás tárgykörének tudományelméleti körvonalazása se legyen szűkebb és sekélyebb vagy tágabb és szétfolyóbb, mint maga a tanulmányozott társadalmi valóság. A mi esetünkben: a kijelölt tárgykör egybeessék az írással és olvasással, a könyvvel, sajtóval és más kiadványokkal, valamint a könyvtárakkal összefüggő társadalmi gyakorlat egészével, s magában foglalja annak elágazásait, kapcsolatait és határterületeit is ebben a vonakozásban.²⁰

Esetleges félreértések elkerülése végett azonban világosabban és pontosabban is körül kell határolni, legalább fő vonalaiban a tárgykör sajátos belső

²⁰ Egyidőben a hazai szakirodalomban pl. a *könyv és könyvtár, illetve a könyv társadalmi funkciói* kerültek a vizsgálandó központjába. Ld. időrendben: Kovács Máté: *A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszeri kérdései*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1953. Debrecen, 1954. 65—80. l.; illetve Kóhalmi Béla: *Vita a könyvtártudományról*. (1954). Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1957. 76. l. és Varjas Béla: *A könyvtártudomány elvi alapja és rendszere*. Magy. Könyvszle. 1955. 1—2. sz. 12. l. Kóhalmi Béla és Varjas Béla tanulmánya szerint a könyvtártudomány tárgya a *könyv, illetve a könyvtár társadalmi funkciója*. Attól eltekintve, hogy a gondolatot egyik tanulmány sem fejt ki, ez a próbálkozás azért sem hozhatott kielégítő eredményt, mert a könyv, illetve könyvtár funkciója sokkal szűkebb, mint a vizsgált tényleges társadalmi valóság: a tulajdonképpeni tárgykörnek tehát csak egy részét teszi ki. Alapvető tényező a *társadalmi szükséglet*, ami egy-egy társadalmi rendszerben meghatározza az írással és olvasással, az írásművel, kiadvánnyal és sajtóval, valamint a könyvtárakkal összefüggő társadalmi gyakorlat egészét, ezen belül egyebek között a könyv, illetve a könyvtár társadalmi funkciójának sajátos alakulását is.

tagolódását, a kutatási feladatok tágabb vagy szűkebb értelmezését, és ki kell emelni a témák rendszerint sokrétű, komplex jellegét, valamint a kutatás néhány más, a gyakorlatba átvezető fontos kérdését is, pl. a szakkutatás egységes tervét, ezen belül a kutatási feladatok megosztását, a kutató intézmények feladatvállalását stb.

A *tárgykör* pontosabb körülhatárolása során abból kell kiindulni, hogy az írásos-nyomatásos közlésmódon alapuló s azzal összefüggő társadalmi gyakorlat sokféle jelenség és folyamat, termék és intézmény sokrétű, bonyolult összefonódásával és sokirányú kapcsolódásával alakul ki, s ezeknek ugyanúgy *több oldalak* van, mint a társadalom más, összetett folyamatának, tehát éppen úgy több nézőpontból tekinthető át, vizsgálható meg, mint azok. E sokrétű gyakorlatban mint legfontosabbak elválaszthatatlan egységben egyesülnek

a) egyfelől: a második jelzőrendszerben kifejezett *tartalom*, túlnyomó többségben nyelvi burkot öltött gondolat, kisebb részben pedig más pl. zenei vagy képzőművészeti kifejezést igénylő tudattartalom;

b) másfelől: a forma, az írásos-nyomatásos *közlésmód*, ami mint egyezményes jelrendszer (írás, kotta, grafikon stb.) a maga sajátos adottságai szerint e tartalom alakítója és megrögzítője, megőrzője és szétsugárzója;

c) továbbá: az adott társadalmi rendszerre jellemző *gazdasági összefüggések* és azok kihatásai a gyakorlat fejlődésére (pl. termelési viszonyok, a nemzeti jövedelem itt felhasználható hányada, fogyasztási, illetve vásárlóalap, a kereskedelem viszonyai, pl. a kiadvány mint áru, a könyvtár és dokumentáció anyagi alapjai stb.)

d) végül: az adott társadalmi rendszer színvonalán álló *technika* (épületek, eszközök és anyagok: szerszámok, gépek, világító, szállító berendezések, papír, bőr, műanyagok, festékek stb.), amely a tartalom és forma korszerű egységének anyagi megvalósulását és adott társadalmi feladatainak betöltését lehetővé teszi.

Bár a gyakorlati egyes oldalai a valóságban elválaszthatatlan egységben kapcsolódnak össze, és a társadalom ez irányú szükségleteit is csak együttesen elégíthetik ki, a szakkutatás tárgykörébe nem mindegyik, illetve nem mindegyik egyformán tartozik bele. A bibliológiai, illetve könyvtártudományi szakkutatás tárgya és feladata e bonyolult társadalmi gyakorlat egyik alapvető tényezőjének: az írásos-nyomatásos közlésmód egyes oldalainak (írás, olvasás) és megjelenési formáinak (írásmű, kiadvány és könyvtár), valamint ezek társadalmi összefüggéseinek (objektív szükségletek, igények, kapcsolatok és hatások), továbbá a közlésmód és a benne kifejezett tartalom, valamint az alkalmazott technika és az alapvető gazdasági összefüggések kapcsolatainak, főként ezek sajátos adottságainak és lehetőségeinek, fejlődéstörténetének és törvényszerűségeinek vizsgálata. A kutatás körének *központjában* természetesen és szükségképpen maga az írásos-nyomatásos közlésmód áll, s a tartalom, a technika és a gazdasági alapok irányában, valamint a kapcsolódó társadalmi folyamatok vonatkozásában is annyira bővül, amennyire azt a kutatás középpontjában álló közlésmód társadalmi összefüggéseinek, sajátos adottságainak és törvényszerűségeinek megvilágítása szükségessé teszi.

Az írásművekben kifejezett és a kiadványokban, illetve könyvtárakban felhalmozott *tartalom* egyes sajátosságainak tanulmányozásáról pl. nem mondhat le. A művek és gyűjtemények világnézetének vagy a tartalom jellegének (pl. szépirodalmi, ismeretközlő, tankönyv stb.), illetve színvonalának (pl. tudományos, ismeretterjesztő stb.) alapos ismeretét pl. nem nélkülözheti, mert

e nélkül az írásos-nyomtatásos közlésmódon alapuló társadalmi gyakorlat egyik megjelenési formáját sem lehet eredményesen elemezni és megvilágítani. Nem lehet kétséges viszont, hogy a tartalom szakszerű elemzése, a vizsgált valósággal és a tárgyra vonatkozó előző ismeretekkel való összevetése, a mondanivaló és a megformálás kritikai értékelése az írásmű tárgya, illetve jellege szerinti illetékes szaktudomány feladata. Vannak tehát a tartalomnak olyan sajátosságai, amelyeknek a tanulmányozása elől a könyvtártudomány nemcsak, hogy nem térhet ki, de amit a sajátos feladatként feltétlenül vállalnia és végeznie is kell.²¹ Annál is inkább, mert az írásművekben és kiadványokban, valamint a könyvtárakban felhalmozódó tartalom ilyen általános jellemző vonásainak áttekintő vizsgálata semmilyen más tudománynak nem feladata, és azt semmilyen más tudomány nem is lenne képes ellátni.

Csaknem hasonló a helyzet a gyakorlat *gazdasági és technikai* oldalai esetében is. Az írás és olvasás, a könyv- és lapkiadás, a nyomdászat, a papírgyártás, a könyv- és lapterjesztés terén, valamint a könyvtárak működésében érvényesülő gazdasági összefüggések és alkalmazott technika problémáinak vizsgálata és tisztázása szükségképpen a közgazdasági tudományok, illetve a természettudományok és műszaki tudományok megfelelő ágainak a feladata. Pl. az alapvető termelési viszonyokkal a közgazdaságtan, a nyomdagépekkel a gépészet, a papír- vagy a nyomdafesték gyártással a kémia stb. foglalkozik.²² Mindazonáltal a bibliológiai, illetve könyvtártudományi szakkutatás tárgyköréből sem hiányozhatnak a gazdasági és technikai vonatkozások. Főként a gazdasági összefüggések itt érvényesülő különleges formáinak tanulmányozása, vagy a korszerű technika színvonalán megoldandó feladatok kidolgozása, egyes alkalmazásba vett technikai berendezések és megoldások eredményeinek tanulmányozása, valamint a gazdasági és a technikai oldal fejlődéstörténetének vizsgálata tekinthető a tárgykör szerves részének.

Továbbmenően ki kell térni a tárgykör *belső természetes rendszerének* fontosabb sajátosságára és adottságára is. A tárgykörben egymás mellé kerülő termékek és intézmények, jelenségek és folyamatok nem valami rendszertelen halmazt alkotnak. A társadalmi valóság írásos-nyomtatásos közlésmóddal összefüggő részeinek is szükségképpen megvan a maga természetes rendszere. E jelenségek és folyamatok, termékek és intézmények a közlésmód sajátos megjelenési formáinak megfelelően s azok által meghatározott rendszerben három, a gyakorlat egészen belül viszonylag önálló területen sűrűsödnek és fonódnak össze, és pedíg: az írás-olvasás, a kiadvány és az írásművek bizonyos rendszerezése és tartalmi feltárása, valamint a könyvtár körül. De a nagyobb területek mindegyike is a közlésmód egyes megjelenési formáitól és azok belső adottságaitól függően több további különálló kisebb területre tagolódik. Vagyis a gyakorlat egésze olyan sajátos rendszert alkot, amiben az egyes részek szorosabb-lazább összetartozása, alá- vagy fölérendeltségi viszonya a közlésmód megjele-

²¹ Ebben a kérdésben elvileg helyes állásponton van VARJAS Béla: *A könyvtártudomány elvi alapja és rendszere* c. tanulmányában. Magy. Könyvszle. 1955. 1—2. sz. 13. l.

²² A két iparágnak, a papíriparnak és a nyomdaiparnak megvan nálunk is a maga külön ipari kutatóintézete: a Papíripari Kutatóintézet (Csepel, 1949) és a Nyomdaipari Kísérleti Üzem és Laboratórium (1949), amelyeknek feladata az iparágak természet-tudományi-műszaki problémáinak a megoldása. Hozzájárul ehhez a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület (1948) is a két iparág műszaki értelmiségének összefogásával és a műszaki tudományok feladatok tisztázásával.

nési formáinak, adott lehetőségeinek és a társadalmi összefüggések, kölcsönös egymásrahatásának a függvénye.

E három fő területre azonban hozzá kell venni a *társadalmi összefüggések*, tehát a szükségletek és igények, kapcsolatok és kihatások együttes és rendszeres vizsgálatát is. Az egyes kutatási témákat: jelenségeket és folyamatokat, termékeket és intézményeket vagy ezek egy-egy mozzanatát, részletét, illetve keresztmetszetét ugyan mindenkor a maguk konkrét társadalmi összefüggéseiben és fejlődésében, vagyis jelenük, történeti előzményeik és előrelátható továbbfejlődésük figyelembevételével kell és lehet helyesen elemezni, de éppen e részletkutatások egységes elvi megalapozása és támogatása érdekében feltétlenül szükség van az írásos-nyomatott közlésmód társadalmi összefüggéseinek áttekintő tanulmányozására, általános törvényszerűségeinek megvilágítására, a könyv- és könyvtárkultúra *marxista szociológiájának* kidolgozására is.

E meggondolások alapján a szakkutatást a tárgykör természetes tagolódásának megfelelően a következő területekre célszerű összpontosítani:

a) az írás- és olvasás-, a könyv- és könyvtárkultúra *társadalmi alapjai és összefüggései*: a társadalomnak az írás, olvasás, az írásmű és kiadvány, valamint a könyvtár iránti szükségletei és igényei, továbbá az írásos-nyomatott közlésmód sajátos adottságainak hatása a társadalom életében, főként a politikai tudat fejlesztésében, a társadalmilag hasznos munkák támogatásában (termelés, tudományos kutatás, oktatás-nevelés stb.) és az általános műveltségi színvonal emelésében, (ismeretterjesztés, ízlés- és erkölcs-nevelés stb.) a szocializmus viszonyai között és a megelőző társadalmi rendszerekben;

b) az *írás- és olvasáskultúra*: a gondolkodás, a beszéd és más természetes közlésmódok (ének, mozdulat), valamint a tudattartalmak írásbeli kifejezésének összefüggései, a szóbeliség és írásbeliség kapcsolatai, egyezései és különbségei, az írásos közlésmód és más technikai közlésmódok (képrögzítés, hangrögzítés, távközlés) sajátos adottságai és kapcsolatai, az írásbeli közlés lélektani kérdései, az olvasás és olvastatás lélektani és pedagógiai problémái, továbbá az írással és az olvasással összefüggő gyakorlat fejlődéstörténete;

c) a *könyvkultúra*: a könyvkiadás és kiadványszerkesztés, a sajtó, a könyvművészet és bibliofília, a nyomdászat, a papírgyártás és papírellátás, a könyv- és lapterjesztés gyakorlata és ezek fejlődéstörténete; továbbá az írásműismeret bizonyos ágai, főként az írásművek rendszerezése és tartalmának feltárása: a bibliográfia, dokumentáció és recenzió gyakorlata és fejlődéstörténete;

d) a *könyvtárkultúra*: a társadalomnak a házi könyvgyűjteményekkel és a közkönyvtárakkal összefüggő gyakorlata, főként a könyvtárakban felhalmozódó értékek tervszerű társadalmi felhasználása, valamint a könyvtárügy és a könyvtárak fejlődéstörténete.

A marxista szakkutatás *ismeretanyaga* természetesen csak hosszas és rendszeres kutató munka eredményeként alakulhat ki. Az írásos-nyomatott közlésmódon alapuló társadalmi gyakorlat a maga sokrétű, bonyolult összeté-

telében és szerteágazó kapcsolataiban csak évtizedes és széleskörben tervszerűen kiépített kutató munkával ismerhető meg.

Nem jelentheti és nem is jelenti ez azt, hogy a szakkutatás marxista ismeretrendszerének kialakítása során úgyszólván mindent előlről kell kezdeni, és pl., hogy a polgári örökséget jórészt figyelmen kívül kell hagyni. Az azonban elkerülhetetlen, hogy az ismeretanyag tartalmában és rendszerében is gyökeresen és korszerűen újjáformálódjék: a szocialista könyv- és könyvtárkultúra szükségletei szerint, a szocialista tudománypolitika és a marxista tudományelmélet követelményei alapján az eddigi marxista és polgári eredmények észszerű felhasználásával alapvetően megújuljon. A marxista szakkutatás korszerű ismeretrendszere csak ennek eredményeként jöhet létre.²³

Ez az ismeretrendszer lényegében az alábbi három fő forrásból foglalható egységbe:

a) a tárgy jelzett körén belül eső vagy a határterületek valamelyikéhez tartozó témák közvetlen vizsgálatából származó ismeretekből: tehát magának a marxista szakkutatásnak az új eredményeiből;

b) a polgári, főként pozitivisták szakismeretek ama részéből, amelyek a polgári örökség felülvizsgálása és kritikai értékelése során helytállónak bizonyulnak, s amelyek a szakkutatás marxista ismeretrendszerében is alkalmas építőköveknek tekinthetők;

c) végül azokból az ismeretekből, amelyek az alap- és társtudományok eredményeiből a könyv- vagy könyvtárkultúra valamely részének vagy határterületeinek, illetve összefüggéseinek megvilágítására alkalmasak, vagy ahhoz segítséget nyújtanak.²⁴

A különböző forrásokból eredő ismeretek új egységbe foglalása azonban nem merülhet ki a részek mozaikszerű összeillesztésében. Az egyes témák sokrétű bonyolult összetettsége és szerteágazó összefüggései úgyszólván minden esetben megkívánják a *sokoldalú komplex* megvilágítást. A szakkutatás korszerű eredményekre valójában csak akkor és úgy vezethet, ha a kutató vagy a kutató munkaközösség a tárgy fejlődéstörténetének, jelenlegi állapotának és fejlődési tendenciáinak elemző vizsgálata mellett következetesen számbaveszi, kritikailag felülvizsgálja, értékeli és építőkövekként felhasználja mindazokat az ismereteket, amelyek a bibliológia, illetve a könyvtárstudomány, valamint az alap- és társtudományok eredményeiből a témára vonatkoznak, vagy azt érintik. A korszerű kutatás egyik fontos módszerbeli feltétele, hogy ne csak a témát, hanem *az azt érintő ismeretanyagot is fejlődésében vizsgálja és értékeli.*

A kialakulóban levő új marxista ismeretrendszer *rendszerezési elveit* is — mint általában a többi tudomány esetében is — lényegében magának a tárgykörnek a belső tagolódása határozza meg. Az írásos-nyomatott közlésmódon alapuló társadalmi gyakorlat sajátos adottságai szükségképpen megadják az alapot a vizsgálatából származó elméleti és történeti ismeretek természetes rendszerének kialakításához is. A fejlődés jelenlegi kezdeti szakaszában még nem szükséges, de nem is célszerű az ismeretek majdani rendszerét előre részleteiben felvázolni. Annál kevésbé, mert az ilyen kísérlet elegendő konkrét ismeretanyag hiányában könnyen valamilyen önkényes megoldásra vezethet, ami belső ellentmondást hordoz magában. Ez idő szerint az idő előtti rendszerezés fő veszélye az, hogy a marxista bibliológiai ismeretrendszer összeállítására egyszerűen a polgári ismeretágak pusztán egymásmelléhelyezésével tesz kísérletet. Az ilyen eljárást, felemás megoldás pedig nem tisztázáshoz segíti, hanem éppen ellenkezőleg a szétválasztandó elemek egybefogásával

inkább összekuszálja a kérdést.²⁵ Nem kétséges viszont, hogy a korszerű marxista szakismeretek gyarapodásával, a tárgykör kiterjedtebb és elmélyültebb megismerésével párhuzamosan együttnövekszik annak a lehetősége is, hogy a rendszerezés elvei tisztázódjanak, és az ismeretek sajátos marxista rendszere fokozatosan kialakuljon.

²³ A tudomány ismeretkörének alapvető újjáformálása nem kivételes tudománypolitikai és tudományelméleti követelmény. A marxista társadalomtudományok mindegyike lényegében hasonló helyzetben van. Különbség legfeljebb két vonatkozásban mutatkozik közöttük. Az egyik, hogy a polgári örökség tudományágaként kisebb vagy nagyobb terjedelmű vagy értékű lehet. A másik, hogy ez idő szerint a marxista újjáformálódás előhaladottabb vagy kezdetibb fokon tart.

²⁴ Az *alaptudományok* a marxizmus—leninizmus tudományágai. A *társtudományok* ismeretanyagából pedig a társadalom fejlődéstörténetét és jelenét vizsgáló tudományok egyes eredményeit, így különösen a történettudományok (általános történet, gazdaságtörténet, technikatörténet, művelődéstörténet, tudománytörténet, neveléstörténet, művészettörténet, helytörténet, intézmény- és hivataltörténet stb.), továbbá a közgazdasági tudományok, a statisztika, a jogtudomány, a lélektan, a pedagógia, az esztétika, az irodalom- és nyelvtudományok, a néprajz (folklor), a filmtudomány, a népműveléstudomány stb. egyes olyan eredményeit kell figyelembe venni, amelyek az írásos-nyomatott közlésmódon alapuló társadalmi gyakorlat valamely részének vagy összefüggésének a megvilágítására alkalmasak.

A hazai könyvtártudományi kutatás helyzete
és értékelése⁺

1. A könyvtártudományi kutatás szerepe a szocialista építésben és a kulturforradalomban

A könyvtártudományi kutatásnak, a könyvtártudomány aktív művelésének szerepét és jelentőségét, fejlődési irányát meghatározza adott társadalmi viszonyok között és meghatározott kulturális színvonal mellett egyrészt a könyvtártudomány szerepe és helyzete, másrészt pedig a tudományos kutatás általános szerepe és helyzete. Míg a könyvtártudomány idevágó problémáival Kovács Máté foglalkozott előadásában, a következőkben a könyvtártudományra konkretizált tudományos kutatás kérdéséről fogok szólni.

A szocializmus építésének soronkövetkező

⁺ Szerző köszönetét fejezi ki Kovács Máté egyetemi tanárnak, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszéke vezetőjének és Sebestyén Gézának, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatóhelyettesének, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ vezetőjének a referátum kidolgozásához nyújtott hatóságos támogatásukért, továbbá a következő munkatársainak, akik a könyvtártudományi kutatás helyzetének felmérésében, illetve a helyzetkép kialakításában -

általános feladatait az MSZMP 1959 decemberében tartott VII. kongresszusa határozta meg teljes szabadsággal.¹ A Párt lerögzítette, hogy a szocialista építés egyre nagyobb feladatokat állít a tudomány és a tudományos kutatás elé. Két alapvető feladatot jelölt meg, amelyek a tudományos kutatás minden ágára - a természettudományokra és a társadalomtudományokra - egyaránt érvényesek, amelyek tudományos életünk és fejlődésünk két legsúlyosabb hiányosságának felszámolására vezetnek:

a) A tudományos kutatómunkát összhangba kell hozni a szocializmus építésének feladataival. A gazdasági és kulturális fejlődés szempontjából legfontosabb kérdések megoldására kell tudósaink és kutatóink erőfeszítéseit összpontosítani; az eddiginél sok-

a szerző egyéni felelősségének teljes mértékű fenn-tartása mellett - közreműködtek: Mezei László (KMK), Kéki Béla (KMK-Budapesti Műszaki Egy. Kvt.), Tombor Tibor (KMK-Orsz. Műszaki Kvt.), Orosz Gábor (KMK-Orsz. Műszaki Könyvtár), Bóday Pál (KMK), Rácz Aranka (KMK), Futala Tibor (KMK).

¹ A Magyar Szocialista Munkáspárt 7. Kongresszusának jegyzőkönyve. Bp. 1960. 640 l., 8 t.

kal szorosabb kapcsolatot kell teremteni egyfelől a tudomány, az elmélet, a kutatás, másfelől pedig a szocialista építés, a gazdasági és kulturális munka gyakorlata között.

b) Tudósainknak és kutatóinknak a marxizmus-leninizmus eszmei és módszertani alapjaira kell helyezkedniük. Meg kell szüntetni azt az ellentmondást, ami a szocialista építés, a szocialista valóság és a tudomány és kultúra sok műveőjében még többé-kevésbé megnyilvánuló nem marxista gondolkodásmód között jelentkezik. A tudomány és a kultúra embereinek világnézete nem állhat tartósan ellentétben azzal a világnézettel, nem is lehet tartósan - szubjektív értelemben - semleges azzal a világnézettel kapcsolatban, amely a szocialista környezet elvi-ideológiai alapja.

A társadalomtudományok területén azonban még tovább kell részleteznünk a Párt utmutatása alapján a legfőbb teendőket:

c) A társadalomtudományok művelőinek mélyrehatóan elemezniük kell társadalmunk szocialista fejlődésének alakulását, a szocialista gazdasági fejlődés jelenségeit, a kulturforradalom folyamatát. Az általánosított tapasztalatokból a marxista-leninista elmélet és módszertan alapján leszűrt törvényszerűségek ismeretében ki kell dolgozni azokat a

módszereket, amelyek megkönnyítik, meggyorsítják a szocialista építés és a kulturforradalom menetét.

d) Szembe kell szállni a társadalomtudományok területén a polgári és kispolgári idológia megnyilvánulásaival, legyenek azok akár tudatosak, akár öntudatlanok, eredjenek külföldi vagy belföldi forrásokból. Figyelemmel kell kísérni, értékelni és bírálni kell a kapitalista államokban megjelenő sajtómegnyilvánulásokat. Segíteni kell a tudósokat és kutatókat, hogy leküzdhessék a gondolkodás módjukat terhelő múltbeli ideológiai maradványokat.

A következő lépésben azt kell megvizsgálunk, hogy miként érvényesülnek könyvtártudományi kutatásunkban a fenti alapvető szempontok, nevezetesen az elmélet és gyakorlat egysége, a marxizmus-leninizmus elvi és módszertani alapjainak alkalmazása, a szocializmustól idegen ideológiák elleni küzdelem.

....

Összefoglalás

Áttekintettük könyvtártudományi kutatásunk jelenlegi helyzetét, elemeztük kutatásaink mennyiségi és minőségi viszonyait, ismételt kaptunk a külföldi könyvtártudományi kutatás tematikai megoszlásáról.

Foglaljuk össze a helyzetkép tamulságait és az ebből adódó legfőbb feladatokat.

1. Nem kielégítő a kutatás (az elmélet) kapcsolata a könyvtári gyakorlattal. Ennek szubjektív és objektív okai vannak.

Szubjektív ok, hogy sok könyvtárosunk indokolatlanul lenézi a könyvtárügy gyakorlati problémáit, és indokolatlanul többre becsüli történeti kutatási témák feldolgozását. Ebből következik a kutatások tematikai szerkezetének aránytalan megoszlása.

Objektív oknak tekinthető a kutatások központi irányításának és összefogásának teljes hiánya. Ebből táplálkozik a témaválasztás spontán jellege, ebből származik a kutatási irányok kijelölésének, a kutatások összehangolásának és egyeztetésének hiánya.

A magyar könyvtárügy - de egyben a magyar könyvtártudományi kutatás - fejlesztésének egyik legnagyobb akadályát háritjuk el, ha leromboljuk azokat a gátakat, amelyek az elméletet és a gyakorlatot elválasztják. Könyvtárügyünk fejlődése szernyat kaphat a kutatások nyújtotta segítségtől, de a könyvtártudományi kutatás sem nélkülözheti a szocialista kultúra építésével, a gyakorlati könyvtári munkával való legszorosabb kapcsolatot, a könyvtári

a könyvtári munka gazdag tapasztalatait.

2. Nem kielégítő a marxizmus-leninizmus eszméinek és módszereinek érvényesülése a könyvtártudományi kutatásban. Kutatóink nagyrésze nem ismeri kellőképpen a marxizmus-leninizmust, és nem alkalmazza kutatásai során a marxista tudományos módszert.

A tudat lényeges lemaradása a társadalmi lét mögött, a világnézeti ellentmondás káros a társadalom számára, mert a marxizmus-leninizmus - az egyetlen valóban tudományos világnézet - elvei és módszerei alapján végzett kutatás nagyobb eredményekre vezet rövidebb idő alatt; de káros a kutató számára is, mert fokozatosan elszakad a társadalmi valóságtól, az objektív törvények alapján fejlődő szocialista társadalomtól, és lemarad a szocialista társadalom által nevelt fiatalabb tudós nemzedék mögött.

Legfontosabb azonnali feladataink közé tartozik könyvtártudományi kutatóink marxista tudásának fejlesztése és elmélyítése, az objektív előfeltételek biztosítása ahhoz, hogy a tudatbeli lemaradást fokozatosan felszámoljuk, és így a könyvtártudományi kutatást a szocialista könyvtárügy fejlesztésének hajtómotorjává építsük ki.

3. Nem kielégítő a kutatási témák tárgy szerinti megoszlása. Tultengenek a történeti tárgyú té-

mák. Azonban még ezek belső megoszlása is nagyon helytelen; alig néhány kutatás foglalkozik a közel-múlt aktuálisabb történeti kérdéseivel. Nem megnyugtató a könyvtárügyi témák megoszlása sem. Kevésbé lényeges kutatások mellett kimarad a vizsgálatokból a könyvtárügynek sok rendkívül lényeges kérdése.

Az objektív társadalmi szükséglettel nem indokolt témák kutatása azért káros a társadalom számára, mert elvonja az erőket a legfontosabb feladatok megoldásától; de káros az az érintett kutató számára is, mert kutatómunkájának értéke csökken, esetleg semmivé zsugorodik, és elveszti azt a társadalmi megbecsülést, ami a társadalmilag hasznos kutatásoknak szocialista államokban már a jelenben is - a jövőben pedig egyre fokozódó mértékben - jár.

Az objektív társadalmi szükséglettel indokolt témák feldolgozásának hiánya fékezi mind szocialista könyvtárügyünk, mind pedig könyvtártudományi kutatásunk előrehaladását.

A témaválasztás ösztönösségének, spontán jellegének megszüntetésére és a kutatási tematika tervszerűségének biztosítására szolgál a könyvtártudományi kutatás távlati tematikai terve, amely ki-tüzi a kutatás fő irányait.

4. Nincsenek egyöntetűen biztosítva a tervezési kutatás anyagi és szervezeti feltételei. Különösen a kutatási időkezdvezmény és a publikálási lehetőségek terén észlelhetők helyenként és időnként nehézségek.

Szándékosan nem részleteztük előadásunkban a könyvtártudományi kutatás anyagi és szervezeti előfeltételeinek kérdéseit. Bár igen lényeges - helyenként és időnként súlyos - problémák is felvetődnek, mindenekelőtt a kutatónapkezdvezménnyel és a publikálási lehetőségekkel kapcsolatban, úgy véljük, hogy a magyar könyvtártudományi kutatás fejlődését nem elsősorban szervezeti és anyagi kérdések, hanem az elvi és eszmei kérdések tisztázása befolyásolja. A szervezeti és anyagi előfeltételektől még lesz azonban szó Sebestyén Géza előadásában.

5. Könyvtártudományi kutatásaink szép eredményekre tekinthetnek vissza, értékes publikációkkal szolgálták és szolgálják könyvtárügyünket és művelődésügyünket sok lelkes és szorgalmas kutató odaadó munkájának eredményeként. Igazolják ezt kutatóink publikációi a Magyar Könyvszemle és más folyóiratok hasábjain, az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványsorozata és számos monografikus vagy

egyéb könyvtárügyi kiadvány.

A könyvtártudományi kutatásban közvetlenül résztvevő 141 fő hatalmas szellemi tartalékot alkot. Ezt a tekintélyes szellemi kapacitást azonban sokkal jobb hatásokkal, sokkal eredményesebben hasznosíthatnók a kutatások és a kutatók tudatos és tervszerű segítségével és irányításával.

A tervszerű kutatás előfeltételeit csak a szocialista társadalom, a szocialista állam képes biztosítani. Az objektív előfeltételekhez tartozik a tudományos kutatás intézményes támogatása és szervezése, amelynek egyik látható és érezhető jele a tudományos kutatás távlati tervének országosan folyó hatalmas arányú feldolgozása. Ide sorolhatjuk még a kutatók támogatását munkaidőkedvezmények, kiadási lehetőségek biztosításával. A kutatás objektív előfeltételeinek bővítéséről még szólni fogunk ankétunkon.

Ami a szubjektív előfeltételeket illeti, nem kevés mulik a kutatók személyén, egyéniségén, gondolatvilágán. Kutatóinknak nem szabad szem előtt téveszteniük, hogy a könyvtártudományi kutatás nem lehet öncél, hanem eszköz a szocialista könyvtárügy fejlesztésére. A kutatás az egyik legfontosabb eszköz, amelynek segítségével meggyorsíthatjuk a köz-

művelődés, a termelés és a tudományos kutatás egyik fontos szolgáltató intézményének, a könyvtárügynek fejlődését, meggyorsíthatjuk a kulturális forradalom kibontakozását, fokozhatjuk a szocialista építés ütemét.

A könyvtár és a könyvtáros egyik legmagasabb feladata a közreműködés a szocialista tudat formálásában. Méginkább kötelezi ez a feladat a könyvtártudomány kutatóit, akiknek messze meg kell előzniök a könyvtárosok tömegeit az alapvető könyvtári problémák felismerésében, elemzésében és megoldásában. A szocialista tudat formálásához végső fokon szocialista tudattal kell hozzányulni. A szocialista tudat formálásához végső fokon szocialista tudattal kell hozzányulni. A szocialista kulturforradalon tevőleges továbbfejlesztéséhez mindenekelőtt az emberek tudatában levő belső ideológiai ellentmondásokat kell leküzdeni. A könyvtártudomány alkotó továbbfejlesztéséhez a marxizmus-leninizmus eszméire és tudományos módszerére kell támaszkodni. Csak így tehet eleget a magyar szocialista könyvtártudomány azoknak a követelményeknek, amelyeket az MSZMP VII. kongresszusán tudomány és a kutatás számára a kulturális forradalom jelenlegi szakaszára meghatározott. Biztos vagyok abban, hogy kutatóink tehet-

sége, szorgalma és odaadó igyekezete rövid idő alatt kiküszöböli azokat a fogyatékoságokat, amelyek könyvtártudományi kutatásunkat jelenleg jellemzik, és felvirágoztatja haladó eszmei és tudományos hagyományainkhoz hiven könyvtáraink tudományos tevékenységét.

Lázár Péter: A hazai könyvtártudományi kutatás helyzete és értékelése. = Magyar Könyvszemle, 77. évf. Különszám, Bp. 1961. június /A könyvtártudományi kutatás kérdései. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ ankétja, Bp. 1960. június 13-14./, 35-74. p. /Részletek./

Szné

XVII/3

SEBESTYÉN GÉZA

A könyvtártudományi kutatás távlati tematikai
terve

A könyvtártudományi kutatások korszerű programjának megfogalmazása, a főbb kutatási célok kitűzése már régebb idő óta időszeri feladat. Most azonban különös aktualitást ad a kérdésnek, hogy épp ezekben a hónapokban folyik minden tudományágra vonatkozóan a tudományos kutatás távlati fejlesztési tervének kidolgozása.¹ Ha mi most meg akarjuk határozni, milyen irányban haladjunk tovább, nyilvánvaló, hogy ennek az országos kutatási tervvel összhangban kell történnie, elhatározásainknak oda kell beépülniök.

Az országos távlati tudományos kutatási terv 104 főfeladatot sorol fel.

A főfeladatok számos feladatot foglalnak magukba, ezek viszont kutatási témákra oszlanak. A főfeladat - feladat - téma hármasszintjét jól meg kell jegyeznünk, hogy a terv szerkezetében el tudjunk igazodni. Ami a mi területünket illeti, az a

¹ Tudományos és Felsőoktatási Tanács: Az országos távlati tudományos kutatási terv kidolgozása. Bp. 1960. 94 l.

86. sz. főfeladatként nyert beiktatást, amelynek címe: A közművelődés hazai története, elméleti és gyakorlati kérdései a szocialista társadalomban. A szóban forgó főfeladat 5 feladatra oszlik, közülük a második a következő: A könyvkiadás, könyvtári munka, sajtó, rádió, televízió, film, hivatásos művészetek kapcsolata a közművelődéssel, - vagyis a könyvtárügy egy sorban szerepel a művelődés egyéb intézményeivel. E feladaton belül kell majd kidolgozni az egyes témaköröket, témákat. Meg kell jegyeznünk, hogy a tervben a könyvtár egy más összefüggésben is többször előfordul, szerepel ugyanis az ún. "kutatási helyek" fogalmán belül így: "kutatóintézetek, egyetemi tanszékek, könyvtárak, múzeumok, fejlesztési intézetek vagy üzemi kutatócsoportok". Vagyis a könyvtár két összefüggésbe tartozik bele, lévén egyrészt a közművelődés, másrészt a tudomány támogatása a feladata.

A további részletek kidolgozása, vagyis a program megalkotása az "előkészítő bizottságok" feladata lesz. Ezeket főfeladatonként alakítják meg (tehát az egész közművelődésügy számára egy bizottság létesül). A bizottságokban a tervtanulmányban, amelyet a főfeladattal kapcsolatban készít, nemcsak

a programra terjeszkedik ki, hanem ezenfelül számos továbbmenő feladatai is vannak; mégpedig

a kutatási kapacitás számbavétele,

a kutatási feladatok, illetőleg témák elosztása,

javaslattétel a hazai és nemzetközi kooperációra és

a kutatási főfeladat megoldásához szükséges anyagi és személyi feltételek meghatározása.

Az előkészítő bizottság munkáját nyilván segíteni fogja, ha mi könyvtárosok egymás közt tisztázzuk legalább saját tematikánk körvonalait.

1. A kutatás javasolt témakörei

A könyvtártudomány, amelynek problematikájáról ezen a konferencián szó van, aránylag nem régi keletű. Mindazonáltal világszerte széles mézõnyben folynak a kutatások, s nem kis mértékû az a társadalmi haszon, amelyet ezek eredményeznek. Ha csak arra gondolunk, hogy az Egyesült Államokban pl. maga a Könyvtárfejlesztési Tanács (Council on Library Resources) - legutóbbi évi jelentése szerint - egyetlen év folyamán 1 275 000 dollárt fordított könyvtári kutatásokra, megérhetjük, hogy előre tervezett s kellõ szervezettséggel vitt tudományos

munka nélkül már sem a tőkés, sem a szocialista társadalomban nem lehet megenni. Számunkra az a kötelezettség, hogy a magunk részéről mi is felvessük és a kor színvonalán igyekezzünk megoldani kutatást érdemlő kérdéseinket.

A helyzetet, amelyből elindulunk, két dolog jellemzi:

a) bizonyos lemaradás észlelhető a külföld kutatási szintjével szemben,

b) sürgetően jelentkeznek a szocialista társadalom igényei.

Sajátságos, hogy azzal a nagy fejlődéssel, amelyet könyvtárügyünk 1945 óta megtett, nem tudott kellő lépést tartani az elméleti munka. Vannak témakörök, amelyek eminensen kell hogy érdekeljenek bennünket, ezenfelül külföldön erőteljesen művelik is őket, s nálunk megfelelő érdeklődést mégsem keltenek. Ilyen egyebek közt a könyvtár társadalmi funkciója, a könyvtár és társadalom között fennálló sokfajta kölcsönhatás vizsgálata. Vannak kitűnő szakzóink, de alig foglalkozunk az osztályozás elméletével. Nem bontakoztak ki még kellően a dokumentációs kutatások. Elhanyagolt terület a könyvegészségügy stb. Nyilvánvaló, hogy az érintett elmaradás megszüntetése nélkül a gyakorlati munka sem fejlőd-

hetik kellőképpen.

Ezt annál is inkább fontos hangsúlyozni, mert a szocialista fejlődés különleges igényeket támaszt velünk szemben. Társadalmunk szokatlanul gyors változása azt eredményezi, hogy egyrészt évről évre nő az olvasók tábora, másrészt messzemenően differenciálódik is. Megmértük-e, mik az új igények, s milyen konzekvenciák adódnak belőlük könyvtárügyünkre nézve? Kielemeztük-e munkánk új feltételeit, s tudunk-e tudatosan, részleteiben tisztázott választ adni - nem szólamszerűen - arra, hogy miben segítheti a könyvtár sajátos módon a szocializmus építését?

Ezekre a kérdésekre választ nyilván a kibontakozó kutatások fognak adni. Ennek az ankéknak az a feladata, hogy állást foglaljon a fő irányokat illetően. Az alábbiakban majd megtegyük javaslatainkat. Természetesen nem gondolhatunk e témák egyenként való felsorolására, ilyen részletekbe az anket nem mehet bele; itt csak a témaköröket tüzheljük ki vitára.

Mielőtt azonban a javasolt témaköröket előterjesztenők, pár szempontot a továbbiak megértéséhez már előre szeretnék bocsátani.

A könyvtártudományban is világosan kettévál-

nak az elméleti kutatások (ebben a vonatkozásban: alapkutatások) és az alkalmazott kutatások. Az előbbiek célja általános elvek, törvényszerűségek felderítése, az utóbbiaké választ adni a "hogyan" gyakorlati kérdésre, vagyis tudományos szinten eljárási szabályok megállapítása. Elméleti kutatás pl. a könyvtár mibenlétének, funkcióinak tisztázása, az osztályozás elmélete, a dokumentáció elmélete stb. Az alkalmazott kutatás ugyanakkor ilyen kérdésekre felel: hogyan lehet az irodalmat a katalógusban legcélszerűbben feltárni, hogyan lehet a kezdő olvasókat legeredményesebben kielégíteni stb. Ez utóbbi területet könyvtári metodológiának is nevezhetjük, nálunk régebben "gyakorlati" könyvtártannak hívták. Az elméleti kutatások azonban természetesen nemcsak általános, mindenkor érvényes törvényszerűségek felderítésére törekszenek, hanem a társadalmi valóság egy darabjáról lévén szó, azt a maga konkrét s időben változó mivoltában igyekeznek megismerni, benne a fejlődés törvényeit felderíteni. A szorosán vett könyvtárelméletet ezért ki kell egészítenie a helyzetelemzésnek (pl. Nagy-Budapest könyvtári helyzete, a tanyavilág könyvtári helyzete), továbbá a történeti fejlődés bemutatásának, megjegyezve, hogy a helyzetelemzés maga is történeti vizsgálat. Így a

könyvtártudomány témái a következő felosztásban vethetők fel:

elméleti kutatások (alapkutatások)

könyvtárelmélet

helyzetelemzés és történet

alkalmazott kutatás (metodológia).

A félreértések elkerülése végett itt ki kell térni még egy kérdésre. A könyvtárosság gyakorlati foglalkozás, a hozzá tartozó ismeretek jórésze is a mesterségbeli tudnivalók fogalma alá esik. Szó sincs róla, mintha minden könyvtári publikáció könyvtártudomány lenne, valljuk be szerényen, ezek zöme gyakorlati ismereteket terjeszt (de azért nem kevésbé értékes). Főleg nem árt ezt hangsúlyozni az alkalmazott könyvtártan vonatkozásában. A tudománynak megvannak a maga kritériumai, azok itt is érvényesek. De a gyakorlati ismeretek felett kétségtelenül van már egy rétege a könyvtári ismereteknek, amelyek tudományos vizsgálat eredményeként jönnek létre, mi ezekre (és csakis ezekre) gondolunk.

Szólnunk kell a vizsgálat köréről is. A könyvtáros mindig három kiterjedésben vetheti fel problémáit. a) Összpontosíthatja figyelmét magára a könyvtárra. b) Kiterjeszkezhetik a könyv és olva-

sás problematikáját követve könyvtáron kívüli területekre (könyvnyomdászat, bibliofilia, könyvterjesztés stb.). c) Végül kérdéseit vizsgálhatja a társadalom közlési folyamatainak egészében (könyv, film, rádió, televízió stb.). Egy példán illusztrálva ezt, az olvasók érdeklődésének vizsgálata szorítkozhatik magára a könyvtári forgalomra, de minthogy nem mindenki jár könyvtárba (és a könyvtárba járó olvasók szintén szereznek könyvet egyéb forrásból is), vizsgálni lehet az érdeklődést, az olvasmányok szerepét általában; végül az is nyilvánvaló, hogy - lévén a könyv az ismeretközlésnek, szórakoztatásnak stb. csupán egyik eszköze - ugyanaz a személy könyvet is olvas, rádiót is hallgat, moziba is jár, így teljes képhez csak akkor juthatunk és értelmezni a konkrét jelenséget csak úgy tudjuk, ha tágabb összefüggésben nézzük. A könyvtár, a könyv és a társadalmi közlés problematikája három egymást magába ölelő körként ábrázolható. Ami bent van a belső kisebb körben, az bent van a külső nagyobbakban is. (Az országos kutatási terv 86. főfeladata is lényegileg ilyen keretben veti fel a kérdéseket.) A konferencia résztvevői jól tudják, hogy a könyvtártudomány tartalmának meghatározását illetően - mióta csak erről a tudományról beszélnek - mindig két

szemlélet érvényesült. Az egyik a Schrettinger-féle, amely csak a könyvtárakat vizsgálja, a másik, a szélesebb (Peignot, Otlet stb.), amely a könyv egész kérdéskörét felöleli (tk. bibliológia, könyvtártudomány). Ujabban, ahogy a társadalmi közlés egésze tudományos probléma lett, jelentkezik a harmadik nézőpont. Lehetséges, hogy a közeljövőben egy nagy, egységes tudományterület fog kialakulni, felölelve a közlés módjának, tartalmának, hatásának mindenfajta problémáját. Az alábbiakban tehát mi elsődlegesen mindig a könyvtári problémákat vetjük fel, de ezt úgy értjük, hogy a fent említett kettős háttérre (könyv, közlés) állandóan tekintettel kell lenni.

Természetesen a témák fontossága, súlya nem azonos. Minthogy mindenre nem telik erőnk, ki kell választanunk a legfontosabbakat, a fontosak közül is a sürgőseket. Magától értetődik, hogy a szocialista fejlődés fent említett szempontjai döntően érvényesülnek itt. Minden szocialista államra érvényes ez. Az NDK könyvtártudományával kapcsolatban pl. K. Brückmann a kérdést így fogalmazta: "Meg kell követelnünk, hogy a kutató munka és a kiadott kutatási megbízások összeessenek azokkal a politikai, gazdasági és kulturális problémákkal, amelyek a szocializmus további felépítése szempontjából elő-

térbe nyomulnak.² Vagy idézzük a cseh J. Drtinát:
"Az új könyvtártudományt, amely a könyvtári gyakorlatból származik, s azzal szoros kapcsolatban marad, egész világosan az elméletből gyakorlattá válás szándéka jellemzi."³ Végül hivatkozunk Kőhalmi Béla 1955. évi szavaira: "az öncélú elméletesdire... feleletet kell még adnunk marxista alapozású könyvtártudományi munkánkkal is."⁴

Az alábbiakban javaslatainkat négy témacsoportban terjesztem elő. Ezek:

Elméleti alapok.

Olvasásvizsgálat.

A modern könyvtermeléssel kapcsolatos problémák.

A könyvtári munka szervezése.

Az egyes témacsoportokon belül beszélünk témakörökről, témákról.

² Brückmann, Kurt: Über die nächsten Aufgaben des wissenschaftlichen Bibliothekswesens der Deutschen Demokratischen Republik. Zentralblatt für Bibliothekswesen, 73. Jg. 1959. Sonderheft. 272. 1.

³ Drtina, Jaroslav: A szocialista könyvtárügy néhány lényeges jellemvonása. Könyvtári Figyelő, 5. évf. 1959. 9. sz. 15. 1.

⁴ Kőhalmi Béla: Könyvtártudományunk feladatai. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei, 6. köt. 1954. 359. 1.

. . . .

Sebestyén Géza: A könyvtártudományi kutatás távlati tematikai terve. = Magyar Könyvszemle, 77. évf. Különszám, Bp. 1961. június. /A könyvtártudományi kutatás kérdései. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ ankétja, Bp. 1960. június 13-14./ 75-104. p. /Részlet./

Szné

A könyvtártudományi kutatás helyzete

(1965)

1. A könyvtártudományi kutatások szervezése, irányítása

A magyar könyvtárügy vezetői 1960-ban a Könyvtártudományi és Módszertani Központ által rendezett anketon foglalkoztak a könyvtártudomány elvi, tudománypolitikai kérdéseivel, felmérték a hazai könyvtártudományi kutatás akkori helyzetét és elemezték problémáit; távlati tematikai tervet is állítottak össze a könyvtártudományi kutatások célszerű irányítása érdekében. Tették ezt azért, mert felismerték a könyvtártudomány aktív művelésének fontosságát a könyvtárügy egészének és a gyakorlati könyvtári tevékenységének fejlesztésében, látták fontos szerepét azoknak a feladatoknak a teljesítésében, amelyeket a tudományos munka, a termelés, az oktatás és a közművelődés színvonalának emelése terén a szocializmust építő társadalom a különböző könyvtárak számára megszab.

* Az anket anyagát megjelent a Magyar Könyvszemle 1961. évi különszámaként s a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadásában is: A könyvtártudományi kutatás kérdései. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ anketja. Bp. 1960. június 13-14. Bp. KMK. 136 p.

Az 1960. évi ankét tapasztalatai és irányelvi alapján a könyvtártudományi kutatások szervezettebbé tétele és tervszerű irányítása végett megjelent a 77.114/1960. /M.K.17./ MM. számú utasítás a könyvtári kutatómunka szabályozásáról*, majd a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztálya a Könyvtártudományi és Módszertani Központ és az Országos Könyvtárügyi Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottsága javaslatai alapján kibocsátotta az 1963/1965. évre a könyvtártudományi kutatások programját, amely az országos gondozás keretében kidolgozandó kutatási témákat tartalmazza, s ezek közül a leginkább időszerű, kiemelt fontosságú témákra évenként pályázatot is hirdetett.**

2. A könyvtártudományi kutatások jelenlegi helyzete

Az 1960. évi ankét elvi utmutatásai, a kutatások felmérése nyomán kialakított értékelése és távlati irányelvi, valamint a közzé-

* ~~☞~~ Művelődésügyi Közlöny. 1960. 17. sz.

** ~~☞~~ A könyvtártudományi kutatások 1963/65. évi programja. Pályázati felhívás. = Könyvtári Figyelő. 1962. 9-10.sz. 415-425.p. és Könyvtártudományi kutatások 1963/1965. évi programjáról. = Művelődésügyi Közlöny. 1963. 2. sz.

tett kutatási program s meghirdetett és eredményes pályázatok szervezettebbé tették, a gyakorlati szükségletekhez közelebb tették a könyvtártudományi kutatásokat. Országosan emelkedett a kutatók és a kutatási témák száma s minőségileg is kedvezően változott meg a helyzet. Szükségessé és aktuálissá vált tehát a hazai könyvtártudományi kutatások számbavétele, a jelenlegi eredmények összehasonlítása az 1960. évi állapotokkal. ~~az~~

3. Észrevételek, értékelő megjegyzések

3.1 Az értékelés szempontjai

A könyvtártudományi kutatások számbavétele kapcsán összegyűjtött adatoknak különböző szempontok szerint csoportosított számszerű bemutatása és egyes részletekre vonatkozó értékelő megjegyzések után néhány, a kutatások egészét érintő, általánosabb jellegű észrevétel megtételére is vállalkozhatunk. Azt a számszerű eredmények felvázolása után, előljáróban leszögezhetjük, hogy 1959 óta a könyvtártudományi kutatás tervszerűbbé, szervezettebbé vált, a

spontaneitás jelei ugyan még itt-ott megmutat-

~~ak~~ László Péter: A hazai könyvtártudományi kutatás helyzete és értékelése. - A könyvtártudományi kutatás kérdései. Bp. 1961. 35-74.p.

koznak a témaválasztásban, de a kutatás összességében sokkal közelebb került a gyakorlati élethez, fokozottabban szem előtt tartja könyvtárügyünk egészének, s a köznap i könyvtári gyakorlatban lépten-nyomon felmerülő problémák ki-elégítésének aktuális szükségleteit. S ez az az alapvető szempont, amely meghatározza a könyvtártudományi kutatások hasznosságát és eredményességét: segítik-e a kutatási eredmények a szocialista építés és a kulturális forradalom által a könyvtárügy és az egyes könyvtárak elé tűzött feladatok megoldását, azaz egységet képez-e a könyvtári gyakorlat és az elméleti könyvtártudományi kutatás. Hogy ehhez az egységhez ma közelebb vagyunk, mint 1959-ben voltunk, az elsősorban a könyvtártudományi kutatás kérdéseivel foglalkozó 1960. évi anketnak az eredménye és érdeme. Az anket az érdeklődés előterébe állította a kutatások kérdését, elvileg tisztázta a teendőket, számbavette a gyakorlati eredményeket, megállapította a hiányosságokat s előrelendítő irányító programot tűzött a kutatás elé, megindította a fejlődést. A megindult fejlődés folytatását és folyamatosságát

s tervszerű irányítását biztosította aztán az 1960. szeptember 26-i kelettel kiadott 77 114/1960. számú miniszteri utasítás, amely szabályozta a könyvtártudományi kutatások szervezését a Művelődésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó általános tudományos könyvtárakban, tudományos szakkönyvtárakban, tudományági szakkönyvtárakban és a megyei könyvtárakban, majd a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztálya által 1962. december 22-én kibocsátott "A könyvtártudományi kutatások 1963/1965. évi programja" című kutatási terv s az 1963., 1964. és 1965. évre ugyancsak a Könyvtárosztály által meghirdetett pályázati felhívás.

...

3.3 A témák vizsgálata a tematikai struktúra keretében, s a tematikai szerkezet értékelése

Előljáróban le kell szögeznünk, hogy összesített minőségi, tartalmi értékelés csak az egyedi kutatások egyenkénti tartalmi elbírálása után lenne reálisan elvégezhető. Ezt megtenni természetesen nem állt módunkban, s ehhez a Művelődésügyi Minisztérium felügyelete

alá tartozó könyvtárak kutatóinak évi egyedi jelentései sem adtak elégséges támpontot. A rendelkezések értelmében a kutatóidőkezdvezmény-nyel támogatott kutatásokat be kell iktatni a könyvtárak évi munkatervébe s ellenőrzésük és elbirálásuk, a többi munkatervi feladatéhoz hasonlóan, a könyvtárigazgatók feladata. Az utolsó években egyre több igazgató ad az évi kutatási jelentés kapcsán elmélyült tartalmi elemzést a végzett munkáról és az eredményekről, de számos esetben az elbirálás még mindig sablonos, formális.

A kutatómunka reális értékelése érdekében az igazgatók kutatást irányító és elbiráló tevékenysége tovább fokozandó. A Mivelődésügyi Minisztérium felügyeletén kívül eső könyvtárakban folyó kutatásokról még kevesebb tartalmi támpont, szempont állt rendelkezésünkre, így a következőkben közelebbről csak a kutatások tematikai megoszlását vizsgáljuk a gyakorlati tennivalók megoldásának támogatása szempontjából.

Bár a történeti kutatások hasznosságát és fontosságát illetően nem mindenben fogadha-

tó el az 1959. évi felmérés kapcsán adott értékelés, mert a jelenlegi helyzet bármely szektorának elmélyült tudományos elemzéséhez feltétlenül szükséges az eredet és előzmények alapos feltárása is, abban egyet kell értenünk vele, hogy a történeti témáknak a kutatások több mint 60%-át kitevő eluralkodása egészségtelen jelenség volt. Az előzőkben rámutattunk már az e téren bekövetkezett kedvező változásra: 1965-ben a kutatási témák 37,2%-a történeti tárgyú. Ha a történeti témákat történeti időszakok szerint tovább részletezve tekintjük át, ugyancsak egészséges változásokra figyelhetünk fel, összevetve az 1965. évi adatokat és arányokat az 1959. éviakkal. (8.sz. táblázat).

Történeti időszak	1965		1959	
	témák száma	%	témák száma	%
Korszakmeghatározás nélkül	-	-	25	21,7
Több korszakot átfogó téma	1	1,5	-	-
XVIII. századig bezárólag	22	32,4	31	27,0
XIX. század	12	17,6	21	18,3
XIX. és XX. század	6	8,8	18	15,6
XX. század	27	39,7	20	17,4
Összesen:	68	100,0%	115	100,0%

8. táblázat

Amíg tehát 1959-ben a történeti témák-
nak majdnem fele (48,7%), a XVIII. századdal
lezáródó, régebbi időszakra esett, addig 1965-
ben csupán 32,4%-uk vonatkozik erre a korszak-
ra. Megnőtt viszont a XX. századi történeti té-
mák részaránya: az 1959. évinek (17,4%) 1965-
ben több mint kétszerese (39,7%). Az 1965-ben
bejelentett XX. századi témák további elemzése
azt mutatja, hogy a 27 kutatásból 8 az 1945 u-
táni szakasz problémáit vizsgálja, azaz az ösz-
szes történeti kutatások 11,8%-a, a XX. száza-
diaknak pedig 29,6%-a a felszabadulás után ki-
alakult s fokozatosan megerősödött szocialista
könyv- és könyvtári kultúra aktuális kérdéseit
vel foglalkozik.

⊕

A régi, XVIII. század előtti korról
foglalkozó kutatások közt is számos olyan té-
ma akad, amelynek modern feldolgozását művelő-
déstörténeti jelentősége feltétlenül indokol-
ja és szükségessé teszi. Példaként cím szerint
kiemelünk közülük néhányat: A Képes Krónika
miniaturái, Janus Pannonius könyvtára, A Cor-
vina története, Sambucus János, Régi tudós
könyvtáraink, XVIII. századi magánkönyvtárak,
A szerzetesrendek feloszlata és az Egyetemi

Könyvtár, A XVIII. századi cenzura története
stb.

Több nagy könyvtárunk kutatói céltudatosan foglalkoznak saját könyvtárunk multjának feltárásával és történetének megírásával. Első helyen a budapesti Egyetemi Könyvtárat említjük, de ilyen tárgyú kutatásokról érkeztek jelentések a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárából, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból, a budapesti Műegyetemi Könyvtárból és az Országgyűlési Könyvtárból is. Ugyanakkor feltűnő, hogy nemzeti könyvtárunk, az Országos Széchényi Könyvtár történetének kutatása, feltárása a néhány évvel ezelőtti kezdeményezések után elakadt. Pedig a könyvtár történetének megírását az a körülmény is sürgeti, hogy olyan régebbi, pozitívista jellegű munka sem áll rendelkezésünkre, amely az Országos Széchényi Könyvtár teljes történetét áttekintené.

Közművelődési könyvtáraink munkatársainak nagyobb számú bekapcsolódása a kutatómunkába gyarapította a magyar közművelődési könyvtárügy multját és az 1945 utáni fejlődését vizsgáló témák számát is. Pl.: A szegedi Somogyi Könyvtár története, a debreceni közművelődési

könyvtárügy története a 20. században, Győr-Sopron megye könyvtártörténete, Olvasóköri Baranyában az első világháború után stb., vagy kifejezetten az 1945 utáni időszakot érintők közül: Miskolc és Borsod megye könyvtárai, Szolnok megye könyvtárai, Pápa városának könyvtári viszonyai stb.

Rendkívül fontosnak tekintendő az a két kutatás, amely a magyarországi kapitalizmus korának könyvtári állapotait meghatározó művelődés- és könyvtárpolitikai célkitűzéseket és irányzatokat vizsgálja: Az 1867 és 1918 közötti időszak könyvtárpolitikája és Könyvtárpolitikai és tudománypolitikai irányzatok Magyarországon a XX. században.

Sok fontos és eddig feldolgozatlan területet érintő témát jelentettek be a magyar könyv és olvasási kultúra története és a sajtótörténet köréből is. Néhányat ezek közül is megemlítünk: A magyar nyelvű könyv a "deákulanok" szolgálatában. Az olvasási kultúra Magyarországon a két világháború között, A magyar gyermekkönyvkiadás és gyermekolvasók (1957-1963), A Nyugat-könyvkiadó, A Horthy-korszak cenzuraviszonyai, Baloldali és munkás-

sajtó 1900-tól 1918-ig stb.

A cím szerint említett témák közt, de ezeken kívül is, számos olyan érdekes helytörténeti kutatás van, amelyeket a forrásanyag hozzáférhetősége miatt elsősorban vidéki kutatók tudnak elvégezni, s amelyeknek eredményei fontos hozzájárulást jelentenek majd a magyar könyv-, illetőleg könyvtártörténet teljes monográfikus feldolgozásához. A most bejelentett témák közt ugyanis egyetlen területről érkezett átfogó, teljes történeti feldolgozást tervező kutatás, s ez A magyar sajtó története. S hiányérzetünk főként éppen ezen a ponton van. Ugy érezzük, hogy elérkezett már annak az ideje, hogy reálisan gondolhassunk a magyar könyv és a magyar könyvtárak történetének összefoglaló monográfikus feldolgozására. A magyar könyvtártudományi kutatás irányító szerveinek és személyeinek ilyen irányba kell ösztönözni és befolyásolni a közeljövőben a történeti kutatást. A magyar történelem, irodalomtörténet, színháztörténet és neveléstörténet elkészült szintézisei, a felszabadulás óta megjelent könyv- és könyvtártörténeti publikációk, valamint az 1945 előtti adatfeltáró munkák s a folyamatban lévő törté-

neti kutatások indokolttá és megalapozottá tesznek egy ilyenfajta célkitűzést. Megvalósításához nyilvánvalóan segítséget nyújthat az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének gondozásában kiadott "A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében az államalapítástól 1849-ig" (Bp. Gondolat, 1963.) című, bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel ellátott és gazdag bibliográfiai anyagot közlő forrásgyűjtemény. (1849-től napjainkig terjedő 2. kötetének előkészítése folyamatban van.)

A művelődéstörténeti szempontból jelentékeny és a mai magyar könyv- és könyvtárkultúra előzményeit közvetlenebbül feltáró témák előtérbe kerülése a történeti kutatásokon belül azoknak az álláspontját igazolja, akik - a történeti kutatásokat mesterségesen, adminisztratív úton visszaszorítani igyekvőkkel szemben - a kutatók figyelmét ösztönző módon kívánták a fontos témákra irányítani. Ebben a szellemben készült az 1960. évi ankét távlati kutatási tematikai terve és a könyvtártudományi kutatások 1963/65. évi programja is. A program a szocialista magyar könyvkultúra és

könyvtárügy körébe eső témákon kívül a korábbi fejlődési szakaszból azokat a kutatásokat tartalmazza, amelyek a munkásság és a parasztság /könyv- és könyvtári kulturájával és az olvasási kultúra alakulásával kapcsolatosak, valamint amelyek lényeges új adatokat szolgáltatnak a magyar nemzeti bibliográfia hiányosságainak pótlásához. A Művelődésügyi Minisztérium csak a programban szereplő témákra - mint országos kutatásokra - engedélyezett központilag kutatóidő-kedvezményt. A jelenlegi felmérés során bejelentett történeti kutatások közt az országos témák közt nincsenek is, csak a könyvtárigazgatók által engedélyezhető helyi jellegű kutatások közt fordulnak elő kevésbé jelentékeny, periférikusabb jellegű témák. Véleményünk szerint az ösztönzésnek ezt a módját a jövőben a fenti kívánalmakat kielégítő egy-két történeti témának a könyvtártudományi pályatételek közé iktatásával is ajánlatos lenne fokozni.

A történeti kutatásokkal - a velük kapcsolatos ellentétes nézetek s a körülöttük folyó viták miatt - kissé részletesebben foglalkoztunk. A könyvtárügyi kutatásokra vonat-

kozó egyértelmű állásfoglalások lehetővé teszik, hogy az e területre eső témák vizsgálatát valamivel kevesebb helyen elvégezzük. Magában az a tény, hogy a könyvtárügyi kutatások aránya 1959 óta 39,2%-ról 62,8%-ra emelkedett, mutatja a tematikai struktúra egészének egészséges, a gyakorlati szükségletek irányába történt pozitív fejlődését. Hogy a könyvtárügyi témák kiválasztásánál az utóbbi időben még kevésbé érvényesült a spontaneitás, mint a történetiekénél, abban kétségkívül elsődleges szerepe van a kutatások tervszerű irányításának: a kibocsátott kutatási programnak s a pályázatoknak. Az eddig, három éven át meghirdetett pályázatok - egyetlen egynek a kivételével - az általános könyvtárügy, a gyakorlati könyvtártan s a bibliográfia és a dokumentáció területére vonatkoztak s az eddigiekben a pályadíjnyertes munkák is ezek közül kerültek ki. Egy másik ok, mely a könyvtárügyi kutatások tervszerűbbé és gyakorlatibbá válását magyarázza az, hogy fokozatosan minden könyvtár típus dolgozói felismerték, hogy az előttük álló gyakorlati feladatokat csak úgy tudják kellő intenzitással és tervszerűséggel megoldani, ha

tanulmányozzák az azokra vonatkozó szakirodalmat, s maguk is elméleti vizsgálódásokat, könyvtártudományi kutatómunkát folytatnak. Ezt a fejlődési tendenciát mutatja a köznevelődési könyvtárakban dolgozó kutatók számának megnövekedése is.

Említettük, hogy a könyvtárügyi tárgyú kutatások közt vezető helyet foglalnak el az olvasókkal és olvasással kapcsolatos vizsgálatok, a bibliográfia, az igénykutatás és a tudományos tájékoztatás témakörébe tartozó kutatások, s a könyvtárügy általános kérdéseivel foglalkozó témák. A következőkben néhány fontosabb cím szerint is kiemelünk közülük. Könyvtárügyi témák: A magyar általános tudományos könyvtárak jelenlegi helyzete és helyük a magyar könyvtárügyben, A városok könyvtártelepítési problémái, A könyvtár szerepe a falu szocialista átalakításában, A könyvtárigazgatás kérdései stb., s készült több város könyvtári ellátottságát felmérő és elemző tanulmány is; - az olvasókkal és olvasással kapcsolatos témakörből: A parasztolvasók nevelése és irányítása a falusi könyvtárakban, A könyvtári munka sze-

repe az iskolán kívüli tömegoktatásban, A kórházi betegek könyvtári ellátása, A falusi könyvtárak törzsanyagának vizsgálata stb., s egész sor kutató vizsgálja a különböző rétegek olvasási szokásait és olvasmányait (pl. egyetemi hallgatókét, pedagógusokét, ipari tanulókat, könnyűipari dolgozókat, vagy valamely könyvtárhasználóiét, tekintet nélkül társadalmi hovatartozásukra stb.); a tájékoztatás, bibliográfia, dokumentáció köréből: A mezőgazdaságban dolgozó felnőtt olvasók irodalmi igénye és izlése, Az orvosok szakirodalmi érdeklődésének és igényének felmérése, Az irodalompropaganda és az olvastatás szerepe a mezőgazdasági szakműveltség terjesztésében, A bibliográfiák szerepe a közművelődési könyvtárak tájékoztatási rendszerében, Az ajánló bibliográfiai tipológia, A gépi információ-visszakeresés lehetőségei a könyvtárban, A könyvtár és dokumentáció helye a szellemi közlésben stb.

Ugyanakkor nem folyik számottevő kutatás olyan fontos általános könyvtárügyi témakörben, mint a könyvtár és a szocialista társadalom kapcsolata, s e kapcsolat lényeges meg-

változása a kapitalista társadalomhoz képest, kevesen vizsgálják a könyvtári munka gazdaságosságát, hatékonyságát, racionalizálási lehetőségeit, vagy a könyvtári munka elméleti vonatkozásait. Bár ilyen vonatkozású témák a jelenleg érvényben lévő kutatási programban is szerepelnek, a magyar könyvtárügy következő ötéves tervének keretében készülő kutatási tervnek és a következő évek könyvtártudományi pályázatainak még fokozottabban kell ösztönözni e témakörök kutatására.

3.4 Könyvtártípusok és a könyvtártudományi kutatás

A kutatók könyvtártípusok szerinti megoszlását vizsgálva, a leglényegesebb változást a nagy országos jellegű könyvtárakban dolgozók számarányának csökkenésében (51,8%-ról 38,6%-ra) s a közművelődési könyvtárak munkatársai részarányának emelkedésében (12%-ról 29,4%-ra) jelöltük meg. A számbeli csökkenés mellett abszolút számokban kifejezve is csökkent a nagy könyvtárak munkatársainak száma 1959-hez képest (73-ról 59-re), holott az összes könyvtártípusokban dolgozó kutatók száma emelkedett (141-ről 153-ra). Ennek nyilván-

valóan az az oka, hogy a könyvtári kutatómunka szervezettebbé válásával a könyvtárigazgatók és a központi irányítás szervei megszigorították a kutatóidőkezdvezmények engedélyezését s így azok a kutatók, akik jelentéktelen témákkal foglalkoztak, nem szerepelnek már a jelenlegi bejelentők között.

A közművelődési könyvtárakban dolgozók számának majdnem háromszoros emelkedése (17-ről 45-re) rendkívül egészséges jelenség. E könyvtártípus általános problémáit, de különösen a gyakorlati közművelődési könyvtári munka kérdéseit (pl. a vidéki olvasórétegek vizsgálatát) elméleti szinten is a gyakorlati munkában résztvevő s azt legjobban ismerő könyvtárosok vizsgálhatják legeredményesebben. Ezért lenne fontos minél nagyobb számban a szakszervezeti hálózat munkatársainak bekapcsolása is a kutatótevékenységbe. (Jelenleg a 45 közművelődési könyvtári kutató közül csak egy szakszervezeti könyvtáros.) Amíg ugyanis a parasztolvasók helyzetét, olvasási szokásait, a falvak és egyéb vidéki települések könyvtári ellátottságát már több kutató vizsgálja, addig a munkásság olvasmányaiival, igényeivel, könyvtári el-

látottságával kevesen foglalkoznak. Figyelemre-méltó ösztönzést jelenthet e téren a SZOT Kulturális Osztályának csatlakozása az ezévi könyvtártudományi pályázathoz. Külön díjat tűzött ki egyrészt annak a - bármely könyvtár típusban dolgozó - kutatónak, aki munkástémájú dolgozattal pályadíjat nyer, másrészt annak a szakszervezeti könyvtárosnak, aki bármilyen tárgykörből választott témájú munkával eredményesen pályázik. ~~***~~ *

Befejezésül újból megjegyezzük, hogy a könyvtártudományi kutatásokról adott helyzetkép és elemzés nem léphet fel a teljesség igényével. Nem vizsgáltuk meg a különböző kiadóknál megjelent könyvtártudományi munkákat, nem vettük figyelembe a különféle könyvtárak s a könyvtárügyet irányító intézmények, szervezetek (KMK, OKDT) kiadványait, nem elemeztük a könyvtári szaksajtót s a könyvtárakban folyó kutatómunkát sem tudtuk teljes terjedelmében felmérni. Annak a könyvtártudományi kutatást jelentő 35 könyvtárnak, illetőleg e könyvtárak munkatársainak tevékenysége azonban, amelyet mó-

* Kiegészítés a "Könyvtártudományi pályázat"-hoz. = Könyvtári Figyelő. 1965. 4.sz. 276.p.

dunkban állt megvizsgálni, véleményünk szerint reprezentálja a magyar könyvtártudományi kutatás egészét. A publikációk és a készítésből figyelmen kívül hagyott könyvtári kutatások az így nyert összképet nyilvánvalóan gazdagítanák és színeznék, az adatokat és arányokat kisebb mértékben módosítanák, megváltoztatnák, de a kutatások számbavétele során megállapított főbb fejlődési tendenciák és teendők érvényességét nem tennék kétségessé.

~~28/ Kiegészítés a "Könyvtártudományi pályázat"
hoz. Könyvtári Figyelő, 1965. 4. sz. 276.p.~~

Fülöp Géza: A könyvtártudományi kutatás helyzete (1965). = Könyvtári Figyelő, 1965. 5-6. sz. 423-441.p. /Részletek./

Szné

HARASZTHY GYULA

Zárószó a könyvtáros-képzésről folytatott

vitahoz

"A Könyvtáros" folyó évi 2. számában rövid cikk keretében ismertettem a Szovjetunióban járt kulturális küldöttség néhány fontos tapasztalatát az ott folyó önálló főiskolai könyvtárosképzésről. Ehhez az ismertetéshez röviden (tulajdonképpen a vitaindítás szándéka nélkül) néhány megjegyzést fűztem hazai képzési viszonyainkról és lehetséges tennivalóinkról. Természetesen a témát nem tudtam és nem is óhajtottam kimeríteni.

A szerkesztő - tekintettel a kérdés időszerűségére - a cikkhez fűzött megjegyzésében felhívta^a folyóirat olvasóit, hogy az ott előadott javaslatokkal kapcsolatban írják meg tapasztalataikat és véleményüket. Így fejlődött ki az a vita, mely a folyóirat hasábjain több számon keresztül tartott, láthatólag érdekelte a könyvtárosokat s helyes és helytelen nézeteket egyaránt felvetett.

Örvendetesnek - és egyuttal természetesnek - tartjuk, hogy könyvtárosaink érdeklődnek az oktatás kérdései iránt. Csak művelt, politikailag képzett, szakismeretekkel rendelkező könyvtárosok tudnak megfelelni szép és fontos hivatásuknak; a közel-

multban megjelent - bátran mondhatjuk - uttörő jellegű utasítás éppen a könyvtárosi munkakör képzéséhez kötéséről és a könyvtárosok továbbképzéséről intézkedett. Ennek következtében a Nm az OM-mel egyetértésben biztosítani kívánja a könyvtárosok képzését. Mindenképpen hasznos lesz tehát - oktatásunk tartalmának, módszereinek, egész minőségének megjavítása érdekében - ha a vitában felmerült szempontokat, észrevételeket összefoglalóan áttekintjük.

...

A szervezeti és tartalmi kérdések szorosan összefüggnek az oktatás minőségének megjavításával, ez pedig a káderkérdésekkel. Pártunk januári határozata számunkra is előírja, hogy "jól megalapozott, sokoldalú s magasszintű szakképzést kell megvalósítani". A III. pártkongresszus is a minőségi munka fontosságát emelte ki. Milyen lehetőségei és feltételei vannak e minőségi munkának egyetemi könyvtárszakunkon? Mint a vita folyamán is többször felmerült, ez a kérdés sürgős megoldásra vár. Itt oktatásügyi kormányzatunknak áldozatokat is kell hoznia! Egyetemi könyvtárhoz tanszékünknek fennállása óta (1948/49. tanév) még nem volt főállású veze-

tője! Első vezetője megbízott előadóként dolgozott, mai vezetője félállásban látja el feladatát. Docens, de még adjunktus sincs a tanszemélyzet tagjai között. A lelkes és egyre jobb, színvonalasabb munkát végző tanársegédek az oktatás és nevelés sokoldalú feladatainak megfelelnek, viszont önálló előadásokra nem minden területen vállalkozhatnak (így is többet nyújtanak e téren, mint az kötelező lenne). Kiváló külső (megbízott) előadóink igen elfoglalt emberek saját intézeteikben, ennek ellenére jóval többet tesznek az oktatás érdekében, mint az várható lenne tőlük.

Az oktatás és nevelés hivatásos, főfoglalkozású könyvtárosokat kíván meg. Elsősorban tanszékvezetőt, aztán docenturát. Egyetemünk és oktatásügyi vezető szerveink kötelessége, hogy segítsenek ezeken a bajokon.

E hiányosságokból következik, hogy nem tudunk eleget foglalkozni hallgatóinkkal (ld. a Bodri-vitát, vagy a jószándéku, de hibáktól és félreértésektől hemzsegő, sőt az avantgardizmust is bürokráciáról DISZ-alapszervi hozzászólást folyóiratunk 4. számában). Munkánk ezen a területen mutatja fel a legtöbb hiányosságot; pedig törődünk hallgatóinkkal, szívünkön vi-

seljük problémáikat, gondjaikat, nehézségeiket, elhelyezési kérdéseiket. De mindez nem elég. Sokkal többet és jobb minőségi fokon kellene velük foglalkozni, hivatástudatuk felkeltéséért és ébrentartásáért többet kellene tennünk: igazán megérdemlik! "A Könyvtáros" hasábjain lefolyt vita is ezt bizonyítja! Természetesen saját munkamódszereinken és pedagógiai gyakorlatunkon sokat kell javítanunk: de hatóságaink is vegyék magukra ebből a kritikából és önbírálatból azt, ami feltétlenül rájuk tartozik. Határozottan állítjuk, hogy egyetemünkön egyetlen más tanszék sem kénytelen hasonló körülmények között dolgozni. Pedig kezdettől fogva folytonosan ostromoltuk őket a jobb megoldás érdekében. Hiába.

A vita cikkírói és hozzászólói (Berza László, Zolnay Vilmos, Miszti László, Waldapfel Eszter, Balázs Sándor, Sugár Jenőné, Perlusz Józsefné) sok egészséges észrevételt, kritikai megjegyzést, ötletet vetettek fel. Az nem baj, hogy a hozzászólók nem annyira a könyvtárosképzésért folyó, önzetlen, néha egy-egy ember erejét meghaladó erőfeszítések részeredményeit emelték ki, mint inkább bírálatukkal segítették könyvtárosképzésünk további fejlődé-

sét. Ez helyes volt. Viszont a magam részéről több javaslatot vártam volna: olyan javaslatokat, melyek felsőoktatásunk mai helyzetében - könyvtárügyünk fejlődése távlatában - megvalósíthatók.

E hiányosság ellenére is a lefolyt vita hasznos volt, egyetemi oktatásunk számára. Köszönet jár érte szerkesztőnek és részvevőknek egyaránt.

Haraszthy Gyula: Zárószó a könyvtáros-képzésről folytatott vitához. = A Könyvtáros, 1954. 10.sz. 25-28.p. /Részletek./

Szné

XVII / 1

MISZTI LÁSZLÓ

V I T A

A főiskolai könyvtárosképzés néhány kérdéséről

A KÖNYVTÁROS ez év februári számában Haraszthy Gyula Főiskolai könyvtárosképzés a Szovjetunióban c. cikke nyomán a szerkesztőség vitát indított. Maga a vitaindító cikk is - annak ellenére, hogy írója nem ennek szánta - és az eddigi hozzászólások a könyvtárosképzés több elvi és gyakorlati kérdését vetették fel. Hozzászólásomban nem szándékszem a vita során felmerült minden egyes kérdésre kitérni, nem lehet szándékom az sem, hogy a főiskolai könyvtárosképzés összes elvi és módszerbeli kérdéseivel foglalkozzam. Tapasztalatainkból csupán a leglényegesebbeket ismertetem, a vitacikkek közül pedig Berza Lászlónak és Zolnay Vilmosnak a főiskolai jegyzetekre vonatkozó egyes megállapításaiival foglalkozom részletesebben.

A főiskolai könyvtárosképzést 1953-ben minisztertanácsi rendelet hozta létre azzal a céllal, hogy rohamosan fejlődő, növekvő közművelődési könyvtárhálózatunk számára adjon ideológiailag képzett, általános műveltséggel és jól megalapozott szakmai képzettséggel rendelkező könyvtárosokat. A kétéves /esti és levelező tagozaton később hároméves/ főiskolai képzés elé magasabb célt nem lehetett kitűzni, mint jó könyvtáros közép-kádereknek a nevelését. Az első és legfontosabb feladat az volt, hogy a már munkába állított, de még képzetlen, vagy hiányos képzettséggel rendelkező könyvtárosok számára biztosítsunk lehetőséget a könyvtári munkához elengedhetetlenül szükséges tanulmányoknak a folytatására. Ezzel lehet magyarázni azt, hogy a főiskolai könyvtárosképzés esti és levelező tagozattal indult. E szükségszerű, kényszerű helyzet - főképp a levelező tagozat miatt - igen nagy veszélyeket rejtett magában. Nem kétséges, hogy különösen a levelező oktatás, megfelelő előkészítés híján - az oktatandó anyag kidolgozása, jegyzetek, utmutatók, valamint az oktatás alapvető módszereinek kimunkálása nélkül - elképzelhetetlen.

A főiskolai könyvtárosképzésnek ezt mégis vállalnia kellett. Felmerül a kérdés, hogy ebben a helyzetben a főiskolai könyvtárosképzés mennyiben támaszkodhatott az egyetemi könyvtárosképzés tapasztalataira? Csak igen kis mértékben, mert az egyetemi könyvtárosképzés a szakmai oktatás terén a könyvtári gyakorlati munka kérdéseire akkor még nem fordított kellő gondot.

Az előkészítés hiánya okozta azt, hogy a főiskolai könyvtárosképzés problémái között a múlt évig első helyet a tantervi gondok foglalták el: az, hogy mit tanítsunk. Az oktatás és a nevelés módszerbeli kérdéseivel - előadások, szemináriumok, gyakorlatok és a hallgatókkal való egyéni foglalkozás módszerével - alaposabban csak ebben a tanévben foglalkozhattunk. A tanterven minden tanév elején, sőt 1951/52-ben még az iskolai év folyamán is változtatnunk kellett. A tantervnek - több-kevesebb mértékben-mindig volt valamilyen kísérleti jellege.

Tájékoztatásul közlöm röviden, összevontan a nappali tagozat tantervét.

Általános tárgyak /marxizmus-leninizmus, politikai gazdaságtan alapjai, tudományismeret, magyar és világtörténelem, magyar nyelvismeret, orosz nyelv, pedagógia/ óraszám: 686 elméleti, 182 szemináriumi és 252 u. n. vegyes óra /magyar és orosz nyelvi órák/.

Szakmai tárgyak /könyvtártan, beleértve az általános könyvtártant, katalógizálást, osztályozást, hírlap- és folyóiratkezelést, felvilágosító és olvasó szolgálat munkát, a könyvtárszervezés és igazgatás kérdéseit - és könyvtártörténet, sajtótörténet/ továbbá bibliográfia, könyvtörténet óraszám: 303 elméleti, 380 szemináriumi, illetve gyakorlati óra.

Ha a fentiekhez hozzávesszük még a hallgatók egyéb elfoglaltságát is /testnevelés, honvédelmi ismeretek, fakultatív tárgyként latin és egy választott idegen nyelv/, a kötelező

tanrendi elfoglaltság heti 35-36 óra. Elmélyült, magasszintű főiskolai oktatást végezni a hallgatók ilyen megterhelése mellett /gondoljuk hozzá a tanárok heti 14-21 órai tanrendi elfoglaltságát, nem számítva a levelező hallgatókkal való foglalkozást/, vajjon lehetséges-e? Világosan következik ebből a főiskolai könyvtárosképzés legégetőbb problémája: hallgatók és tanárok túlterheltsége. A kétéves könyvtárosképzés keretei - még ilyen hatalmas óraszám mellett is - szűknek bizonyultak mind a szakmai, de különösen az általános tárgyak oktatásának a szempontjából.

A könyvtárosképzés igen fontos kérdése az általános és a szakmai tárgyak egymáshoz való viszonya. Közhely számba menő megállapítás, hogy magas színvonalu könyvtári munkát csak ideológiailag fejlett, széleskörű tudományismerettel, szépirodalmi tájékozottsággal rendelkező könyvtáros tud végezni. A főiskola esti és levelező tagozatának több olyan hallgatója van, akik hiányos előképzettséggel nyertek felvételt. /Előkészítettségük 6 elemi és egyetemi végzettség között váltakozik. Nem kell bővebben fejtegetni, hogy a hallgatókkal való foglalkozás szempontjából ez mit jelent! / A két-, illetve hároméves főiskolai esti vagy levelező oktatás során be lehet-e hozni azokat a hiányosságokat, amelyek a minimális előképzettségéből természetesen adódnak? Azok az elvtársak, akikről szó van, derekasan, mondhatnám hőiesen igyekeztek és igyekeznek helyt állni, azonban ritka kivétel az, akinek ez sikerül. Az általános tárgyakban való tájékozottság kihat a szorosán vett szakmai oktatásra is. Meg lehet tanítani a hiányos előképzettségű hallgatóknak a katalogizálás, osztályozás szabályait, a raktározás kérdéseit, a könyvtári propaganda és az olvasókkal való foglalkozás módszereit, - de a gyakorlatban munkájuk mégis gyenge lesz. Irodalmi tájékozottság, könyvismeret nélkül a könyvtári propaganda munka módszereit nem tudják tartalommal, étellel telíteni, - általános műveltség a tudományok ismerete nélkül nem tudnak osztályozni és tegyük hozzá:

nyelvismeret nélkül a tudományos könyvtárban nemcsak osztályozni, de még katalogizálni sem tudhatnak.

Az általános és a szakmai tárgyak szoros kapcsolata a könyvtárosképzésben azt is jelenti, hogy az előbbieket a könyvtárosképzés céljainak rendeljük alá. Amit ezzel kapcsolatban Sugár Jenőné elvtársnő ír hozzászólásában, azzal teljes mértékig egyetértek. ~~Ezen~~ a hiányosságon lehet és kell is javítani. Teljes megoldást azonban ebből a szempontból csak az önálló főiskola hozhatna.

A főiskolai könyvtárosképzésben igyekeztünk az elméleti oktatást megfelelő gyakorlati képzéssel kiegészíteni. A nappali tagozaton ennek a lehetőségei biztosítva vannak: a terv a gyakorlatok számára elegendő óraszámot biztosít és a negyedik félév elején a hallgatók egyhónapi külső gyakorlaton vesznek részt. " A 2 éves képzés egy hónapnál több külső könyvtári gyakorlatot nem biztosíthat. Nyilvánvaló, hogy ez nem elegendő; legalább 3 hónapos gyakorlatra van szükség. / A nappali tagozatos hallgatókkal nemcsak a főiskolán tartunk gyakorlatokat, hanem könyvtárakban is. Az I. éven ez csak egyes alkalmakkor, szükség szerint történik, a negyedik félévben azonban a hallgatók bibliográfiai és felvilágosító, olvasószolgálati gyakorlatainak színhelye egy-egy könyvtár; kisebb csoportokban részt vesznek az ottani kurrens munkában, reference-kérdéseket oldanak meg, kiállításokat rendeznek, ajánló könyvjegyzékeket, bibliográfiákat állítanak össze. A külső gyakorlatok tapasztalatai szerint hallgatóink főképp a feldolgozó munkában jól helyt álltak, egyes könyvtárakban gyakorlati ismereteik gazdagítása mellett komoly segítséget jelentettek.

Esti és levelező tagozaton a gyakorlati képzés megoldása a rendkívül kevés óraszám, kötelező foglalkozás miatt igen nagy nehézségbe ütközik.

A főiskolai tanárképzést létrehozó rendelet a felvételt könyvtári gyakorlathoz köti. Az egyetemen megszervezendő levelező oktatásban ennek a feltételnek okvetlenül érvényt kell szerezni: könyvtárszakos levelező hallgató csak megfelelő előképzettséggel rendelkező könyvtáros lehet.

A főiskolai könyvtárosképzésben meglévő túlterheltség megszüntetése, az elmélyültebb, magasabb színvonalu könyvtárosképzés megvalósítása, a gyakorlati képzés követelményei egyaránt szükségessé teszik és indokolják az egységes 4 évfolyamu felsőfoku könyvtárosképzés létrehozását. A főiskolai könyvtárosképzés mestani formájában szükségszerű volt. Nem kevés hiányossággal, sok nehézséggel küszködve igyekeztünk az előttünk álló feladatoknak megfelelni. Az eredeti célkitűzésnél, hogy a Pedagógiai Főiskola könyvtáros középkadereket neveljen, nappali tagozaton többre jutottunk, - az esti és levelező tagozaton tanuló hallgatókat pedig igyekeztünk "elindítani azon az uton, amelyen egy jól képzett könyvtárosnak járnia kell."

A KÖNYVTÁROS márciusi számában Berza László és Zolnay Vilmos tollából megjelent cikk a főiskolai jegyzeteket bírálja. A cikk írói "kizárólag az egyes főiskolai jegyzetek hibáiról, hiányosságairól" szóltak. Ez a tény semmi rosszat nem jelent - adott esetben a legjobbat jelenthetné. Van egy-két helytálló megállapítása a cikknek -, ezeket köszönettel vesszük. Hozzá kell tennem azonban, hogy ezeket nem a cikk tárta fel előttünk, - a cikkben feltárt és helytálló hibákat mi is jól ismertük, sőt, még jóval több hibáját is ismerjük a főiskolai jegyzeteknek. A cél, kizárólagosan csak a hibák, hiányosságok felfedezése, több esetben tévuttra vezette Berza és Zolnay elvtársakat: összefüggéseikből kiragadott idézeteket kommentálnak teljeseen helytelenül.

Nem szándékozom a téves megállapítások mindenikével foglalkozni, csak néhányra mutatok rá.

1. Vitatható a megállapítás, amely a Könyvtártan jegyzetének a történeti anyaggal való erős megterhelését kárhoztatja. A katalógusok és a raktározás módszereinek fejlődését a könyvtártörténet keretében adni nem lehet, mert az ott szét esnék, nem volna a fejlődés menete ilyen egységes. Emellett a könyvtártanban van a helye e kérdések tárgyalásának azért is, mert a fejlődés törvényeivel bizonyítja a katalógusok szükségességét /ma már nem vitatott kérdés!/, valamint a szakkatalógusnak és a szakrendi raktározásnak elsőbbségét.

2. Hiányosságként tünteti fel Zolnay elvtárs, hogy az Általános könyvtártan nem foglalkozik a könyvtári propaganda-munka szemléltető és szóbeli eszközeivel. Természetes, hogy nem foglalkozik, mert a főiskolai tantervben a könyvtártannak ez a része, a felvilágosító és olvasó szolgálati munka, külön tárgyként szerepel, külön jegyzete van. Ha az Általános könyvtártan is foglalkoznék ezekkel a kérdésekkel, sokkal több joggal beszélhetnénk átfedésekről.

3. Elavult módszernek, eszköznek tartja Berza elvtárs a jegyzetben közölt statisztikai adatszolgáltatási űrlapmintát és leltározási mintát. Nyilván arra a statisztikai adatszolgáltatási űrlapra gondol, mint az év januárjában, illetve márciusában vezetett be a Népkönyvtári Központ. Ezt a jegyzet még nem is tartalmazhatja; a jegyzet 1954. évi kiadása /sokszorosításra még 1953-ban leadva/ azt az űrlapmintát tartalmazza, ami 1953-ban volt használatos. - Ami pedig a leltározási mintát illeti, mindeziéig - tudomásom szerint még nem jelent meg a leltározásra vonatkozó szabvány, egységes eljárásokról a leltározásban addig nem beszélhetünk.

4. "A jegyzet több helyen előreszalad /pl. járási könyvtáraink még nem tartanak ott, hogy kölcsönző csoporttal és a mozgókönyvtár állományát kezelő csoporttal is rendelkezzenek/..." Az előreszaladás helytálló. De amikor a jegyzetnek ezt a részét irtam, 1952. novemberében, a megyei könyvtárak szervezésére vonatkozó kérdésekben is előreszaladtam. Egy évvel később a fejlődés^{sz} azt az előreszaladást behozta. Az egyes könyvtár-típusok szervezetének kérdéseivel nem az Általános könyvtártan foglalkozik részletesen, hanem a negyedik félévben külön kollégium, a Könyvtárszervezés és igazgatás. Jegyzet erről még nem jelent meg, de a most végző évfolyam hallgatói előadásban az erre vonatkozó tudnivalókat részletesen megkapták.

5. "A jegyzet...legújabb kiadása sem tart lépést - még a lehetőségekhez képest sem - könyvtárügyünk valódi fejlődésével / a letéti lapot és a vele kapcsolatos eljárásokat meg sem említi./"

A kifejezést magát a jegyzet valóban meg sem említi, de hogy miért mozgókönyvtárról, beszél róla, mutatja a bírálatból vett előbbi idézést. Más helyt vándorkönyvtárrészlegnek nevezem, "amely a járás területén levő népkönyvtárak állományának gyarapítására, frissítésére szolgál". /40 lap/ Ami pedig a letéti alap kezelésére vonatkozó eljárások ismertetését illeti, szintén a Könyvtárszervezés és igazgatás kérdései között történik.

6. Önkényesen kiragadott félmondattal jellemzi a bírálat a könyvtáraknak az elmúlt társadalmi rendszerekben való kialakulására, keletkezésére vonatkozó megállapításomat. A teljes mondat így hangzik: " Könyvtáraink az elmúlt társadalmi rendszerekben nem azzal a ^{vé}állal keletkeztek, hogy az ország egységes szempontból alakított könyvtárrendszerének egy-egy láncszemét képezzék, hanem többszörre csak egy jóindulatu ötletszerűségnek köszönhetik létüket". /4-5. lap./ A kiemelt rész, úgy gondolom, így már egészen másképpen fest, mint ahogy Zolnay elvtárs kommentálja. Ez esetben már az ipar-hasonlat sem olyan

vésztjósító. A megállapítás különben a pár sorral előbb idézett Dienes-tanulmányból származik. - A könyvtáraknak a különböző társadalmi rendszerekben való szerepére vonatkozó fejezetét a jegyzetnek és is hiányosnak, elégtelennek tartotam, különösen Sztálin A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban c. művének és Krupszkaja Mit irt, mit mondott Lenin a könyvtárakról c. művének magyar fordításban való megjelenése után. A jegyzetnek ezt az első részét teljesen átdolgoztam és úgy adtam elő, - megjelenésére azonban nem kerülhetett sor.

7. A Bibliográfia jegyzetével kapcsolatos bíráló részre megjegyzéseink a következők: a jegyzet 2 éve készült, heti 1 órás tárgy volt még akkor a bibliográfia. Tematikáját, beosztását tekintve csakis kísérletnek mondható. A bibliográfia oktatása ma is nyílt kérdés még, mennyivel inkább az volt a jegyzet keletkezésekor. - A heti 1 órás tárgyból időközben 2 órás tárgy lett, a meglevő jegyzet így csak váza az előadott anyagnak. Hallgatóink heti 4 órás gyakorlatot végeznek, a bibliográfia készítését gyakorlatban tanulják meg, a módszer elméleti alapjait kapják meg az előadásokon. A meglevő gazdag bibliográfiai anyag feldolgozása szükséges, de nem könnyű feladat. Hol, kik foglalkoznak nálunk a bibliográfia módszerének kérdéseivel. A KÖNYVTÁROS-ban hányilyen, a bibliográfiákat alaposabban elemző cikk jelent meg - A KÖNYVTÁROS ez év februári számában Rácz Aranka tollából megjelent cikken kívül?

Téves megállapításként könyvelni el a birálat a jegyzetnek azt a megállapítását, hogy a modern bibliográfia nem törekszik teljességre. Ezzel még nem mondtuk el ugyanezt a nemzeti bibliográfiáról is, amelynek a Zolnay elvtársék által ismerttetett jellemvonását mi is jól ismerjük. Ez nem egyéb, mint szórszálhasogató megállapítás, még egyetlen hallgatónknak sem jutott eszébe ilyen következtetés.

Az, hogy a könyvtártani és bibliográfiai jegyzetre vonatkozó csaknem minden bíráló megjegyzést megcáfolhatunk, korántsem jelentik e jegyzetek hibátlanágát. Csak azt jelentik, hogy Berza és Zolnay elvtársak nem bíráltak alaposan, nem tekintették a főiskolai oktatás tantervi egységét. Mint említettem, jegyzeteink igen sok hiányosságával tisztában vagyunk, az újabb levonatok alkalmával, újabb utmutatókkal - a lehetőség határain belül - igyekeztünk ezeken javítani. A javítások sikere azonban nemcsak a mi, hanem a Jegyzetsokszorosító készségén is múlik. Keletkezésük történetéhez még az is hizzá tartozik, hogy a levelező tagozati követelmények miatt a maguk idejében nagyon gyorsan kellett, hogy elkészüljenek; az anyaggyűjtéshez, rendszerezéshez, a jegyzet megírásához jóval kevesebb idő állt rendelkezésre, mint amennyit a Tanulmányi Osztály sokszorosításához biztosított. A jegyzeteket nagyrészt már átdolgoztuk, megjelenésükre azonban nem lesz szükség.

A KÖNYVTÁROS 1954. június.

/Varga Béláné/

XVII/3
KOVÁCS MÁTÉ

Az egyetemi könyvtárosképzés továbbfejlesztése

A képzés helyzete és a
továbbfejlesztés követelményei

Oktatási rendszerünk korszerű továbbfejlesztése során szükségessé vált a felsőoktatás, ezen belül az egyetemi könyvtárosképzés mai helyzetének, eddigi eredményeinek megvizsgálása, megvitatása és továbbfejlesztési lehetőségeinek előirányzása is.

A magyar egyetemi könyvtárosképzés jelenlegi formái és módszerei a korábbi próbálkozások nyomán /1949-1956/ a legutóbbi öt évben /1956-1961/ alakultak ki. Mai formáihoz a keretet az ötéves kétszakos tudományegyetemi, közelebbről a bölcsészettudományi és természettudományi kari oktatás adta. Ez a tapasztalatok szerint a mai viszonyaink között minden más oktatási formánál alkalmasabbnak bizonyult.

Az eltelt öt esztendő oktatási és nevelési tapasztalatai és eredményei azt mutatják, hogy a fejlődésnek ez a szakasza mind a három korábbi oktatási formához képest, de különösen az egyszakos ötéves /1951/52 - 1953/54/ és a kétszakos négyéves oktatáshoz /1954/55 - 1955/56/ viszonyítva jelentős

előrelépést hozott. A képzési célok tisztázódása és a szükséges oktatási formák kialakítása, az ismeretanyag javuló aránya, az oktatás és nevelés fokozatosan kialakuló módszerei lehetővé tették, hogy a felsőoktatásnak ez az ága is megközelítse a felsőfokú szakemberképzés országos színvonalát. Különösen jelentős előrehaladásnak kell tekinteni, hogy a hallgatók hivatástudata, szocialista világnézete számottevő mértékben erősödött, elméleti és történeti szakismereteinek színvonala, gyakorlati felkészültségének foka szembetűnően emelkedett. A könyvtárszaki hallgatóság tanulmányi eredménye, emberi magatartása minden tagozaton és minden évfolyamon elérte, egyes vonatkozásokban meg is haladta a bölcsész-kari hallgatóság átlagát.

Ezek az eredmények azonban nem jelentik azt, hogy az egyetemi könyvtárosképzés továbbfejlesztéséért - mennyiség és minőség tekintetében egyaránt - nem volna szükség és lehetőség további erőfeszítésekre. Egyfelől a magyar könyvtárügy fejlődésének gyors üteme, különösképpen az évenként szükséges könyvtáros utánpótlás viszonylag magas száma és a felsőfokú munkaköröket betöltő könyvtárosokkal, bibliográfusokkal és dokumentalistákkal szemben tá-

masztott egyre magasabb követelmények máris nyomatékosan jelzik azokat a további szükségleteket, amelyeket az egyetemi könyvtárosképzésben érvényesítenünk kell. Más oldalról pedig az oktatási reform, közelebbről a bölcsészettudományi és természettudományi kari oktatás és nevelés reformja ma már konkrét formában is megmutatja és meghatározza azokat az általános alapelveket és célkitűzéseket, követelményeket és lehetőségeket, amelyek szerint a felsőfoku szakemberképzés s ennek keretében az egyetemi könyvtárosképzés korszerű továbbfejlesztését meg lehet és meg kell valósítani.

Természetesen az adott helyzetnek megfelelően nincs és nem is lehet szó az egyetemi oktatás s ezen belül a könyvtárosképzés gyökeres átalakításáról. A felsőoktatási reform alapvető célkitűzése, hogy többnyire az eltelt másfél évtized során fokozatosan átalakult s lényegében helyesnek bizonyult szervezeti keretek között tegye korszerűbbé a felsőfoku szakemberek képzését és nevelését. A korszerűsítés mindenekelőtt azt jelenti, hogy a felsőfoku szakképzésnek - így az egyetemi könyvtárosképzésnek is - az eddiginél fokozottabban figyelembe kell vennie a mai valóságos társadalmi szükségleteket és lehetőségeket. Az oktatás-nevelés célját, formáit,

tananyagát és módszereit tehát alapvetően szocialista társadalmunk követelményeinek megfelelően kell továbbfejleszteni és kialakítani.

Mindezeknek összegezeként az egyetemi könyvtárosképzés továbbfejlesztése során tehát a következő alapvető adottságokat idl. tényezőket kell figyelembe venni:

a/ a felsőoktatási reform, ezen belül a bölcsészettudományi és természettudományi kari reformterv általános irányelvei;

b/ a mai magyar könyvtárügy szakemberszükségletei, a könyvtári felsőfoku munkaköreinek számából adódó és ezek betöltőivel szemben támasztott elméleti és gyakorlati követelmények;

c/ a felsőfoku könyvtárosképzés hazai és külföldi, főként a szocialista országokban elért eredményei és tapasztalatai;

d/ végül azoknak a tudományágaknak a színvonalára és fejlődési lehetőségei, amelyek az oktatáshoz, neveléshez nélkülözhetetlenek.

A szakképzés célkitűzéseit és kapcsolatait, az oktatás és nevelés formáit és módszereit, anyagát és eszközeit tehát ezek alapulvételével kell kidolgozni és meghatározni.

A képzés célja

olyan kommunista szakemberek képzése és nevelése, akik

a/ a könyvtárakban, dokumentációs intézményekben, ill. a könyvterjesztésben felsőfoku szak-képzettséget igénylő munkakörök betöltésére alkalmasak s ehhez szilárd hivatástudattal rendelkeznek;

b/ e feladatkörök ellátásához nélkülözhetetlen széleskörű és korszerű általános műveltséget, valamint a sajátos szakterületükön, továbbá az ehhez kapcsolódó másik szakjuk területén elmélyült szakműveltséget és a kezdő szakember számára szükséges gyakorlati jártasságokat, ill. készségeket megszerzik;

c/ elméleti felkészültségüket, jártasságukat és készségüket a gyakorlatban a társadalom szocialista tudatának alakítása és erősítése, általános és szakmai műveltségének kiszélesítése és elmélyítése, a termelési kultúra és más fontos gyakorlati tevékenységek, valamint a tudományos kutatás támogatása érdekében tudatosan és eredményesen alkalmazni tudják;

d/ a feladatkörüket érintő irodalmi termés áttekintésére, valamint az írás- és olvasás-, könyv- és könyvtárkultúra szakirodalmában, különösképpen

pedig munkakörük, ill. szűkebb kutatási területük szakirodalmában folyamatos tájékozódásra, s ezek segítségével további állandó önművelésre képesek;

e/ végül a szakterületük korszerű kutatási szemléletének és módszereinek megismerése és elsajátítása útján önálló szaktudományi kutatására is felkészülnek.

Mint látható, e szervesen és szorosan összetartozó célkitűzés magában foglalja a gyakorlati életpálya ellátásához szükséges hivatástudat, valamint elméleti és gyakorlati felkészültség követelményeit és jelzi az önművelés és az önálló tudományos kutató munka előfeltételeit is.

...

A reformmunkálatok menete

Az egyetemi könyvtárosképzés továbbfejlesztése természetesen nem máról-holnapra megvalósítható és megvalósítandó feladat, hanem éveken át tartó, szivós erőfeszítéseket igénylő folyamat. 1961/62. I. félévével veszi kezdetét és előreláthatóan 1964/65-ben fejeződik be. Éppen ezért ez a tervezet csak a folyamat elindításához nélkülözhetetlen helyzetkép és számvetés felvázolását, továbbá az átmeneti tanterv, óraterv és szigorlati tematika elkészítését

tüzte ki célul. A könyvtárosképzés reformtervét részleteiben az elkövetkező négy év tapasztalatai alapján kell kialakítani.

E feladat megnyugtató megoldása megkívánja a sokoldalú és ismételt elemzést és elmélyült megvilágítást. Komoly segítség, ha résztvesznek benne a tanszéki oktatókon kívül mindazok, akik tapasztalataikkal elősegíthetik a reformterv korszerű kidolgozását. Elsősorban a gyakorló könyvtárosok, fiatalabbak és idősebbek egyaránt, továbbá az egyes könyvtári hálózatok, a főfelügyeleti és szakfelügyeleti szervek, valamint az Országos Könyvtárügyi Tanács és illetékes szakbizottságai nyújthatnak segítséget a felmerülő problémák elemzésében és tisztázásában.

Az előjelek arra vallanak, hogy a felsőoktatás - eddigi többszöri jelentékeny előrelépése után - most jut el oda, hogy megfeleljen a szocialista társadalom szükségleteinek. Az új magyar könyvtárügy továbbfejlődése szempontjából alapvető kérdés, hogy a felsőoktatási reformon belül az egyetemi könyvtárosképzés is az összes érdekeltek együttműködésével időben felmérje a helyzetét és a szükséges tantervek, óratervek és szigorlati tematikák kialakításával megszabja a továbbfejlesztés irányát és ütemét.

...
Az egyetemi Könyvtárosképzés továbbfejlesztése (Tervezet). ELTE Könyvtártudományi Tanszék, 1961. 71 p.
/Részletek./

A könyvtárosképzés rendszere...
...A középfoku...s zakképzés

Jelenlegi rendszere a következő:

1/ érettségire épülő 2 és 1/2 éves

könyvtárosképző szaktanfolyam esti és levelező tagozatai;

2/ a Szombathelyi- és Debreceni Tanítóképző Intézet 3 éves népművelő-könyvtáros szak nappali és levelező tagozatai.

A könyvtárosképző szaktanfolyamokat a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Oktatási Osztálya szervezi és irányítja. Az oktatás a Művelődésügyi Minisztérium által kijelölt 9 tankönyvtárban folyik: Budapesten az OSzK, OMKDK, OOKDK, FSzEK; vidéken Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs városokban a megyei könyvtár, illetve Szegeden a Városi Somogyi Könyvtár.

...
...

1963/64 tanévben a könyvtárosképző szaktanfolyam 3 évfolyamának hallgatólétszáma 980 fő. A hallgatók túlnyomó többsége főhivatású gyakorló könyvtáros és -tankönyvtárként változó arányban- átlag 20 százalékban olyan mellékfoglalkozású, vagy más pályán dolgozó.

aki könyvtáros hivatásra készül.

A középiskolai végzettségre épülő, középfoku könyvtárosi munkakörökre képesítő szaktanfolyam jelenleg érvényes tantervét^{x/} 1963-ban a Művelődésügyi Minisztérium jóváhagyásával a KMK adta ki.

"A szaktanfolyam célja a könyvtári munka ellátásához szükséges - elsősorban gyakorlati- ismeretekkel, készségekkel és jártasságokkal rendelkező könyvtárosok képzése".

Tananyagát tekintve, egységes alagra épülő szakosított képzés. A szakosítás négy irányu: közművelődési könyvtárosi, műszaki-termesztudományi, orvosi, társadalomtudományi szakkönyvtárosi szakosítás.

Külön gyermekkönyvtárosi szakosítás nincs, mert minden közművelődési könyvtáros számára kötelező tantárgy a gyermekkönyvtári munka és a gyermekirodalom ismerete. Mezőgazdasági szakosítás egyelőre azért nincs, mert a mezőgazdasági üzemi könyvtáraknak még nincs számottevő szakkönyvtárosi igénye.

^{x/} Ideiglenes, tanterv és utasítás. Budapest.
1963. KMK.

Alapfoku könyvtárosképzés

Az alapfoku könyvtárosképzést is az 1962. évi képesítési utasítás szabályozza.^{x/}

"Az átlagosan napi 8 óránál kevesebb munkaidőben foglalkoztatott dolgozóknak alapfoku könyvtárosi képesítést kell szerezniök."

Az alapfoku vizsgákra való előkészítés és a vizsgák lebonyolítása a hálózati központok feladata. Az alapfoku képzés tanulmányi és vizsgarendjét - a hálózatok speciális szükségleteit figyelembe véve - 1964 év folyamán a művelődésügyi miniszter szabályozza. 1961 óta országosan folynak az alapfoku vizsgák. A képzés tervszerűsége és mennyiségi aránya tekintetében első helyen kell emlitenünk a tanácsi, majd a szak-szervezeti hálózatot. E két hálózat részére a KMK 1961. illetve 1962-ben utmutatókat adott ki. Az oktatás utasítással való szabályozása ezen utmutatók alapján kialakult gyakorlatra épül.

A többi hálózatban kevésbé tervszerűen folytak eddig az alapfoku vizsgák. A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára nyomtatott részletes programot, illetve jegy-

zetet adott ki saját hálózata számára. Más hálózatok esetenként állították össze az alapfoku vizsga tananyagát.

Az alapfoku vizsga követelményei a tanácsai és szakszervezeti hálózatban:

A. A könyvtári nevelő- és propaganda munka

1. A könyvtár feladatai a művelődésügyben
2. A könyvtári alapállomány ismerete
3. A könyvtári nevelő- és propaganda munka alapvető módszerei és azok alkalmazása.

B. Könyvtártechnikai ismeretek

Állomány nyilvántartás, olvasók nyilvántartása, statisztika, a szükséges gazdasági tudnivalók.

A részletes tananyagon belüli lényeges eltérések a két hálózatban: a könyvtári alapállomány eltérése a falusi, illetve a városi és üzemi szakszervezeti könyvtárakban: falun a mezőgazdasági-, városi és üzemi könyvtárakban a műszaki ismeretterjesztő és alapfoku szakkönyvek ismerete; a falusi és városi könyvtárak önálló, az üzemi szakszervezeti könyvtárak le-

téti jellegéből következő eltérések a könyvtár-technikai ismeretekben.

Az alapfoku vizsgát és az esetleges előkészítő tanfolyamot a hálózati központ saját hatáskörében szervezi. Ő adja ki az alapfoku könyvtárosi képesítést tanúsító bizonyítványt és nyilvántartást vezet az alapfokon képzett könyvtárosokról.

A Művelődésügyi Minisztérium és a SZOT hatáskörébe tartozó könyvtárosok számára a KMK egységes alapfoku bizonyítványt rendszeresített.

A KMK Oktatási Osztálya résztvesz az alapfoku képzés országos rendszerének kialakításában, szabályozásában és koordinálja a különféle könyvtári hálózatok alapfoku képzési munkáját. A tanácsi és szakszervezeti hálózatok számára elkészítetteti és kiadja a hallgatónak ingyenesen a szükséges jegyzeteket, valamint az előadók számára az ajánlott szakirodalmat.

A könyvtárosok továbbképzése

A könyvtárosok továbbképzési rendszere nálunk még nem alakult ki. A gyakorlati élet szükségletei hozták létre az elmúlt évek során azokat a továbbképzési kezdeményezéseket,

egyedi és általánosabban kialakult formákat, amelyek együttvéve ma a könyvtárosok továbbképzését jelentik.

A könyvtárosok szakmai továbbképzésének rendszerét meghatározzák azok a célok és feladatok, amelyek a könyvtárügy fejlesztéséből adódnak.

Elsődleges a képzést követő folyamatos önképzés, a szervezett szakmai továbbképzés pedig arra hivatott, hogy ezt tervszerűvé tegye, ösztönözze és átsegítse a holtpontokon.

A szakmai továbbképzés jelenlegi helyzetét a következőkben foglalhatjuk össze röviden:

Viszonylag a legélénkebb a továbbképzés a megyei könyvtárakban folyik. Az általános forma havonta egy előadás és vita. Ettől eltérő kezdeményezések a szemináriumszerű megbeszélések, amelyekre a résztvevők előre megadott irodalom alapján felkészülnek.

A részfoglalkozású és tiszteletdíjas könyvtárosok alapfoku továbbképzése - a tanácsai és szakszervezeti hálózatban - 1962-ben a KMK által kiadott útmutató alapján indult meg. Jelenleg a Könyvtáros c. szaklap közli ennek a

továbbképzési formának éves tematikáját és a viták alapjául szolgáló cikkeket is.

A szakszervezeti megyei könyvtárvezetők részére a SZOT rendezett bentlakásos tanfolyamot. A hálózat könyvtárosai részére is szerveztek továbbképző előadás sorozatokat.

Az elmúlt években a KMK és az OMKDK mellett, más hálózati központok is szerveztek szakmai továbbképző tanfolyamokat a szakma egyes részterületein dolgozók számára: katalógizálók, szakozók, műszaki tájékoztatók, raktárkezelők, mikrofilmezők, stb.

A magyar könyvtárosok szakmai továbbképzési rendszerének kialakítása most van folyamatban. Tervezetét a KMK készítette el. A tervezet figyelembe vette más szakmai területek és külföldi könyvtárak tapasztalatai mellett a hazai szükségleteket és lehetőségeket, valamint a hagyományokat és az eddig bevált gyakorlatot is.

Vadász Ferencné: A könyvtárosképzés rendszere.
= Könyvtári Minerva 2. köt. 179-206.p. /Részletek./ 1966

MELLÉKLETEK

Tartalomjegyzék tervek, vázlatok

A./ MÜVELŐDÉS ÉS TÁRSADALOM

A z u j p o l i t i k a e l ő z m é n y e i

Keresztury Dezső: Helyünk a világban	5,5 l.
Ortutay Gyula: Művelődés és politika	2,5 l
Révai József: A népművelési munka valamennyi formáját fel kell használnunk kulturforradalmunk továbbfejlesztésére	3,5 l

A s z o c i a l i s t a m ű v e l ő d é s p o l i t i k a a l a p v e t é s e

A Magyar Szocialista Munkáspárt művelődési politikájának irányelvei

Kádár János: A szocializmus teljes felépítésének feladatai	7 l.
--	------

B./ AZ OLVASÁSI KULTURA KISZÉLESEDÉSE ÉS ELMÉLYÜLÉSE

V i t a a k u l t u r k a l ó r i á r ó l

Háy Gyula: Követeljük a kulturkalóriát! 4,5 l.

Irók, könyvkiadók, szellemi vezérek csatlakoznak
a kulturkalória mozgalmához 4,5 l

Jöjjön a kulturkalória! 2,5 l

A z u j o l v a s ó k ö z ö n s é g a l a k u l á s a

Czibor János: Küzdelem az új olvasóközönségért	4,5	1
Böloni György: Könyv és olvasóközönség	3	1
Hegedüs Géza: Olvas a magyar vidék	3	1
Tamás István: Olvasó ország	3	1

O l v a s ó m o z g a l m a k

Több olvasót!	5	1
Kondor Istvánné: Az olvasómozgalomról	3	1
Vértesy Miklós: Az olvasómozgalom javaslatai. A könyvtárost illeti a szó.	3	1

I r ó - o l v a s ó t a l á l k o z ó k

Pekete Gyula: Nem rám tartozik - nem tartozik rád?	2,5	1
Köves József: Közös ügy - közös érdek	3,5	1
Kiss Tiborné: Új formák, új módszerek	3,5	1

K ö n y v é s m ű v e l ő d é s

Darvas József: Olvasó nép vagyunk?	4	1
Horváth Ádámné - Kemény István: Kik olvasnak és mit?	7,5	1

O l v a s á s é s o l v a s ó e m b e r

Benedek Marcell:Az olvasás lélektana	7,5	1
Takács Menyhért:A gyorsolvasás problémája	6,5	1
Simon Mária Anna: A szépirodalom hatásának vizsgálata	5	1
Hunyadi Piroska:Olvasáspszichológia,olvasó-típusok	2	1

D./ BIBLIOGRÁFIA ÉS DOKUMENTÁCIÓ

A bibliográfia helyzete és mai problémái

A nemzeti bibliográfia kérdései

Magyar Könyvészet 1945 - 1960. Előszó. 11 l.

Dezsényi Béla - Falvy Zoltán - Fejér Judit: A magyar sajtó bibliográfiája 1945-1954.
Előszó. 2 l.

A szakbibliográfia helyzete és problémái

Szentmihályi János: A társadalomtudományok szakbibliográfiájának néhány kérdése

A bibliográfiai munka szervezése

Kovács Máté: Az Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet megnyitása 8 l.

Az Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet Ajánlásai 3 l.

A bibliográfiai munka koordinálása. 11-1-25/1954.

VI.25./Np.M.sz.utasítás 2,5 l

Bélley Pál. - Gombecz István - Waldapfel Eszter:

A varsói nemzetközi bibliográfiai konferencia 5,5 l.

A dokumentáció és a szakirodalmi
tájékoztatás fejlődése

A dokumentáció alapkérdései

Kovács Máté: Tudománypolitika és tájékoztatástudomány

6 l.

Polzovics Iván: Dokumentáció és információ 13 l.

Györe Pál: A tudományos tájékoztatás szakembereinek

műveltsége és a tájékoztatási munka-

körök

13 l.

A dokumentáció szervezete

Lázár Péter: A dokumentáció szervezete Magyar-

országon

12 l.

A szakdokumentáció helyzete

és kérdései

Jánszky Lajos: A műszaki dokumentáció problémái

és feladatai Magyarországon

4,5 l.

Gortvay György: Az Orvostudományi Dokumentációs

Központ tevékenysége

5,5 l

Tordayné Péter Erzsébet: Tíz éves a mezőgazdasági

dokumentáció

4 l.

Rózsa György: Részvételünk és lehetőségek a nem-

zetközi társadalomtudományi dokumentáci-

óban

6 l.

A kötet beosztása:

MŰVELŐDÉSPOLITIKA	(Fodor)
KÖNYVÉSZET, KÖNYVKIADÁS, KÖNYVTERJESZTÉS	(Voit)
OLVASÁS, OLVASÓK, BIBLIOGRÁFIA, DOKUMENTÁCIÓ	(Dér)
KÖNYVTÁRÜGY	(Fodor)
KÖNYVTÁRÜGYI SZERVEK, TESTÜLETEK	(Fodor)

A "Könyvtárügy" c. fejezet tagolása:

K Ö N Y V T Á R P O L I T I K A
A K Ö N Y V T Á R Ü G Y R E N D S Z E R E , S Z E R V E Z E T E
K Ö N Y V T Á R T I P U S O K

A "Könyvtártípusok" c. fejezettrész:

NEMZETI KÖNYVTÁR

Országos Széchényi Könyvtár

ÁLTALÁNOS TUDOMÁNYOS ÉS TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁRAK

Akadémiai Könyvtár

Tudományegyetemi könyvtárak

Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, Budapest
Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, Debrecen
József Attila Tudományegyetem Könyvtára, Szeged
Egyetemi Könyvtár, Pécs

Tudományos szakkönyvtárak

Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára
Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ
Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ (Károlyi Mihály)
Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára
Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ
Országos Pedagógiai Könyvtár
Országgyűlési Könyvtár
Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtára

Közművelődési könyvtárak

Megyei könyvtárak

Városi könyvtárak

fővárosi

vidéki

Járási könyvtárak

Községi könyvtárak

Művelődési otthon és könyvtár

Mozgókönyvtár, üdülő könyvtár

Szabandpolc rendszer

Helyismereti gyűjtés

Körzeti könyvtár, egyesített könyvtárak

Szakszervezeti könyvtárak

Ifjúsági és gyermekkönyvtárak

Iskolai könyvtárak

Épületm, berendezés, felszerelés

Házikönyvtár

A "KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK" c. pont szemelvényei:

MEGYEI KÖNYVTÁRAK

- Megnyitlak az új megyei könyvtárak. [Baranya, Tolna, Fejér, Vas, Somogy megye.]
= Könyvbarát, 1952/9.sz. 14-15.p.
- BÁRDOS László: A komárommegyei könyvtár politikai munkája.
= A Könyvtáros, 1953/8-9.sz. 32-33.p.
- KELLNER Bernát: A kaposvári megyei könyvtár propaganda munkája.
= A Könyvtáros, 1953/2.sz. 26.p.
- PÁLDY Róbert: A tudományos munka kialakítása a Veszprém Megyei Könyvtárban.
= Magyar Könyvszemle, 1958/3.sz. 289-292.p.
- SZILÁGYI Tibor: Megyei könyvtárak műszaki tájékoztató részlegei.
= Könyvtári Figyelő, 1964/1-2.sz. 21-23.p.
- A kölcsönzés szünetében. [Egri Megyei Könyvtár.]
= Népujság [Eger], 1964. aug. 18.
- BENCSIK Máté: Nyár az olvasóteremben. [Békéscsabai Megyei Könyvtár.]
= Békés Megyei Népujság, 1966. aug. 16.

VÁROSI KÖNYVTÁRAK

- G[ERÉB Lászlóné] NYILAS Márta - REMETE László: A szabad fejlődés tíz éve a Szabó Ervin Könyvtárban.
= A Könyv, 1955. február.
- DOBOS Piroska: Az olvasószolgálat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtáraiban. [Részletek.]
= Magyar Könyvszemle, 1960/ .sz. 382-401.p.
- SZABÓ Ernő: Kiskunhalason és vidékén.
= Könyvtáros, 1965/5.sz. 263.p. [Részlet.]
- BALOGH József: A könyvtárigazgató öröme. [Kiskunhalas.]
= Petőfi Népe, 1967. máj. 23.

JÁRÁSI KÖNYVTÁRAK

- KATONA Jenő: Látogatás a Jászberényi Járási Könyvtárban.
= A Könyvtáros, 1953/4.sz. 14-16.p.
- SEBESTYÉN Géza: A járási könyvtárakról.
= A Könyvtáros, 1956/
- Emeletes járási könyvtár épül Tiszalökön.
= Keletmagyarország, 1962. jan. 19.

KÖZSÉGI KÖNYVTÁRAK

- RÓZSA György: A karácsondi példa.
= A Könyvtáros, 1954/1.sz. 7-10.p.
- RÓZSAHEGYI István: [A községi könyvtárak tanácsai kezelésbe adása.]
= Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár Évkönyve,
- KATSÁNYI Sándor: Új kiemelt községi könyvtárak - új gondok.
= Könyvtáros, 1964/2.sz. 64-67.p.

MÜVELŐDÉSI OTTHON ÉS KÖNYVTÁR

SZEKERES Pál: Két szomszédvár.

= Népművelés,

[Hozzászólás Szekeres Pál cikkéhez.]

TÓTH József: A művelődési házak és könyvtárak együttműködésének lehetőségei.

= Könyvtáros, 1966/1.sz. 19-21.p.

MOZGÓKÖNYVTÁR, ÜDÜLŐI KÖNYVTÁRAK

KIRSCHNER Márton: [Beszámoló a művelődési autó első kísérleti utjáról.]

= A Könyvtáros,

GASCHLER Rezső: A balatonmenti üdülőtelepek könyvtármunkájáról.

= A Könyvtáros, 1953/8-9.sz. 39-41.p.

SZABADPOLC

RÁCZ Aranka: [A lezajlott ankét összefoglaló értékelése.]

= A Könyvtáros,

Szabadpolc a községi és szakszervezeti könyvtárakban.

= Könyvtáros, 1965/2.sz. 71-75.p.

HELYISMERETI GYŰJTÉS

TAKÁTS Miklós: A helyismereti könyvészet szerepe.

= Könyvtáros, 1964/12.sz. 707-708.p.

ANTAL Károly: Egy községi könyvtár helyismereti munkája. [Abádszalók.]

= Könyvtáros, 1966/4.sz. 197-198.p.

TERÜLETI SZERVEZÉS

SZENTE Ferenc: Körzeti könyvtár, igen vagy nem ?

= Könyvtáros, 1964/2.sz. 123-125.p.

SZABÓ Gyula: Hogyan működik Borsod megye első körzeti könyvtára ?

= Könyvtáros, 1965/9.sz. 581-582.p.

NÉMETH Károly: Egy falu - egy könyvtár.

= Könyvtáros, 1964/4.sz. 208.p.

SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRAK

A SzOT Elnökségének határozata az üzemi könyvtárak munkájáról.

= Könyvbarát, 1951. június. [Részletek.]

A SzOT Elnökségének határozata az üzemi, szakszervezeti könyvtárak munkájáról.

= A Könyv, 1955. április. [Részletek.]

GERŐ Zsoltné: Üzemi műhelykönyvtárakról.

= A Könyvtáros, 1954/2.sz. 14-16.p.

ARNÓTH Károly: A szocialista brigádok és az olvasás.

= Könyvtáros, 1965/9.sz. 507-516.p. [Részletek.]

A SzOT Elnökségének könyvtári határozatáról.

= Könyvtári Figyelő, 1966/2-3.sz. 107-109.p.

IFJUSÁGI és GYERMEKKÖNYVTÁRAK

RÁCZ Aranka: Gyermekkönyvtáraink helyzete.

- Magyar Könyvszemle, 1959/1.sz. 1-15.p. [Részletek.]

FÁBRI Györgyné: Gyermekkönyvtári napok, 1966.

- Könyvtáros, 1966/7.sz. 391-392.p.

SÁRÁNÉ Lukácsy Sarolta: Már nem gyerek - még nem felnőtt.

- Könyvtáros, 1966/10.sz. 585-586.p.

ISKOLAI KÖNYVTÁRAK

TÓTH Béla: Az iskolai ifjúsági könyvtárak helyzete és fejlesztésük időszaki kérdése.

- A Könyvtáros, 1953/8-9.sz. 14-17.p.

V[ARGÁNÉ] . WALDAPFEL Eszter: Iskolai könyvtáraink helyzete és jövő feladatai.

- Az Országos Pedagógiai Könyvtár Évkönyve 1961. Bp. 1963. 86-90.p. [Részletek.]

KÖNYVTÁRÉPÜLET, BERENDEZÉS, FELSZERELÉS

BARABÁSI Rezső: Első lépések a tömör raktározás hazai megvalósítása útján.

- Magyar Könyvszemle, 1961/2.sz. 180-185.p. [Részletek.]

SZ[ABADOS] . L[Ászló] .: Mi történt a könyvtárak építése és tervezése terén 1963-ban

- Könyvtári Figyelő, 1964/1-2.sz. 3-4.p. [Részletek.]

GERŐ Gyula: Sárospatak és a többiek.

- Könyvtáros, 1966/4.sz. 246-249.p.

SZENTE Ferenc: Milyen legyen a klubkönyvtár ?

- Könyvtáros, 1966/7.sz. 378-379.p.

HÁZIKÖNYVTÁR

UGHY Jenő: Adatok a falusi lakosság saját könyvvvel való ellátottságáról.

- Könyvtári Figyelő, 1964/1-2.sz. 58-64.p.

KÖNCZÖL Imre: Házi könyvtárak Várpalotán.

- Könyvtáros, 1966/3.sz. 125-131.p.

A SZOCIALISTA KÖNYVTÁRKULTURA

Az új könyvtárpolitika célkitűzései és alapelvei

A magyar könyvtárügy rendszere és szervezete

A könyvtárügy központi szervei

Könyvtárosértekezletek

Általános tudományos könyvtárak

Tudományos szakkönyvtárak

Megyei és járási könyvtárak

Városi könyvtárak

Helyismereti gyűjtemények

Körzeti, községi, tanyai könyvtárak; mozgókönyvtár, üdülői könyvtár

Ifjúsági és gyermekkönyvtárak; iskolai könyvtárak

Szakszervezeti könyvtárak

Klubkönyvtár, hírlap- és folyóiratolvasók

Házikönyvtárak

Új könyvtárak építése és berendezése

Korszerű könyvtári módszerek és eljárások

Könyvtártudományi kutatás

Könyvtárosképzés